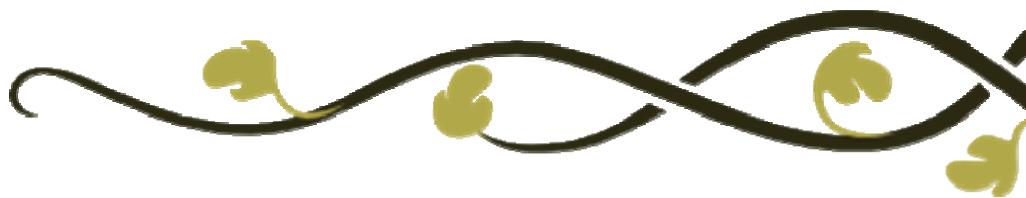


**Jednotlivec a rodina v pastoračnej starostlivosti
vo farnosti**
Výzvy Posynodálnej apoštolskej exhortácie Amoris laetitia

Editor Mária Šmidová



© doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD., 2017
© Trnavská univerzita v Trnave, Teologická fakulta, 2017

Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
tel.: +421 2/52 77 54 10
www.tftu.sk

Jednotlivec a rodina v pastoračnej starostlivosti vo farnosti
Výzvy Posynodálnej apoštolskej exhortácie Amoris laetitia

Editor: Mária Šmidová

Zborník z konferencie

Prvé vydanie

Recenzenti:
doc. ThDr. Jozef Kyselica SJ, PhD.
dr hab Marek Kluz, , prof. UPJPII

Vydala Dobrá kniha
pre Teologickú fakultu Trnavskej univerzity
ako svoju 1299 publikáciu, na Slovensku 1041.

Dobrá kniha
P. O. Box 26
Štefánikova 44, 917 01 Trnava
tel.: 033 / 59 34 211
fax: 033 / 59 34 226
www.dobrakniha.sk

Vychádza ako výstup z projektu: APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikultúrnom prostredí“

ISBN 978-80-8191-082-1



Teologická fakulta Trnavskej univerzity so sídlom v Bratislave si v tomto roku pripomína 75 rokov od založenia Inštitútu svätého Alojza Spoločnosti Ježišovej na Slovensku. Z hľadiska kánonického a rehoľného práva je Teologická fakulta pokračovaním Teologického inštitútu svätého Alojza, zriadeného autoritou generálneho predstaveného Spoločnosti Ježišovej v roku 1941 ako rehoľné štúdium posvätných náuk. Toto výročie si chce fakulta pripomenúť viacerými slávnostnými konferenciami, ako aj vydaním cenných monografií.

Ďalšia publícia, ktorú pri tejto príležitosti vydávame, je recenzovaný zborník, ktorý predstavuje súborom prednášok, ktoré odzneli na medzinárodnej konferencii, ktorej cieľom bolo priblížiť odbornej verejnosti Posynodálnu exortáciu pápeža Františka a hľadať spoločne odpovede na výzvy, ktoré prináša.

Pri tejto príležitosti vyjadrujeme hlbockú vdaku našim priaznivcom. Aj vďaka ich finančnej podpore môžeme túto publikáciu publikovať.

Obsah

Predstov editora.....	5
Aký obsah by mohla mať mystagogická katechéza sviatosti manželstva (Ladislav Csontos).....	7
Social Dimension of Divorce (Władysław Majkowski)	19
Zmeny vnímania náboženstva u mladých ľudí (Jozef Žuffa)	30
Čo očakáva jednotlivec a rodina od Cirkvi v súčasnosti (Mária Šmidová).....	37
Macierzyństwo a niepełnosprawność dziecka- wybrane aspekty (Joanna Truszkowska) .	46
Volunteering for the sick at the end of life.Sociological Reflection on the canvas of the Encyclical of Pope Francis Amoris Laetitia (Urszula Bejma)	57
Možnosti využitia profesných kompetencií sociálneho pracovníka vo farnosti (Renáta Jamborová)	67
Troska o małżeństwo i rodzinę a zasada lokalności (Józef Młyński).....	77
Sprevádzanie k plnosti lásky: úloha Cirkvi načrtnutá Postynodálnou Apoštolskou Exhortáciou Svätého Otca Františka, Amoris laetitia. Skúsenosti v Taliansku. (Krzysztof Trębski)	96
Towarzyszenie małżonkom w aspekcie prokreacji (Bożena Bassa)	110
Rodina so zdravotným postihnutím v kontexte dokumentu Amoris Laetitia (Janka Marková)	121
Rodinkovo ako priestor podpory rodín cez posilňovanie väzby rodina-farnosť v duchu výziev Amoris Laetitia (Roman Seko)	131
Príspevky študentov Teologickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave	139

Predslov editora

Koncom mája sa uskutočnila na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave medzinárodná konferencia, na ktorej sa stretli odborníci, študenti aj laická verejnosť, aby sa zamysleli nad odkazom Posynodálnej exortácie Amoris Letitiae pápeža Františka. Toto zamyslenie následne pokračovalo hľadaním možností a odpovedí, ktoré tento dokument od Cirkvi, ale aj od laikov očakáva.

Podnetom pre zorganizovanie tejto konferencie bola nevyhnutná potreba pomenovať, čo očakávajú ľudia od Cirkvi, v situáciách ktoré sú pre nich zaťažujúce; čo ponúka Cirkev pre tých ktorí potrebujú jej pomoc; čo ponúkajú laici, ako spolupracovníci Cirkvi, v tejto pomoci; a čo je potrebné doplniť v príprave laikov ale aj teológov, pripravujúcich sa na pozície duchovných, aby ich pomoc ľuďom bola účinná, vzhľadom na nové potreby.

Preto sa na konferencii otvorili konkrétné potreby, ktoré sú v súčasnosti aktuálne. Ide hlavne o podporu rodín, nachádzajúcich sa v rôznych záťažových situáciach, akými je zlá ekonomická situácia, nezamestnanosť, alkoholizmus, gemblerstvo a iné formy závislosti. Vážnejšími problémami, ktoré trápia rodiny je ochorenie člena rodiny, narodenie postihnutého dieťaťa, starostlivosť o starších členov rodiny.

Ďalšou tému, ktorá bola na medzinárodnej konferencii diskutovaná boli zmeny vnímania náboženstva u mladých ľudí a ich pohľad na život. K tejto téme vznikla veľmi široká diskusia zo strany študentov a laickej verejnosti. Kedže išlo o veľmi živý a veľmi zaujímavý dialóg, zaradili sme do tohto zborníka aj výstupy niektorých z prítomných študentov. Je to podnetná debata, ktorá otvára nové, nepoznané možnosti a postrehy mladých ľudí, ktorí vnímajú život v jeho rôznosti. Skúsenosť, ktorú priniesla táto konferencia nás uistila v správnosti postupu pri príprave našich študentov. V dialógu s odborníkmi študenti hľadajú odpovede na vážne otázky doby u odborníkov a kladú zároveň nové otázky, nad ktorými sa odborníci musia zamýšľať a prinášať kvalifikované odpovede.

Zásadnou tému konferencie sa stalo aj etablovanie študijného programu Sprevádzanie a rodinné poradenstvo, ktorý vychádza zo zahraničných programov Counselingu, ktorý je v zahraničí dlhodobo vedecky i teoreticky etablovaný. Program by mal mať nevyhnutne interdisciplinárnu povahu s inými vednými odbormi.

Program „sprevádzania“, ktorý si vedome kladie za cieľ prepojiť vedný odbor sociálna práca s odborom teológia za účelom integrálneho pohľadu na človeka a jeho celostného vnímania ako osoby bio - psycho - sociálnej a spirituálnej. Ide najmä o vytváranie

vedomého vedeckého zázemia v tomto novom rozmere chápania sociálnej práce, ktorá by mala prekročiť svoje dlhodobé úzke východiská, ak má splňať aktuálne i konkurenčné požiadavky vo svojom vývoji, predovšetkým na Slovensku.

Mária Šmidová

Aký obsah by mohla mať mystagogická katechéza sviatosti manželstva¹

Ladislav Csontos SJ

Abstrakt

V súvislosti s konaním synody o rodine v rokoch 2014 a 2015 sa objavilo veľa zaujímavých štúdií, ktoré popísali problémy katolíckeho manželstva a rodine dnes a navrhli aj pastoračné riešenia. Jedným zo zaujímavých podnetov je, že príprava na prijatie sviatosti manželstva je vo všeobecnosti pomerne dobre rozvinutá, no chýba sprevádzanie manželov po jej prijatí. Viacerí odborníci poukázali na potrebu mystagogickej katechézy novomanželov tak, ako to bolo v cirkevnej tradícii prvých kresťanských storočí neofytov po prijatí sviatostí kresťanskej iniciácie. V našej štúdii sa venujeme metóde a obsahu možnej mystagogickej katechézy sviatosti manželstva a ponúkame niekoľko konkrétnych návrhov, ktoré chceme v budúcnosti podrobnejšie rozpracovať do ročného prípadne dvojročného kurzu.

Kľúčové slová: príprava na sviatosť manželstva, mystagogická katechéza, synoda o rodine

Abstract

In connection with the Synod on the Family that took place in 2014 and 2015, many interesting studies have appeared that have described the problems the Catholic marriage and the family are facing today and proposed pastoral solutions. One of interesting incentives is the acknowledgement that the preparation for marriage is generally fairly well developed, but the accompanying of the spouses after its reception is largely missing. Several experts have pointed out to the need for a mystagogical catechesis of newlyweds as it was the case in the first Christian centuries with neophytes after the reception of the sacraments of Christian initiation. In our study we are dealing with the method and content of possible mystagogical catechesis of the sacrament of marriage and we offer some concrete suggestions we would like to develop later in more detail into a course lasting one or two years.

Key words: preparing for the sacrament of marriage, mystagogical catechesis, Synod on the family

¹ Štúdia je súčasťou riešenia projektu APVV 15–0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikultúrnom prostredí“

Úvod

Dvojfázový proces synody biskupov o rodine priniesol otvorenie mnohých otázok, ktoré sa nahromadili počas predchádzajúcich desaťročí. Vo všeobecnosti možno povedať, že sviatosť manželstva a z nej vyrastajúca kresťanská rodina boli sprivatizované. Slávenie sviatosti sa vyčlenilo zo slávení farského spoločenstva a v mnohom aj z jeho života. „Dnes je rodina postavená doprostred hlbokej krízy všetkých rozvinutých priemyselných krajín, no aj v iných krajinách, ktoré prijímajú západnú kultúru a ovplyvňuje život, bez ohľadu na jeho náboženskú identitu. A tak globalizácia individualistickej a konzumnej kultúry má ako prvý dôsledok pred schudobnením deštrukciu rodiny a s rodinou každej stabilnej sociálnej formy.“² Pritom manželstvo a rodina nie je iba súborom osôb, ktoré ju utvárajú, ale komunita (spoločenstvo) osôb. Komunita je viac ako súhrn osôb. Je to miesto, kde sa človek učí milovať, je to prirodzené centrum ľudského života.³ Toto prirodzené spoločenstvo je prvotnejšie ako farské spoločenstvo, ktoré vzniklo neskôr. Kresťanské rodiny utvárajú farské spoločenstvo a ono napomáha rozvoju rodín. Je tu nepopierateľný vzťah medzi rodinou a kresťanskou komunitou. Dnes je bohužiaľ vzájomná vzdialenosť, až odcudzenosť, medzi rodinou a cirkevnou komunitou. Podľa názoru viacerých teológov je potrebná väčšia osmóza, vzájomné prenikanie. Vo farskej komunite treba viac familiárnosti a v rodine viac ekleziálnosti. Sv. Ján Chryzostom tušil túto väzbu medzi rodinou a kresťanskou komunitou. Hovoril o rodine ako o domácej cirkvi zjednocujúcej sa do cirkevnej obce. Jedna potrebuje druhú a naopak.⁴ Odvolávajúc sa na neho viacerí naznačujú potrebu mystagogickej katechézy sviatosti manželstva.

Pôvodne sa mystagogická katechéza konala po prijatí sviatostí kresťanskej iniciácie, krst, birmovanie a prvé sväté prijímanie, v liturgii veľkonočnej vigílie. Mystagógie je osobitnou metódou ako porozumieť tajomstvá kresťanskej viery, ktorá sa aplikuje na celú oblast liturgického slávenia vrátane „popisu“ sviatostí, ich povahy a účinkov. Nie je teda iba formou katechézy, ale vlastnou teologickou metódou, ktorá vychádza zo slávenia sviatostí, z ktorého čerpá svoju silu a presvedčivosť. Ako hovorí sv. Ambróz mystagógie neuvádza do sviatostí, ale do ich zmyslu, ktorý ich spája s jediným tajomstvom dejín spásy, Božím plánom s človekom. Táto kresťanská mystagógie predstavovala majstrovské dielo inkulturácie, keď

² Por. PAGLIA, V., SCIORTINO, A.: *La famiglia – Vocazione e missione nella Chiesa e nel mondo*. Milano: San Paolo, 2015. s. 87.

³ Por. PAGLIA, V., SCIORTINO, A.: *La famiglia – Vocazione e missione nella Chiesa e nel mondo*. s. 55.

⁴ Por. PAGLIA, V., SCIORTINO, A.: *La famiglia – Vocazione e missione nella Chiesa e nel mondo*. s. 119. tiež ŽUFFA, J.: Znamenia čias – úloha pre pastorálnu teológiu. In: Csontos, L. (ed.): *Hlavné línie riešenia projektu APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikultúrnom prostredí“ v roku 2016. Zborník z pracovného seminára PROFAMILY 2016*. Trnava: Dobrá kniha, 2016, s. 67.

nadväzovala na rozličné náboženské štruktúry, ktoré boli v pohanských kultoch mystérií, ktorých symboliku premenila a využila. Dnešnými pojмami by sme mohli povedať, že toto vovedenie do zmyslu sviatostí je vlastne vovedením do kresťanského životného štýlu v tej ktorej kultúre. Vidno to z príhovoru sv. Ján Pavol II. pri jeho prvej pastoračnej návšteve v jednej rímskej farnosti pripomenuл, že predovšetkým dom, rodina je počiatok a priestor živej cirkvi: Prostredníctvom návštevy farností, ako časť Cirkvi-diecézy, treba pripojiť všetky „domáce cirkvi“, čo sú všetky rodiny; takto boli vyzývané rodiny Cirkevnými otcami: „Utvorte z vášho domu cirkev“, prikazoval sv. Jám Zlatoústy svojim veriacim. Tak to pripomenuл pápež aj svojim súčasníkom.⁵ Tu vlastne poukázal na potrebu utvárania kresťanského životného štýlu rodiny. Naša otázka je ako by mala byť konštruovaná mystagogická katechéza sviatosti manželstva, aby viedla ku kresťanskému životnému štýlu.

1. Pôvodná mystagogická katechéza

V prvých kresťanských storočiach ako to máme doložené (napr. v Jeruzaleme a Miláne) prebiehala mystagogická katechéza až po prijatí sviatostí kresťanskej iniciácie a bola vyhradená iba pokrsteným, ktorí nemali pred inými hovoriť o sviatostiach (tzv. *disciplina arcani*). K tejto praxi viedlo zrejme presvedčenie, že až vstupom do krstného prameňa sa človeku otvárajú oči a nadobúda schopnosť pochopiť zmysel sviatostí. Preto toto tajomstvo nezasvätenému nemožno ani označiť ani odovzdať a okrem toho zbytočným rozprávaním degraduje úctu k tajomstvám, ktoré ho niečo stáli. Ani nezasvätenému informácia o tajomstve nijako neprospeje, bola by mu jen na škodu – iniciácia ho nič nestála, nevyzliekol zo seba starého človeka, a preto by mohol týmto tajomstvom príliš ľahko pohrdnút.⁶

Z Jeruzalemu pochádza cyklus krstných katechéz, ktoré tu vznikli v druhej polovici štvrtého storočia. Posledných päť z nich sa označuje ako mystagogické. Tradične sa pripisujú svätému Cyrilovi Jeruzalemskému, dnes sa však odborníci prikláňajú k názoru, že sú dielom Cyrilovho nástupcu biskupa Jána II. Prvé dve katechézy sa venujú krstným obradom, keď porovnávajú egyptské otroctvo so slobodou kresťana, ktorý po krste žije Božím životom. Tretia katechéza sa venuje pomazaniu olejom a darom Ducha Svätého a napokon dve katechézy sa venujú eucharistii, a to na biblickej, teologickej a liturgickej rovine – vysvetľujú popis eucharistie v Prvom liste sv. Pavla Korint'anom a Ježišovu Eucharistickú reč v šiestej

⁵ Por. BELLETTI, F.: *La famiglia costruisce la società. Un valore „aggiunto“ per tutti*. Milano : Edizioni San Paolo, 2015, s. 69.

⁶ Por. SEMELA, P.: *Mystagogie jako uvedení do tajemství Krista v rané církvi*.

In : <http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2010-3/Mystagogie-jako-uvedeni-do-tajemstvi-Krista-v-rane-cirkevi.html>

kapitole Evanjelia podľa sv. Jána. Eucharistickou náuku katechézy vysvetľujú na postavách a obrazoch zo Starého zákona. Nakoniec vysvetľujú jednotlivé obrady bohoslužby eucharistie a stručný komentár k otčenášu.⁷

O potrebe mystagogických katechéz sa v cudzine začína hovoriť nielen v súvislosti so sviatostami kresťanskej iniciácie, krst, birmovanie a Eucharistia, ale aj so sviatostou manželstva. Práve preložené texty sv. Ambróza *Vysvetlenie vyznania viery, O sviatostiach, O tajomstvách* popri textoch gréckych otcov sv. Cyrila Jeruzalemského a sv. Jána Zlatoústeho môžu poskytnúť vynikajúci podklad a inšpiráciu. Ambrázove katechézy majú živý kazateľský štýl, používajú krátke vety a odkazy na biblické udalosti. Najmä pri vysvetľovaní krstu sa obracajú k tradičným udalostiam potopy, prechodu cez Červené more, Ježišovo stretnutie so Samritánkou pri Jakubovej studni, uzdravenie pri rybníku Betsata, uzdravenie slepého od narodenia a vzkriesenie Lazára. Tieto texty sú už tradične súčasťou liturgie slova pôstneho obdobia, keď vrcholila príprave katechumenov na krst. Dôležitým je aj oznámenie termínu Veľkej noci na slávnosť Zjavenia Pána, ktoré sa chápalo ako výzva, pre tých, čo sa už dlhšie pripravovali na krst, aby sa dali zapísť do zoznamu tých, čo chcú byť na Veľkú noc pokrstení. Texty vďaka monografickej štúdie editora sú vložené do historického a teologického kontextu a tým lepšie zrozumiteľné v celom kontexte katechézy spojenej s prijatím sviatostí kresťanskej iniciácie. Mystagogické katechézy sú upevnením viery novopokrstených kresťanov počas veľkonočného týždňa.⁸ Obsahujú teda šesť katechéz. Mystagogická metóda je typologická a hojne čerpá zo starozákoných predobrazov.

2. Obnovená teológia manželstva a rodiny v duchu Druhého vatikánskeho koncilu

Druhý vatikánsky koncil priniesol zmenu paradigmy manželstva. Táto zmena musí byť v príprave na manželstvo i v navrhovanej mystagogickej katechéze vyjadrená s väčšou jasnosťou: od zmluvy (v právnickom zmysle) sme prešli k jednote (biblické chápanie zmluvy), od manželských práv k pozitívnej vízii k manželskej intimite (dôvernosti) od sexuálnych aktov, starostlivosti o pretrvanie druha k plodnosti duchovného bohatstva z bytia, ktoré je kvázi konsekrované.⁹ Ale i celý slovník ktorý so hned v priebehu niekoľkých rokov prešiel radikálnou zmenou: javí sa - inak aj láska, ako bolo povedané - termínom ako dar,

⁷ Por. SEMELA, P.: *Mystagogie jako uvedení do tajemství Krista v rané církvi*.

⁸ Por. LICHNER, M.: Svatý Ambróz a katechumenát. In: Lichner, M. (ed.): *Svatý Ambróz Vysvetlenie vyznania viery, O sviatostiach, O tajomstvách*. Trnava: Dobrá kniha, 2017, s. 65-76

⁹ Por. BRAUNSTEINER, G.: Systematický pohľad na dnešné manželstvo. In: Csontos, L. (ed.): *Hlavné línie riešenia projektu APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikultúrnom prostredí“ v roku 2016. Zborník z pracovného seminára PROFAMILY 2016*. Trnava: Dobrá kniha, 2016, s. 23.

obdarovanie, dobro osoby, telo, psychický život, osobná dôstojnosť i v manželských aktoch, šťastie a vdľačnosť, dokonca aj pocity a gestá nehy. Pozitívna vízia, vtelená do veľkého ocenenia ľudského, ktoré sa vidí ako faktor rastu a zdokonaľovania manželskej lásky predovšetkým v jeho stabilnom cvičení.¹⁰

Od počiatku manželská jednota sa chápe ako - intímna komunita života a lásky manželov ustanovená Stvoriteľom. Ona je v určitej podobe obrazom tej snúbeneckej komunity, ktorou je sám Boh a znamením zmluvy Boha so svojím ľudom a so všetkými ľuďmi. Ked' je povolaný plodeniu potomstva, manželská komunita má v sebe povolenie rozširovať sa z východiskového bodu manželského jadra na rodinu: Z toho zväzku naozaj pochádza rodina. Ontológia manželstva prináša ontológiu rodiny: nie iba manželia, ale i celá rodina , ako prirodzená extenzia, je utvorená podľa pôvodného Božieho plánu ako intímny komunita života a lásky.¹¹

Uprostred veriacich sú vždy niektorí manželmi. Teda všeobecne v Cirkvi, ktorá pochádza ako inštitúcia od Pána, ako tajomstvo zásnubnej povahy, ktoré sa odovzdáva prostredníctvom špeciálnej sviatosti, v ktorej prípade niektorí veriaci sa stávajú veriaci laici manželmi. Manželská služba prináša nový spôsob kňazskej služby jediného Kňaza. Nie sú iné sviatosti, ktoré by dávali trvalú životnú stabilitu, iba manželstvo a posvätný rád. Oba posvätný rád a manželstvo dávajú konštitutívny charakter posvätej služby, alebo lepšie službe spasiteľného kňazstva Kristovho. Aj keď sú to rozličné sviatosti a kresťania v nich vďaka Božiemu povolaniu miesto, ktoré majú v Cirkvi rozličnú poslanie ohľadom spásu. Takto, v každom prípade krstný charakter ich vedie k účasti na všeobecnom kňazstve, ktoré ich osobitne určuje vlastným spôsob rastu v Cirkvi. Spôsobom vlastným špecifickej sviatosti sú povolení ku svätosti vo svojom životnom stave.¹²

Podľa sv. Augustína a veľkých Otcov a Učiteľov, otec rodiny je otec cirkvi, je akoby biskup, v zmysle hlavy, ktorá je zodpovedná za cirkevnú komunitu, ktorá sa vyjadruje v jeho rodine, spasená sviatosťami a ním zjednocovaná... Vytvárajte zo svojich domov (rodín) cirkev, neprestávajte vyučovať ako hlavy rodín. Ako biskup majú otcovia od Boha povinnosť staráť sa o duše svojej manželky, detí, domáčich a všetkých závislých. Tak povzbudzoval sv. Ján Zlatoústy otcov, aby vytvárali zo svojich domov cirkev – vyučovali ako veľký učiteľ v kázni pre ľud – prezívali a ohlasovali jasavú radosť viery a svetu dosvedčovali radosťou,

¹⁰ Por. BOFFI, P., MIGLIONICO, L., PETRARCA, CIAVARELLA, G.: *Cos'è la pastorale familiare? Contenti, metodi ed esperienze*. Milano : Edizioni San Paolo, 2015, s. 20.

¹¹ Por. CAVAGNANI, G.: *La famiglia »Chiesa domestica« Sogetto e oggetto dell'azione evangelizatrice al servizio del regno di Dio*. Roma : LAS Libreria Ateneo Salesiano, 2015, s. 59.

¹² Por. CAVAGNANI, G.: *La famiglia »Chiesa domestica« Sogetto e oggetto dell'azione evangelizatrice al servizio del regno di Dio*. s. 58.

ktorou je naplnené srdce veriaceho človeka, keď počúva Božie slovo. Tieto myšlienky sú povzbudením aj pre našu súčasnosť.¹³

Katechizmus Katolíckej cirkvi zhrňuje všeobecné posvätenie sviatostí kresťanskej iniciácie a osobitné posvätenie sviatosti posvätného stavu a manželstva nasledovne: „V týchto sviatostiach môžu prijať osobitné posvätenia tí, čo už boli posvätení krstom a birmovaním pre spoločné kňazstvo všetkých veriacich. Tí, čo prijímajú sviatosť posvätného stavu, sú vysvätení, aby v Kristovom mene „živili Cirkev Božím slovom a Božou milosťou“. Aj „kresťanskí manželia sú posilnení a akoby posvätení osobitnou sviatostou na úlohy a dôstojnosť svojho stavu“. (KKC čl. 1535)

3. Obsah mystagogickej katechézy sviatosti manželstva

Neexistuje žiadny priamy a rozsiahly prehľad dôkazov o prítomnosti mystagogickej katechézy sviatostného manželstva u cirkevných otcov. Preto sa možno iba inšpirovať ich metódou a hľadať adekvátne spôsoby katechézy po prijatí sviatostného manželstva a sprevádzania mladomanželov. Je vhodné predstaviť si typologický postup Jána Zlatouštého (344-407). Veľký Carihradský biskup v komentári k „Listu Kolosanom“ hovorí o tajomstve manželstva. Pýta sa, či možno manželstvo chápať ako divadelné predstavenie? A pokračuje odpoveďou: je to tajomstvo veľkej skutočnosti; aj v prípade, že sa nerešpektujú role, ktoré majú napĺňať to, čo je jeho podstatou. Veľká skutočnosť manželstva zobrazuje ako typ tajomstva vzťahu Krista a Jeho Cirkvi. Obe manželstvo a Cirkev sú tajomstvá. V čom sú si podobné, to je to typologické, dualita, ktorá smeruje k jednote. Tajomstvo manželstva sa zjavuje už v stvorení, keď druhý bol stvorený z prvého, aby s tým novým títo dvaja tvorili jednotu. Človek sa sice rodí z jedného, ale pochádza z dvoch. Takto muž a žena nie sú dvaja, ale jeden. Aby sme sa ubezpečili v tomto pohľade možno uviesť Ježišove slová: „Muža a ženu ich stvoril“. Ján Zlatoušty typologicky spája manželstvo s udalosťami spásy, spája stvorenie človeka ako muža a ženy ako utvorenie ľudského páru (Gn 1,27) s vykúpením. Nadovšetko anticipuje zasnúbenie Kristus Cirkev ako predmet premýšľania: "Musím vám povedať, akým spôsobom je manželstvo tajomstvom Cirkvi. Kristus prichádza na svet a utvára, rodí Cirkvi, vytvoril s ňou duchovnú jednotu. Manželia sa v skutočnosti zasnúbili jeden pre druhého ako čistá panna. Kresťanské manželstvo a zasnúbenie Krista a Cirkvi vychádzajú z tej istej ekonómie spásy. Jeden a druhý, vo vonkajšom poznávanom vyjadrení je evidentne platónovským archetypom. Výhodou mystagógie je, že tajomstvo zmluvy Kristus – Cirkev

¹³ Por. ALBANESI, V.: *Ripensare la famiglia, Per un cambio di passo nella Chiesa*. Milano : ANCORA EDITRICE 2015, s. 46.

nachádza okamžité porovnanie manželstva v antropologickej skutočnosti. To je možné pre sprostredkujúcu funkciu archetypu.¹⁴

V súčasnosti sa v pastorácii rodiny odhaluje vážny problém, ktorým je privatizácia rodiny, čo smeruje redukovaniu na otázku opisu obmedzeného na dvojicu.¹⁵ To naznačuje potrebu uvedenia učenia Druhého vatikánskeho koncilu do života farského spoločenstva. Comúnio má v pokoncilovej ekleziológii kľúčové postavenie. Eucharistia je síce bytostným princípom zjednocovania veriacich, ale pre ľudský prvok medzi veriacimi vznikajú aj napäťa a roztržky. K najkrajším statiam Evanjelia podľa sv. Jána patrí Ježišova veľkňazská modlitba, v ktorej prosí Otca o jednotu tých, ktorí v neho uveria, ako aj tých, ktorí v budúcnosti budú jeho učeníkmi: „No neprosím len za nich, ale aj za tých, čo skrže ich slovo uveria vo mňa, aby všetci boli jedno ako ty, Otče, vo mne a ja v tebe, aby aj oni boli v nás jedno, aby svet uveril, že si ma ty poslal.“ (Jn 17, 20-22) V Ježišových slovách sa dá spoznať jeho veľká starosť o začaté dielo zhromažďovania ľudstva do jedinej rodiny Božích detí, ktorej Otcom je sám Boh: „Nech sú tak dokonale jedno, aby svet spoznal, že si ma ty poslal a že ich miluješ tak, ako miluješ mňa.“ (Jn 17, 23) Ježiš chápe toto spojenie do spoločenstva veľmi reálne, jednoducho až fyzicky. Hovorí o tom v podobenstve o viniči, v ktorom seba prirovnáva ku viniču a nás k ratolestiam, ktoré sú do neho zaštepené (Jn 15, 1-4). Boží život sa pre nás stáva dostupným vďaka viniču, a tým je človečenstvo Ježiša Krista, ktoré začalo zjednocovanie ľudstva.¹⁶

Spoločenstvo nie je v jeho chápání len niečo, čo sa dodatočne pripojuje k životu Cirkvi, ale je jeho stredobodom a konštitúciou. V tejto línii sa vyjadruje životná sila spoločenstva Cirkvi. „Spoločenstvo je materským lonom, v ktorom sa utvára nový človek živým a nepretržitým pôsobením Božieho slova (1 Pt 1,23); je to rybník Siloe, v ktorom slepý od narodenia lieči svoju slepotu (Jn 9,7); je to nová rodina učeníkov, miesto, kde sa prijíma evanjeliová zvest, je to zároveň optimálne centrum, z ktorého sa šíri prijaté evanjelium. V Skutkoch apoštolov vidíme, že ten, kto sa obráti ku Kristovi, včleňuje sa zároveň do spoločenstva.“¹⁷ Táto skutočnosť sa prejavuje v prepojení sviatostného a liturgického prežívania viery s každodenným životom. „Ide o to, aby Cirkev spočívala na hustom tkanive ľudských vzťahov, opravdivých spoločenstiev, kde sa život viery prežíva v spoločnom

¹⁴Por. É possibile una mistagogia sul sacramento del matrimonio? In : *Scipione*. In: http://www.scipionecastello.it/html/testi/scritti_teologici/mistagogia_del_sacramento_del_matrimonio.html

¹⁵ Por. *Conversione pastorale per famiglia: Sì, ma quale?* Ed. Livio Melina. Siena: Edizioni Contragalli, 2015, s. 39-40.

¹⁶ Por. KULISZ, J.: Eucharystia sakramentem jedności w rozumieniu Teilharda de Chardin. In: *Studia Theologica Varsaviensia UKSW*, roč. 38, 2000, č. 2, s. 137-138.

¹⁷ KYSELICA, J.: *Odovzdávať vieri v súčasnej spoločnosti*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 91.

myslení a kde prax je skutočne vyjadrením viery a zároveň slobody.^{“¹⁸}

V spoločenstve sa buduje kresťanská iniciácia a podľa tohto vzoru i uvedenie novomanželov do životného štýlu kresťanskej rodiny.¹⁹

Je dôležité, aby sa mladí kresťania naučili vnímať teologickú náuku, že ich manželstvo nie je súkromná záležitosť. Nesmú sa však ani psychologicky cítiť osamelí. Celá kresťanská komunita sa musí cítiť byť zapojená do prípravy na manželstvo a do jeho sprevádzania. Kresťanská komunita sa nemôže nezaujímať o komplikácie a prípadné krízy manželského života, tak, nemôže im byť blízka len v slávnostných a šťastných chvíľach, ako je narodenie detí, ale aj v tých ťažkých, akými sú krízy, choroba a smrť blízkych osôb. Možno povedať parfrázujúc začiatočné slová *Gaudium et spes*, radosti a nádeje, žalosti a úzkosti nových rodín sú zároveň radosťami a nádejami, žalosťami a úzkosťami kresťanskej komunity, ktorá ich sprevádza a prijíma.²⁰

Dovolíme si uviesť dva zahraničné návrhy, ktoré môžeme považovať za návrhy na mystagogickú katechézu manželstva a rodiny prevzaté z talianskych prameňov. Prvý je františkánskej proveniencie a bude uskutočňovať od konca augusta roku 2017 v Domus Pacis v Assisi. Je rozvrhnutý do dvoch rokov s nasledujúcimi témami:

Prvý rok: *Sviatostná identita manželov a rodiny*

Muž a žena a ich vzťahy.

Manželská štruktúra človeka.

Zjavené zásnubná tajomstvo: vybrané starozákonné texty. Kristus ženich a veľké tajomstvo Nového zákona.

Milosti sviatosti manželstva: mystagógia sviatostného obradu manželstva.

Účinná prítomnosť Ježiša vo sviatosti manželstva.

Rodina domáca cirkev.

Od krstu k manželstvo: špecifickosť milosti sviatosti manželstva.

Sviatostná identita manželov.

Duch Svätý a manželstvo.

Teológia rodiny.

Domáca liturgia v rodine.

Eucharistia a manželstvo, sviatosti zmluvy.

¹⁸ KYSELICA, J.: *Odovzdávať vieri v súčasnej spoločnosti*. s. 90.

¹⁹ Por. *Conversione pastorale per famiglia: Sì, ma quale?* Ed. Livio Melina. Siena: Edizioni Contragalli, 2015, s. 42-45.

²⁰ Por. PAGLIA, V., SCIORTINO, A.: *La famiglia – Vocazione e missione nella Chiesa e nel mondo*. Milano: San Paolo, 2015. s. 124-125.

Sviatosť manželstva pôvodný zdroj manželskej a rodinnej spirituality.

Spiritualita nežnosti.

Kontemplatívna cesta manželov.

Eschatologická rozmer rodiny.

Druhý rok: Manželstvo: sviatosť pre poslanie

Dejiny spásy prechádzajú cez rodinu.

Sviatost' manželstva: nová misia manželov.

V sile Ducha ukazovať, ako žiť a svedkami krásu muža a ženy.

Schopnosť milovať ako Kristus miluje.

Otcovstvo a materstvo.

Bratskost' a sesterskost'.

Spoločenstvo manželstiev medzi sebou.

Misia v spojení s pastoráciou.

Čo a ako môže dať manželská dvojica farnosti a obci/mestu.

Panenstvo a manželstvo: dve dary pre misiu.

Ako svedčiť o večnej svadobnej hostine.

Domáca cirkev: Domov ako miesto evanjelizácie a vybudovania komunity.

Domáca cirkev ako spôsob sebavyjadrenia.²¹

Druhý o niečo starší návrh pochádza do kardinála Tettamanzihho z Milána a spája sviatosti kresťanskej iniciácie so sviatosťou manželstva. Podľa neho by sa obnovená cesta kresťanskej iniciácie mala uskutočňovať v nasledujúcich:

1. najprv je potrebné zabezpečiť prijatie a prvé sprevádzanie manželov, ktorí žiadajú krst pre svoje dieťa;
2. druhý krok si vyžaduje starať sa o slávenie krstu spôsobom, ktorý vyzdvihuje veľmi zrejme osobitné bohatstvo milosti a najmä komunitnú dimenziu;
3. ďalej je potrebné veľmi a osobitne dbať na duchovné sprevádzanie rodín a ich detí v prvých rokoch ich života, nachádzať a vytvárať vhodné príležitosti na stretnutia skupín príbuzných, ponuky formácie rodičov, sviatočné príležitosti na výročia krstu;
4. ak sa rodičom a nakoľko je to možné aj ich deťom ponúkne nasledujúca cesta viery, od troch do šiestich rokov, hľadajúc zhodnotenie väzby s materskou škôlkou.²²

²¹ Por. Percorso per Famiglie – Mysterium Familiae In : *Domus Pacis Assisi Hotel*. In: <http://domuspacis.it/corso-mysterium-familiae-assisi>

²² Por. TETTAMANZI, D.: *L'amore di Dio è in mezzo di noi, La missione della famiglia a servizio del Vangelo, Famiglia comunica la tua fede*. Milano: Centro Ambrosiano, 2007, s. 74-75.

Dovolíme si pripojiť aj niekoľko vlastných návrhov, ktoré by mali zohľadniť komplexnosť manželstva a rodiny a vyjadriť sa v určitej multidisciplinarite.

Nasledovanie Krista v jeho láske.

Vzájomná úcta a empatia, človek stvorený na Boží obraz.

Obetavá láska - nik nemá väčšiu lásku ako ten, kto položí život za svojich priateľov. (Jn 15,13)

Deti ako dar, ktorý obohacuje a rozvíja manželov.

Nasledovanie Krista v manželstve, patrí k nemu aj kríž Mt 16,24.

Riešenie konfliktov – odpustenie, slnko nech nezypadá nad vaším hnevom.

Cvičenie sa v čnostiach: pokora, viera, nádej a láska; pohostinnosť, trpežlivosť, obetavosť.

4. Záver

Synodálny proces pomohol postaviť katolícke manželstvo a rodinu do centra pastoračného záujmu Katolíckej cirkvi. Aj na Slovensku už v predchádzajúcom období bola rodina spolu s mládežou stanovená ako pastoračná priorita v Pastoračnom pláne Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013. Ozrejmilo sa, pomoc Cirkvi nemá byť adresovaná nejakej abstraktnej rodine, ale celkom konkrétnej tak ako to vždy pripomínal svätý pápež Ján Pavol II. o človeku, ktorý je cestou Cirkvi, je to konkrétny človek, ku ktorému sa pripája Kristus a jeho Cirkev a sprevádza ho na ceste jeho života podobne ako sa nebadane pripojil k učeníkom na ceste do Emauz. Toto sprevádzanie ako sa ukazuje je potrebné hned' po uzavorení sviatostného manželstva, lebo sobášom sa život vlastne iba začína a tu sú mladé páry vystavené silnému vplyvu konzumného životného štýlu a chýba im sprevádzanie pre osvojenie si životného štýlu kresťanského manželstva a rodiny. Viacerí teológovia upozornili na starokresťanskú tradíciu mystagogickej katechézy po priatí sviatosti kresťanskej iniciácie, ktorá novopokrstených vovádzala hlbšie do života podľa priatej viery. Nás výskum nateraz dospel k ozrejmeniu si mystagogickej metódy a základného teologickeho obsahu sviatosti manželstva v zmysle učenie Druhého vatikánskeho koncilu. Objavili sme aj niektoré zahraničné návrhy. V ďalšej etape sa zameriame na podrobnejšie rozpracovanie obsahu jednotlivých tém, tak aby sme vypracovali konkrétnu štruktúru kurzu, ktorý by sa mohol flexibilne aplikovať vo farských spoločenstvách, vzdelávacích inštitúciách a katolíckych médiách.

Bibliografia:

- ALBANESI, V.: *Ripensare la famiglia, Per un cambio di passo nella Chiesa*. Milano : ANCORA EDITRICE 2015. ISBN 978-88-514-1531-0
- BELLETTI, F.: *La famiglia costruisce la società. Un valore „aggiunto“ per tutti*. Milano : Edizioni San Paolo, 2015 ISBN 978-88-215-9669-8.
- BOFFI, P., MIGLIONICO, L., PETRARCA, CIAVARELLA, G.: *Cos'è la pastorale familiare? Contenti, metodi ed esperienze*. Milano : Edizioni San Paolo, 2015. ISBN 978-88-215-9663-6
- BRAUNSTEINER, G.: Systematický pohľad na dnešné manželstvo. In: Csontos, L. (ed.): *Hlavné línie riešenia projektu APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikultúrnom prostredí“ v roku 2016. Zborník z pracovného seminára PROFAMILY 2016*. Trnava: Dobrá kniha, 2016, s. 21-24. ISBN 978-80-8191-046-3
- CAVAGNANI, G.: *La famiglia »Chiesa domestica« Sogetto e oggetto dell'azione evangelizatrice al servizio del regno di Dio*. Roma : LAS Libreria Ateneo Salesiano, 2015. ISBN 978-88-213-1175-8
- Conversione pastorale per famiglia: Sì, ma quale?* Ed. Livio Melina. Siena: Edizioni Contragalli, 2015 ISBN 978-88-687-9204-6
- É possibile una mistagogia sul sacramento del matrimonio? In : *Scipione*. In: http://www.scipionecastello.it/html/testi/scritti_teologici/mistagogia_del_sacramento_del_matrimonio.html (30.05.2017)
- KULISZ, J.: Eucharystia sakramentem jedności w rozumieniu Teilharda de Chardin. In: *Studia Theologica Varsaviensia UKSW*, roč. 38, 2000, č. 2, s. 137-138.
- KYSELICA, J.: *Odrovdávat' vieri v súčasnej spoločnosti*. Trnava : Dobrá kniha, 2006. ISBN 80-7141-525-1
- LICHNER, M.: Svätý Ambráz a katechumenát. In: Lichner, M. (ed.): *Svätý Ambráz Vysvetlenie vyznania viery, O sviatostiach, O tajomstvách*. Trnava: Dobrá kniha, 2017, s. 6-122. ISBN 978-80-8191-065-4
- PAGLIA, V., SCIORTINO, A.: *La famiglia – Vocazione e missione nella Chiesa e nel mondo*. Milano: San Paolo, 2015. ISBN 978-88-215-9371-0
- Percorso per Famiglie – Mysterium Familiae In : *Domus Pacis Assisi Hotel*. In: <http://domuspacis.it/corso-mysterium-familiae-assisi>. (30.05.2017)

SEMELA, P.: *Mystagogie jako uvedení do tajemství Krista v rané církvi*. In : <http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2010-3/Mystagogie-jako-uvedeni-do-tajemstvi-Krista-v-rane-cirkvi.html> (30.05.2017)

TETTAMANZI, D.: *L'amore di Dio è in mezzo di noi, La missione della famiglia a servizio del Vangelio, Famiglia comunica la tua fede*. Milano: Centro Ambrosiano, 2007. ISBN 978-88-8025-600-7

ŽUFFA, J.: Znamenia čias – úloha pre pastorálnu teológiu. In: Csontos, L. (ed.): *Hlavné línie riešenia projektu APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikultúrálnom prostredí“ v roku 2016. Zborník z pracovného seminára PROFAMILY 2016*. Trnava: Dobrá kniha, 2016, s. 67-69. ISBN 978-80-8191-046-3

Údaje o autorovi:

prof. ThDr. Ladislav Csontos SJ, PhD.

Katedra kresťanskej filozofie

Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

ladislav.csontos@truni.sk

Social Dimension of Divorce

Władysław Majkowski

Abstract

Family is one of the most lasting elements of social life. This family trait grows out of the fact that the family responds to the basic needs of man: sexual, psychological and spiritual. In modern societies, however, the family, quite often, does not end with the death of one or both spouses, but through divorce, which is usually a consequence of the low quality of marital life of a particular family. Unsatisfied with the quality of married life, the spouses decide to divorce. Divorce, however, has many negative consequences. These are personal consequences for individual members of the family as well as social consequences.

Keywords: family, primary group, quality of marital life, divorce, consequences of divorce

Abstrakt

Rodina je jedným z najtrvalejších prvkov spoločenského života. Tento rodinný znak vyrastá z toho, že rodina reaguje na základné potreby človeka: sexuálne, psychologické a duchovné. V moderných spoločnostiach však rodina pomerne často nekončí smrťou jedného alebo oboch manželov, ale rozvodom, ktorý je zvyčajne dôsledkom nízkej kvality manželského života konkrétnej rodiny. Manželia nespokojní s kvalitou manželského života, sa rozhodnú rozvíest. Rozvod má však mnoho negatívnych dôsledkov. Sú to osobné dôsledky pre jednotlivých členov rodiny, ako aj sociálne dôsledky.

Kľúčové slová: rodina, primárna skupina, kvalita manželského života, rozvod, dôsledky rozvodu

Introduction

Since time immemorial, the family has been regarded as the basic cell of social life and at the same time its most enduring element. These two characteristics of family life stem from the fact that they respond to the most basic needs of the individual's life. Hence family life is a commonly accepted way of life; existed and exists in all societies known to us. And although families in different cultures differ significantly in their structure, size, and way of daily life, the very existence of a family is common in space and time.

Also the desire to found a family and live in it acquires the characteristics of universality: it is not only young people, but practically individuals of every age category that desire it. Family life value even those, and in particular those, who for any reason have been deprived of a normal family. Hence the vast majority of people can not imagine living outside the family²³.

This character of family life grows out of the fact that the family responds to the basic needs of the individual's life: sexual, psycho-social and spiritual. These needs are natural because they grow out of human nature. Consequently, of natural character is the institution that satisfies them - the family. Many other needs are cultural in nature. They grow in a cultural context and in a cultural context are readable.

The family is lasting by nature. Almost all who contract marriage expect its durability. An individual, who assumes a family, invests his or her life, which is the most valuable thing. Despite this, divorces happen, and their number increases almost every year. Those who divorce, their children, and the whole society of which they are members experience the consequences of divorce.

1. The Nature of the Family Group

Family is a classic example of a primary group. In addition, in the family the individual is born, grows, and finds happiness and satisfaction. For this reason, the family becomes the goal of human life, but it is also a source or a means of achieving other goals. In the first case, the family is the good that the individual strives for; in the second, the family engages in achieving the individual goals of its members as part of family solidarity. In this way, the goals of the individual become the goals of the whole family and vice versa: individual family members contribute to achieving family goals. Consequently, for the vast majority of people, the meaning of their lives gives family happiness, the awareness that they are living for others²⁴. This means that there is a positive correlation between individual happiness and successful family life²⁵. It is no wonder then, that it is commonly believed that the second undesirable thing - after a loss of health - is a failure in family life.

Family, as a primary group, is based on the personal bond of its members, which is the source of personal face-to-face contacts, far-reaching cooperation, and group solidarity. This

²³ H. Izdebska, *Miejsce rodziny w hierarchii wartości w wypowiedziach młodzieży*, in: *Przemiany rodziny polskiej*, J. Komorowska ed., Warszawa 1975, s. 279-288.

²⁴ L. Dyczewski, *Konflikt kulturowy czy kulturowa kontynuacja pokoleń w rodzinie*, in: *Z badań nad rodziną*, T. Kukołowicz ed., Lublin 1984, p. 136.

²⁵ J.D. Yoder, R.C. Nichols, *A Life Perspective Comparison of Married and Divorced Persons*, "Journal of Marriage and the Family" 1980, nr 42, p. 417.

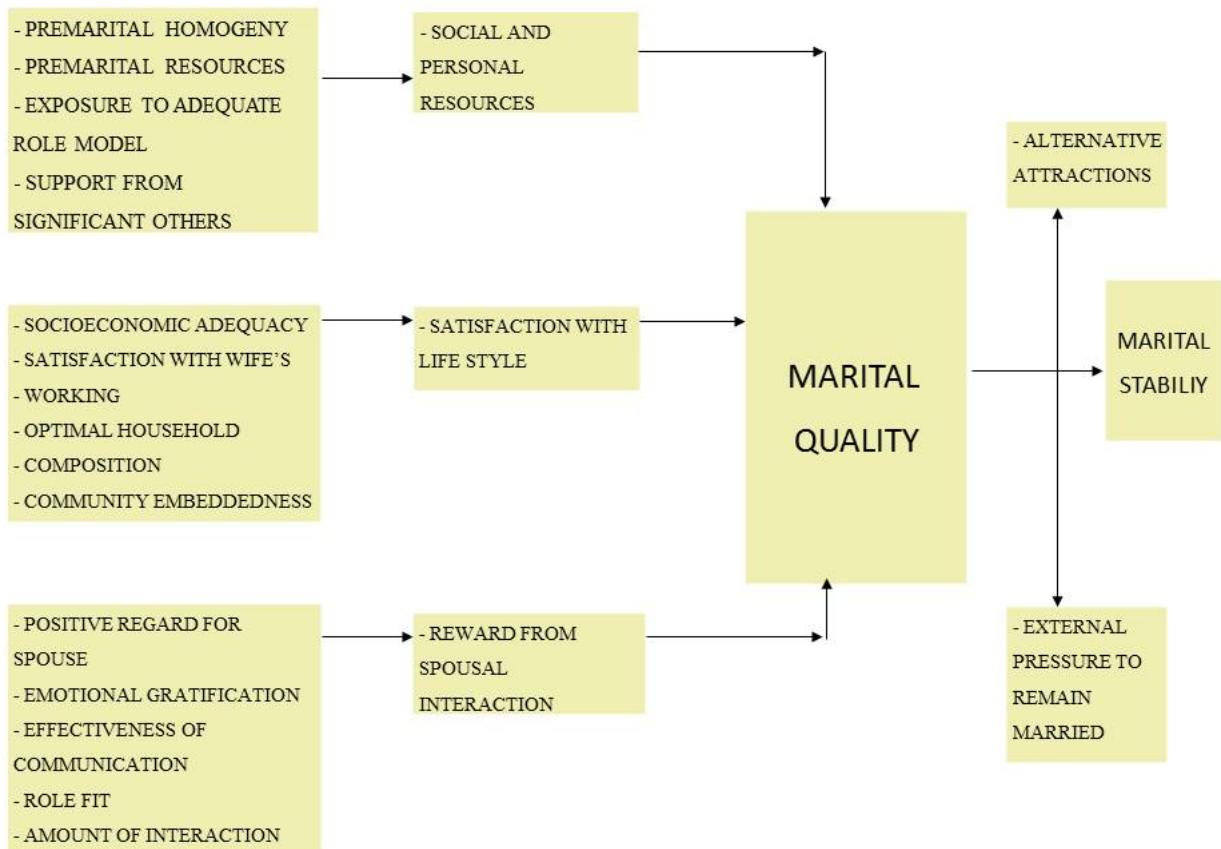
type of group bond is possible because primary groups are small. This character of the group makes them "the source of elementary social relationships and moral ideals, the source of all social determinants of positive feelings that / ... / dominate the negative"²⁶.

There is more to the group of the family: a special type of interactions of which the conjugal references become the main source. Spouses accept each other in many respects that do not occur in other primary groups: "as a psychophysical type, as a sexual partner, mother or father of one's own children, host or housewife, companion of common life, studying person /.../"²⁷.

Contracting marriage is an act of a public nature, even if it does not take a solemn form. This is due to the nature of the relationship as well as its consequences. In the first case, there is public recognition of a relationship that is considered a matter of great importance. Marrying is not just about the people who do it, but it is a social event. In addition, the social character gets married by virtue of its consequences. This new relationship "gains the mandate" to give birth to offspring. The thing is that only the socially recognized environment of childbearing is a family. It is so independently of the fact that many children are born outside the formal marriage relationship.

²⁶ A. Kłoskowska, *Małe grupy i społeczeństwo masowe*, „Kultura i Społeczeństwo” 1959, nr 3, p. 75.

²⁷ H. Izdebska, op. cit., p. 24.



2. The Social Dimension of the Divorce

A. Indirect Factors of Divorce

When analyzing the problem of divorce, sociologists use the notion of “quality of marriage life”. This concept, albeit very capacious, is extremely helpful in analyzing this complex problem. The quality of conjugal living is the level of satisfaction resulting from the degree of satisfaction of the individual's needs satisfaction in the sexual, psychological, economic and spiritual dimensions and the ability to achieve appreciated values. In other terms, it is a personal feeling of happiness, satisfaction and pleasure resulting from a married life²⁸. (See diagram!).

Three types of factors determine the quality of marital life: the first is refers to as social and personal resources, the second is satisfaction with life style, and the third is rewards from spousal interaction. The first factor is composed of the following variables: premarital

²⁸ Lewis R.A., Spanier G.B., *Theorizing about the Quality and Stability of Marriage*, in: *Contemporary Theories about the Family*, W.B. Burr and al. eds, New York 1979, vol. I., pp. 268-294; see also: J.L. Hawkins, *Association between Companionship, Hostility, and Marital Satisfaction*, “Journal of Marriage and the Family” 1968 30, p. 648.

homogeneity: the spouses' similarity in terms of religion, system of values, education, membership in the social class, and age similarity. Premarital resources are all marital traits that enable or enhance the functioning of the marital relationship. There are two kinds of resources: personal and social. Exposure to adequate role model is the next variable: marriage requires the spouses to play roles they have not previously performed, and additionally change the context of their roles. Sometimes there may be a role conflict. Finally, support from significant others. The spouses are actually expanding the circle of people of whom they can expect support from, but the problem remains with their ability and willingness to provide such assistance to the spouses.

The elements of the second factor - satisfaction with life style are: the material resources of the family - socioeconomic adequacy: the larger the family resources, the family functions more easily because they eliminate the types of conflicts that are rooted in material shortages. The second variable influencing lifestyle satisfaction is satisfaction with wife's external work. Although now days the job of a wife is widely accepted, conflicts can arise on this background. The third element that affects the satisfaction of the spouse's life style is the optimal household composition. The number of offspring and even their time of birth can be a source of conflict. Lastly, the factor that influences the satisfaction of spouses with their lifestyle is their community embeddedness. On one hand, such engagement gives some satisfaction to the family or the individual members, but also entails a commitment that may interfere with family responsibilities.

The third factor influencing the quality of marital life is reward from spousal interaction. It consists of: positive regard for spouse - reaffirmation of the other person as a spouse; emotional gratification: they express themselves in the expression of love, respect for the spouse, and the concern for personal growth of the spouse. The third element of the discussed factor is effectiveness of communication. Communication is the bloodstream of interpersonal and social coexistence, and the character of marriage requires the ability to communicate in all spheres of life. The next variable influencing rewards from spousal interaction is the amount of interaction: the wider the scope and the higher the quality of the marriage interactions, the more gratification experience the spouses. Finally, marriages are conditioned by the fit roles. It concerns about compatibility of the performance roles and perception of role performance of one of the spouses, and the roles attendance of the second. Significant differences in this regard are a sign of incompatibility and may be the ground for dissatisfaction between the spouses and even the source of the conflict.

The essence of the reasoning used here is simple. The quality of married life is the result of the interaction of three types of factors, which are made up of many variables. The high quality of conjugal life makes this relationship lasting, because its members are satisfied and therefore want this state of affairs to last. Conversely, the low quality of conjugal living causes the spouses to be dissatisfied and, consequently, they look for alternatives. When those appear, they may be willing to use them. This means that the quality of married life has important effects on the two domains of life: divorce and life satisfaction.

For the sake of durability of the relationship often work external factors such as the opinion of the environment or factors of a moral character. It may happen that some marriages still last in spite of the low quality of their married life. In general, these are situations where the anticipated divorce costs are estimated to be higher than any possible positive consequences. E. Truninger lists seven reasons why women do not try to divorce despite the low quality of their married life: they have an underestimated picture of themselves, they believe their spouse will change, they are afraid of lowering their standard of living, they want to keep their father for children, they are afraid to be not able to cope in life, of the negative reaction of the environment and of the difficulty of finding job²⁹.

B. Personal Consequences of Divorce

Divorce, as well as marriage, radically changes the lives of individuals, it involves far reaching consequences for people who are divorced, their children, and social and demographic consequences. This means that divorce cannot be treated as a return to the initial situation, that is, before the marriage. The facts cannot be erased from divorced CVs.

Keeping in mind the fact that there are some very low-quality families and even pathological families, divorce appears to be a possible solution to the problem. Divorce can not, however, be treated as a positive solution: broken bonds of affection, time invested in unpaid marriage... cause that divorce is at best the choice of the lesser evil³⁰.

Paradoxically, the first victims of divorce are spouses themselves. With divorce is bound great stress, and even dramatic experiences, sense of defeat, failure, refusal, guilt or broken life. In the married life, spouses have invested the years of their lives, which now turn out to be lost. Lack of success in this area is a source of sense of defeat and failure. Very often, divorce brings with it a great deal of humiliation because of the rejection of the spouse or the disclosure of intimate and embarrassing matters to the judge and council members. The situation after divorce puts former spouses in a new situation that is often a source of neurosis,

²⁹ L. Gelles, C.P. Cornell, *Intimate violence in Families*, Beverly Hills 1985, p. 77.

³⁰ W. Majkowski, *Czynniki dezintegracji współczesnej rodziny polskiej*, Kraków 1997, p. 200.

depression, alcoholism, drug addiction or suicide. The probability of suicide by a divorced person is four times greater than that of a person of the same age who is married³¹.

Although the economic situation of the divorced is heterogeneous, divorce often results in a lower standard of living. The specific reasons for this may be different: additional responsibilities in the new situation, and the related role conflict, obligation to provide maintenance for formerly custodial children, maintenance of the household, and so on.

Finally, in relation to the personal consequences of divorce, the social status of a divorced person must be emphasized. Divorce is synonymous with failure, lack of life success, of which successful married life is an integral part. For this reason divorced, and especially divorced women, want to conclude a new marriage as soon as possible. However, this endeavor is hindered by lack of candidates, opinion of the environment, and above all for religious reasons³².

Persons who bear the consequences of divorcing parents are always children. The situation is almost pat. A family with problems, and sometimes a pathological family, is replaced by a dysfunctional one - incomplete family, which by its nature, is not a good educational environment because it does not guarantee a proper pattern for the child. In this case, from the decomposed family is expected to perform roles that usually play full family.

Although the child's reaction to divorce depends on a variety of circumstances; his age, home atmosphere and whether the child is equally bound with both parents, it always contains the elements of shock, and usually leaves in the child's mental life traumas. Its consequence is depression, nervousness and lack of sense of security. It always happens when a child experiences bad family atmosphere. The divorce of parents creates a new, so far alien situation.

Already the news of the divorce of parents makes devastating confusion in the child's mind. The child feels disoriented, lost. The situation becomes even more dramatic for a child if one of the parents negatively set the child against the other parent by introducing them into their marriage problems.

Like divorced also the child usually feels the consequences of divorce in the economic terms. By divorce, his standard of living decreases, and thus his chances of life are reduced. To one parent is always more difficult than to both to guarantee the child the right conditions for his or her development.

³¹ M. Jarosz, *Samoznisczenie. Samobójstwa. Alkoholizm. Narkomania*, Warszawa 1980, p. 32.

³² Ch. Buehler, *The Social and Emotional Well-Being of Divorced Residential Parents*, "Sociological Review" 1988, nr 18, p. 225.

Studies of children orphaned by divorce show that they are more likely, than children from complete families, subject to stress and depressive states, they are more aggressive, more egoistic and earlier than children from full families start their sex life.

C. Social Consequences of Divorce

The family, as mentioned above, is a basic social cell, a social group (primary group) and a living environment of everyday life. Family members share common goals, friendship, love, common home, kinship relations. Divorce from a sociological point of view is disintegration of the social group. Because of this, it is a "social fact" both in itself and in its consequences. It is also a "social fact" in the institutional dimension because it modifies patterns of procreation and socialization, which are the essence of the institution of the family. It is a family as a social institution fulfilling two basic functions, without which no society can survive: the function of procreation and socialization.

As regards the fact that divorce is a disintegration of a social group, the character of the family group must be emphasized. Interactions in the family are much broader than in any other groups, especially secondary ones. These include all kinds emotional relationships, and a particular way parental relationships. Divorced persons have to deal with them.

The least complicated situation of divorcing is when the spouses have no children or when they are already adults. Usually, however, the divorces have common minors and, therefore, obligations to them. Nonetheless, their treatments cannot create a family environment; spouses must take care of the material living conditions of the children and their upbringing. The child's life chances of the divorced parents were mentioned earlier. Here you have to mention the need to create a child's educational environment. Typically, this task is taken over by the mother. However, it must be emphasized that even with good will and effort, it is not entirely possible. The child needs the assistance of both parents for proper mental development.

In practice, it is observed that many divorced parents (mostly fathers) refuse maintenance payments for the child. Some fulfill this obligation to a minimum. In addition, many of them do not have a permanent job and therefore have a solid documented income, which does not allow them to claim benefits. Imprisonment of such people, without any possibility of earning money, raises social costs further by the cost of living of the prisoner. For this reason, the situation is almost pat. Consequently, expenses related to child support must be taken over by the Public Fund .

The social cost of divorce is even greater when other aspects of the problem are taken into account. One of them is the lack of social adjustment of children from divorced families.

Studies show, that from disintegrated families come two times more of trouble making young men, and three and a half times more maladaptive girls, than from full families³³. Many negative behaviors of children, such as lack of submission, escape from home, truancy; thefts were usually tied to the disintegration of the family home.

Deviant behavior because of divorce does not affect only children. The divorce is also linked to pathological phenomena among adults: alcoholism, drug addiction and suicide. There is a significant positive correlation between divorce and these pathologies. Divorces and pathologies find common ground and mutually support each other.

Another consequence of divorce is the tendency for children to reproduce their family divorce patterns. Family ways to solve marital problems begin to take on permanent forms, the kind of traditions. Hence, it can not be surprising that the probability of being divorced is significantly higher, when spouses come from divorced families, than in case their parents were not divorced³⁴. In addition, more married women who come from divorced families have seen divorce in terms of high probability, while none of the descendants of non-divorced families³⁵.

Another social effect of divorce is lower fertility of divorced women in comparison with married ones. This is the case when a divorced woman does not remarry, and when they have a new marriage. Basically, there are two reasons for that: the first is the fact that the marital life shortened by divorce. The second reason is psychological. It is a fear of new problems related to having children in case the new union also proved to be unsuccessful. In both cases, the effect is the same - lower fertility of once married and divorced women and remarried women.

Conclusion

Divorces are a common experience of modern families and there is no indication that positive changes will occur in this regard. This is due to the personal circumstances of the spouses, often not prepared to start a family, as well as social determinants. Besides, the fact that divorce is a great problem for people who are divorced and has negative social consequences, it is currently being seen as legitimacy, and in some countries takes form of ceremonial. In addition, divorce of the couple becomes a source of income for some

³³ H. A. Weeks, *Male and Female Broken Home Taste, by Types of Delinquency*, "American Sociological Review" 1940, nr 5, pp. 601-609.

³⁴ K.L.Kinnaird, G. Meg, *Premarital Sexual Behavior and Attitudes towards Marriage and Divorce among Young Women as a Function of Their Mature's Marital Status*, "Journal of Marriage and the Family" 1986, nr 48, p. 761.

³⁵ Ibid., p. 762.

professional groups such as lawyers. Finally, in modern societies the divorce stigma ceased to exist. Divorced people are commonly present in public space. This does not mean, however, that divorce no longer hurts divorced and does not cause social problems. Conversely, as Pearlin and Johnson argue, "even in an era when marriage is often a fragile arrangement between couples, its capacity to protect people from the full impact of external strains makes it a surprisingly stable social institution"³⁶.

Bibliography

- BUEHLER, Ch.: *The Social and Emotional Well-Being of Divorced Residential Parents*, "Sociological Review" 1988, nr 18.
- DYCZEWSKI, L.: *Konflikt kulturowy czy kulturowa kontynuacja pokoleń w rodzinie*, in: *Z badań nad rodziną*, T. Kukołowicz ed., Lublin 1984.
- GELLES, L.; CORNLL, C.P.: *Intimate violence in Families*, Beverly Hills 1985.
- GOVE, W.R.; STYLE, C.B.; HUGHES, M.: *The Effect of Marriage on the Well-Being of Adults*, "Journal of Family Issues" 1990, nr 11.
- HAWKINS, J.L.: *Association between Companionship, Hostility, and Marital Satisfaction*, "Journal of Marriage and the Family" 1968 nr 30.
- IZDEBSKA, H.: *Miejsce rodziny w hierarchii wartości w wypowiedziach młodzieży*, in: *Przemiany rodziny polskiej*, J. Komorowska ed., Warszawa 1975.
- JAROSZ, M.: *Samoznisczenie. Samobójstwa. Alkoholizm. Narkomania*, Warszawa 1980.
- JOHNSON, D.R.; BOTH, A.: *Marital Quality: A Product of the Dyadic Environment or Individual Factors?*, "Social Forces" 1998, nr 76.
- KINNIRD, K.L.; MEG, G.? *Premarital Sexual Behavior and Attitudes towards Marriage and Divorce among Young Women as a Function of Their Mature's Marital Status*, "Journal of Marriage and the Family" 1986, nr 48.
- KLOSKOWSKA, A.: *Małe grupy i społeczeństwo masowe*, „Kultura i Społeczeństwo” 1959, nr 3.
- LEWIS, R.A.; SPANIER, G.B.: *Theorizing about the Quality and Stability of Marriage*, in: *Contemporary Theories about the Family*, W.B. Burr and al. eds, New York 1979, vol. I.
- MAJKOWSKI, W.: *Czynniki dezintegracji współczesnej rodziny polskiej*, Kraków 1997.

³⁶ Cited after: W. R. Gove, C.B. Style, M. Huges, *Te Effect of Marriage on the Well-being of Adults*, "Journal of Family Issue" 1990, nr 1, p.13.

WEEKS, H.A.: *Male and Female Broken Home Taste, by Types of Delinquency*, "American Sociological Review" 1940, nr 5.

YODER, J.D.; NICHOLS, R.C.: *A Life Perspective Comparison of Married and Divorced Persons*, "Journal of Marriage and the Family" 1980, nr 42.

Údaje o autorovi:

Ks. Prof. dr hab. Władysław Majkowski

Akademia Polonija w Częstochowie

Zmeny vnímania náboženstva u mladých ľudí

Jozef Žuffa

Abstrakt

Náboženstvo u mladých ľudí má vplyv na ich osobnostný rozvoj a na ich postoje k spoločenskému dianiu. Skúmanie náboženských dimenzií u mládeže môže byť nápmocné pre mnohé oblasti, od politológie, marketingu, sociálnej práce až po pastoračnú prácu s rôznymi cieľovými skupinami. Realizáciou prieskumu religiozity mládeže a jeho spracovaním sme chceli poukázať hlavne na to, že pre adekvátnu pastoračnú prácu s mladými ľuďmi nestačí vnímať iba to, do akej denominácie sa hlásia, v čo veria, alebo ako často chodia do kostola. Ich náboženské vnímanie a prejavy sú oveľa komplexnejšou oblasťou, ktorú je potrebné neustále skúmať, porozumieť a prinášať do teologického uvažovania.

Kľúčové slová: religiozita, mládež, hodnoty, životné trendy

Abstract

Religion has an impact on personal development of young people and their attitude towards social events. Examination of religious dimensions of youth can be helpful in many areas, from politics, marketing, social work to pastoral work with different target groups. By implementation of a survey concerning the religiosity of youth and its processing, we wanted to point out that, for adequate pastoral work with young people, it is not enough to perceive only what denomination they report to, what they believe in or how often they go to the church. Their religious perceptions and expressions are a much more complex area that needs to be constantly explored, understood and brought to theological thinking.

Keywords: religiosity, youth, values, life trends

Mládež, jej hodnotové vnímanie sveta a nazeranie na spoločenské dianie, sú témami pre viaceré odbory. Nielen marketingoví špecialisti sa snažia pochopiť zmýšľanie novej generácie, ale o oslovenie mladých ľudí sa usilujú aj napríklad politické strany, či mediálne kanály. V oblasti náboženstiev je práca s mládežou jednou s kľúčových činností. Pri sledovaní aktuálneho vývoja životných trendov sa dá konštatovať, že čoraz väčšia skupina mladých ľudí sa neviaže na výchovou zdedené náboženské presvedčenie. Odborná reflexia smerujúca

k lepšiemu pochopeniu sveta mladých ľudí patrí teda aj do záujmu pastorálnej teológie. Už dlho neplatí, že viac ako tri pätiny slovenskej populácie vyznáva a zároveň žije hodnoty, ktoré sú súčasťou učenia Katolíckej cirkvi. K úlohám pastorálnej teológie patrí približovať, nanovo vyklaňať základné evanjeliové témy jazykom zrozumiteľným mladým ľuďom, ktorých náboženské hodnoty sa vyvíjajú a hlavne v mnohom nestotožňujú so svetom starších generácií.

K napĺňaniu tejto úlohy pastorálnej teológie sme realizovali mapovanie slovenskej mládeže cez viaceré ukazovatele, týkajúce sa vnímania a prežívania náboženstva. Dali sme si za cieľ opísť aktuálny stav religiozity mládeže pomocou kvantitatívneho merania vybraných ukazovateľov. Tie sú v prednáške interpretované bez toho, aby sa hodnotil ich pozitívny alebo negatívny dopad na mladých ľudí.

Vymedzenie pojmov

Pojmy náboženstvo a religiozita spolu súvisia, nenesú však rovnaký obsah. Prvý pojem, náboženstvo, je kultúrny jav, ktorý opisuje vzťah človeka k Bohu, či božstvu. Sociologický slovník definuje náboženstvo ako súbor vyznávaných právd viery, symbolov a úkonov, ktoré sa zakladajú na posvätné a spájajú veriacich do sionáboženského spoločenstva. Na druhej strane religiozita vyjadruje „závažnosť náboženstva v živote človeka“. Niektorí autori definujú religiozitu ako „zbožnosť, vieru v pravosť a pravdivosť náboženstva, náboženské presvedčenie, jeho mieru a odraz v správaní a každodennej praxi človeka“. Takéto definovanie je možné nájsť v literatúre, ako osobný a kladný vzťah človeka k náboženstvu, k Bohu, zahŕňajúci komplex javov, vrátane rôznych foriem myslenia, prežívania a konania. Taktiež zahŕňa postoj k náboženským obsahom. Religiozita na rozdiel od náboženstva nemusí byť formalizovaná a inštitucionalizovaná. Vnútorné prežívanie jednotlivca nemusí byť nutne spojené s deklaráciou viery alebo členstvom v určitej náboženskej skupine. Religiozita je teda merateľným, pozorovateľným prejavom náboženstva. Je to vlastnosť konkrétnych osôb v konkrétnom čase a priestore. Popisuje spôsob realizácie náboženstva v určitom konaní a postojoch ako súbor vlastností a prejavov, súvisiacich s náboženskou vierou jednotlivca.

Pri štúdiu náboženského prežívania boli postupne identifikované merateľné parametre. Okrem návštevnosti bohoslužieb, frekvencie modlitby, prípadne deklarovanej denominácie sa presadzuje pri výskumoch multidimenzionálne poňatie - teda berie sa v úvahu viacej kritérií.

Porozumenie dimenzií religiozity je užitočné pre pochopenie toho, ako a v čom merat' ju merat'.

Jedno zo systematického spracovania dimenzií identifikuje nasledovné rozmery:

- Ideologický rozmer - očakáva sa, že nábožensky založený človek bude mať špecifický svetonázor, a bude uznávať dogmy svojho náboženstva.
- Rituálny rozmer - zahŕňa všetko čo ľudia robia a dávajú tak najavo vonkajší prejav svojho náboženského prežívania.
- Rozmer skúseností - nábožensky založení ľudia by mali mať aj subjektívnu skúsenosť, kontakt s nadprirodzenou sférou. Napríklad pocit Božej blízkosti, náboženský zmysel života a podobne.
- Intelektuálny rozmer - očakáva sa, že nábožensky založení ľudia majú určitú vedomosť o základných dogmách svojej viery, jej obradoch, tradíciach, knihách.
- Morálny rozmer - ktorý je úzko spojený s dôsledkami náboženského presvedčenia, úkonov a skúseností.
- Náboženské spoločenstvo, teda pocit príslušnosti k cirkvi.

Veriaci ľudia nie sú homogénnou skupinou. Vo výskumoch religiozity boli na ich popis vytvorené viaceré typológie. Podľa spôsobu prežívania náboženskej viery a miery identifikácie sa ľudí so svojou cirkvou, je možné vytvoriť viaceré nábožensko-sociologické typológie. Jedna z nich vymedzuje štyri typy religiozity veriacich, a to: jadroví, formálni, okrajoví a nečinní. Iní výskumníci vytvorili päť typov: pridržiavajúci sa náboženstva - sú zapojení do náboženskej praxe a veria v osobného Boha; ateisti - neveria v Boha, súhlasiaci s náboženstvom - majú sklon veriť v osobného Boha ale náboženstvu neprikladajú veľkú dôležitosť a ich náboženská prax je príležitostná; prispôsobujúci si náboženstvo - majú vieru v osobného Boha a prispôsobujú formy religiozity, aby si vytvorili náboženskú prax, ktorá je pre nich vhodná; vzdľalujúci sa náboženstvu - prejavujú určitú vieru v neosobného Boha.

Realizovaný prieskum

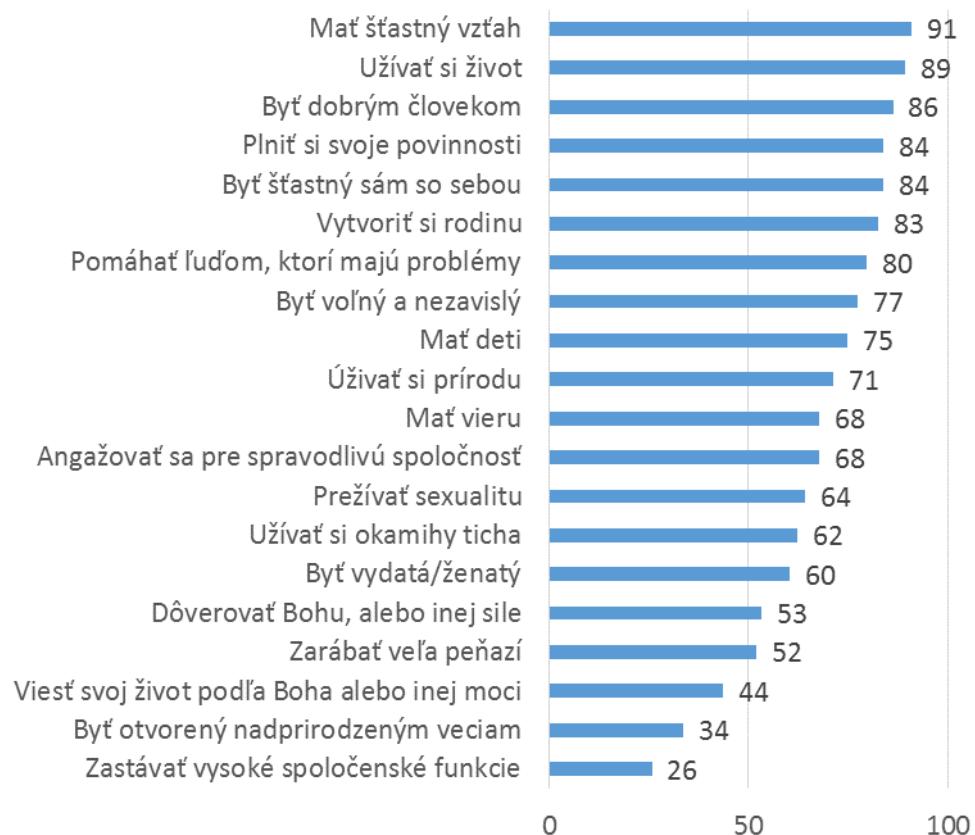
Každý zber údajov o religiozite a jeho následné vyhodnotenie do jednej z uvedených typológií si vyžaduje dostatočne veľkú množinu respondentov, ktorí sa zapoja do výskumu. Veľkosť množiny je závislá od toho, do akej úrovne správania jednotlivých typov plánujú výskumníci interpretovať.

Predstavené výsledky sú prezentáciou prvej časti výskumu, ktorý bol realizovaný v januári a februári roku 2017, za účelom otestovania relevantnosti dotazníka, zostaveného na univerzite Tilburg v Holandsku, v slovenských podmienkach. Zber údajov bol realizovaný dvoma študentami Teologickej fakulty Trnavskej univerzity, ktorá je partnerskou organizáciou Tilburskej univerzity. V druhej časti výskumu budú po zapojení ďalších krajín výsledky medzinárodne porovnávané osobitnou štúdiou. Vyplňanie dotazníkov prebehlo na šiestich stredných školách západoslovenského a stredoslovenského kraja, na ktorých študenti fakulty vyučujú. Dve zo škôl sú cirkevné, štyri štátne. Študentom na školách bol prieskum osobne predstavený počas vyučovania a následne ho stredoškoláci vyplňali elektronicky. 26 položených otázok v dotazníku bolo rozdelených do viacerých oblastí: identifikačné otázky k osobe respondenta, skúmanie životných cieľov, vnímanie inšpirácií a problémov, príjemným a nepríjemným skúsenostiam, viere a inštitúcii, predstave Boha, nakoniec otázky týkajúce sa náboženského prežívania.

Celkový počet kompletne vyplnených dotazníkov je 167. Prieskum nemá ambíciu ukázať reprezentativitu mladej generácie na Slovensku, je skôr pilotnou sondou do spoločnosti. Chce napomôcť k lepšiemu chápaniu dopadov spoločenských zmien na religiozitu mládeže. Výsledky predstavujeme bez tvorenia typológií, nakoľko počet hodnotených dotazníkov na vytvorenie jednotlivých typov nie je dostatočný.

Priemerný vek zapojených respondentov bol 16 rokov, zo 167 študentov boli dve tretiny dievčatá a jedna tretina chlapci. Pri otázke: „Podľa môjho svetonázoru by som sa označil ako“, 64% zvolilo možnosť katolík, 18% kresťan, 8% nepatrím do žiadnej skupiny, 4% ateista, 2% evanjelik, zvyšné 4% si zvolili iné možnosti denominácií.

K dôležitým životným cieľom bola určená batéria otázok: „Ludia nasledujú ciele, ktoré vychádzajú z ich zmyslu života. Ktoré životné ciele považuješ ty vo svojom živote za dôležité? Vyhodnoť každý z nasledujúcich cieľov.“ Pri sumarizácii do grafického zobrazenia sú spočítané odpovede: „dôležité“ a „veľmi dôležité“.



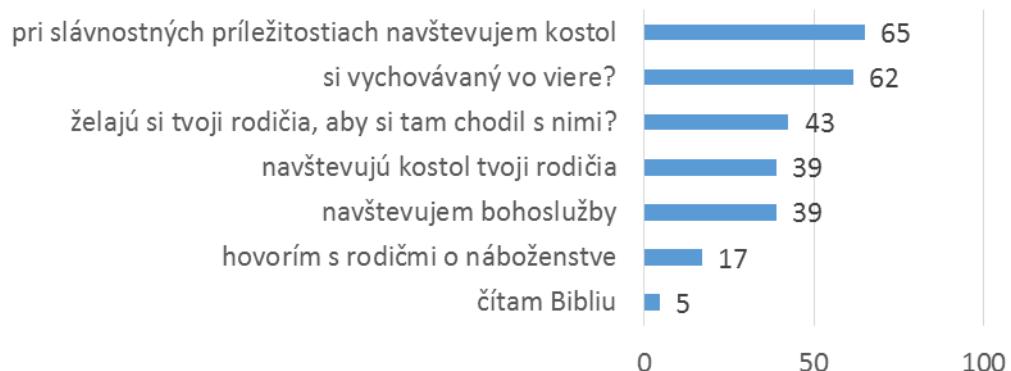
Obr. 1: Životné ciele

Ďalšia skupina otázok zisťovala subjektívne postoje k viere: „Nasledujúce otázky sa vzťahujú na náboženstvo vo všeobecnom význame. Zaklikni možnosť, na koľko si s nasledujúcimi výrokmi stotožnený.“ V grafe sú spočítané odpovede:



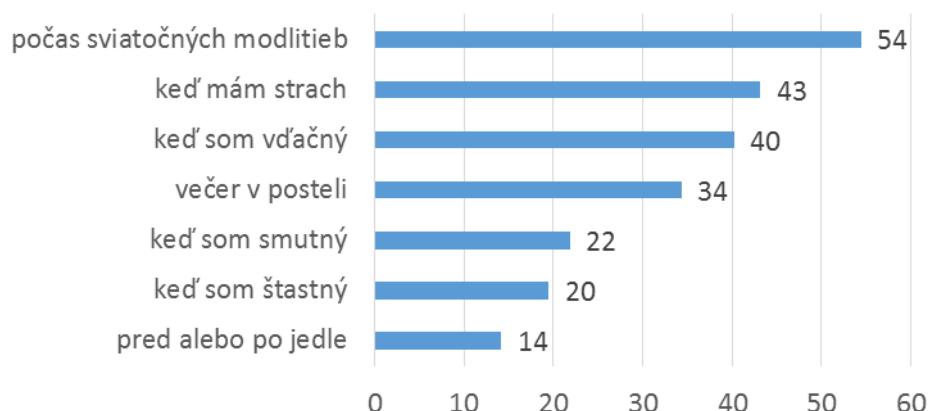
Obr. 2: Postoje k viere

Na otázku „Ako často robíš nasledovné veci:“ študenti vytvárajú nasledovnú mozaiku:



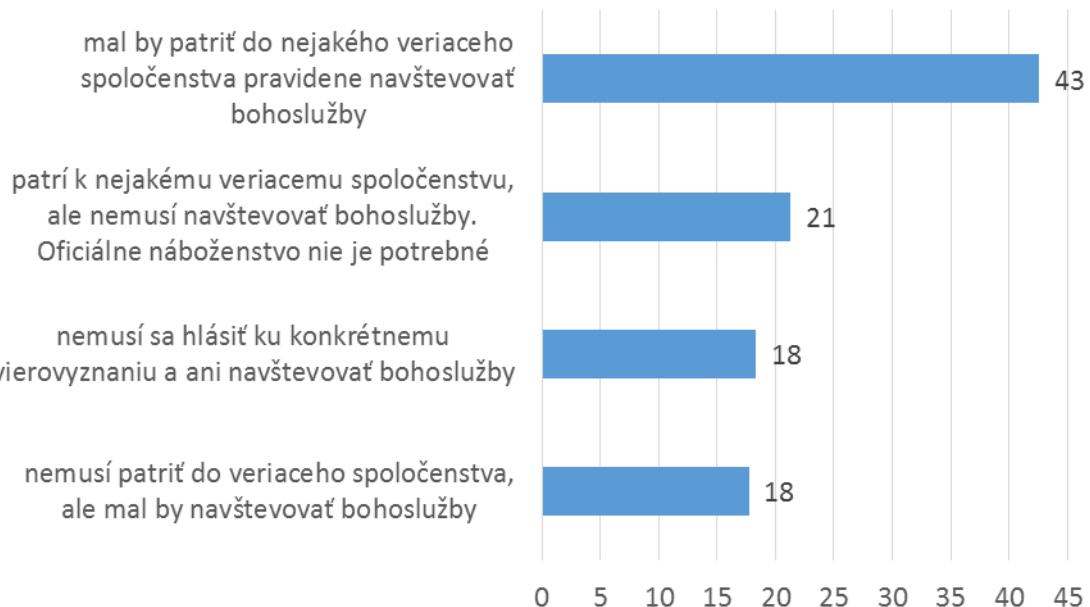
Obr. 3: Prejavy náboženského prežívania

Jedna z otázok je zameraná na frekvenciu modlitby. Pri odpovediach na zadanie „Modlís sa? Ako často a kedy“ boli spočítané možnosti „často“ a „veľmi často“.



Obr.4: Frekvencia modlitby

Z jednotlivých skúmaných oblastí vyberáme aj výpovede respondentov k identite veriaceho človeka. K zadaniu „Kto je veriaci“ mali možnosť vybrať z viacerých variant.



Obr. 5: Identita veriaceho človeka

Záver: Predstavenie viacerých typológií prejavov religiozity a spracovanie výsledkov prieskumu poskytujú priestor pre ďalšiu pastorálno-teologickú interpretáciu. Realizáciou prieskumu a jeho spracovaním sme chceli poukázať hlavne na to, že pre adekvátnu pastoračnú prácu s mladými ľuďmi nestačí vnímať iba to, do akej denominácie sa hlásia, v čo veria, alebo ako často chodia do kostola. Ich náboženské vnímanie a prejavy sú oveľa komplexnejšou oblastou, ktorú je potrebné neustále skúmať, porozumieť a prinášať do teologickejho uvažovania.

Údaje o autorovi:

Dr.theol. Jozef Žuffa

Katedra pastorálnej teológie, liturgiky a kánonického práva

Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

jozef@zuffa.eu

Čo očakáva jednotlivec a rodina od Cirkvi v súčasnosti

Mária Šmidová

Abstrakt: Príspevok približuje cestu hľadania odpovedí a možností pomoci rodinám v špecifických záťažových situáciach, v ktorých sa nachádzajú. Ide predovšetkým o skúmanie novodobých problémov, ich analýzy a správnu prípravu študentov odborov Náuka o rodine, Sociálna práca so zameraním na rodinu ale aj Kresťanskej teológie, aby vedeli tieto problémy lepšie chápať a nachádzať cesty pomoci.

Kľúčové slová: nové metódy práce, sociálna práca, prax

Abstract: Contribution approaches the way to find responses and options to help families in the specific stresses they are in. It is above all about examining modern problems, analyzing them, and properly preparing students of the Family, Family and Christian Theology Department to better understand and troubleshoot these problems.

Key words: New methods of work, social work, practice

Koncom júna roku 2014 pápež František oslovil svet svojou Encyklikou Lumen Fidei. Jasne a zrozumiteľne priblížil vieru ako svetlo pre všetkých, ktorí hľadajú zmysel života v súčasnom svete. Pápež v nej dal odpovede na otázky doby a ukázal cestu poznania cez Pravdu, ako východisko zo situácie, kedy svet sa snaží predkladať nové „pravdy“, prispôsobené pohodlnosti, sebectvu a pýche. Jednou z ohrozených pravd sa v súčasnosti stáva pravda o rodine, o jej hodnote a štruktúre, jej úlohách a ohrozeniach. V spomenutej encyklike pápež František píše: „Na Abrahámovej ceste k budúcomu mestu List Hebrejom naznačuje požehnanie, ktoré sa prenáša z rodičov na deti (porov. Hebr 11, 20 – 21). Prvé prostredie, kde viera osvecuje ľudské mesto, je rodina. Myslím predovšetkým na stály zväzok muža a ženy v manželstve. Vzniká z ich lásky, ktorá je znamením a prítomnosťou Božej lásky; z uznania a prijatia dobra pohlavnej rôznosti, ktorá manželom umožňuje zjednotenie v jednom tele (porov. Gn 2, 24) a vďaka ktorej sú schopní zrodiť nový život – prejav dobroty Stvoriteľa, jeho múdrosti a jeho plánu lásky/. Na základe tejto lásky muž a žena si môžu slúbiť vzájomnú lásku gestom, ktoré zahŕňa celý život a ktoré pripomína mnohé črty viery. Slúbiť lásku navždy je možné, len ak človek objaví väčší plán, než sú jeho vlastné projekty, ktorý

nás podopiera a umožňuje darovať milovanej osobe celú budúcnosť. Okrem toho viera pomáha pochopiť v celej jeho hĺbke a bohatstve aj rodičovstvo, pretože v ňom dáva spoznať tvorivú lásku, ktorá nám dáva a zveruje tajomstvo nového človeka.“

V týchto slovách pápeža sa skrýva niekoľko zásadných definícií ako odpovedí na výzvy doby, v ktorej žijeme, na otázky, ktoré sa v súčasnosti často kladú. Sú to otázky manželstva, rodovej identity, prirodzeného manželstva, miesta pre prirodzený vývoj dieťaťa a jeho výchovy. Prvou je otázka, týkajúca sa najprirodzenejšieho miesta pre človeka; miesta, v ktorom by sa mal narodiť, vyrastať, vyvíjať sa a byť šťastným. Výskumy v oblasti sociálnej vývinovej psychológie potvrdzujú, že príklad tohto miesta je určujúci pre jeho smerovanie v živote. Ako hovorí pápež: „...prvé prostredie, kde viera osvecuje ľudské mesto, je rodina.“ a zároveň o ňom dodáva, že je: „...požehnanie, ktoré sa prenáša z rodičov na deti“. Toto požehnanie súvisí s Božím zámerom, ktorý Tvorca života mal na začiatku stvorenia.

Manželstvo a rodinu v súčasnosti zasiahli – azda viac ako iné inštitúcie – rozsiahle hlboké a rýchle zmeny v spoločnosti a kultúre. Došlo k vážnym posunom v hodnotovej orientácii oproti tradičnej kresťanskej rodine. Výskumy však ukazujú, že medializované informácie sa celkom nezodpovedajú realite, ale sa vytvárajú určité mýty. Preto viac ako inokedy sa žiada hľadať nové spôsoby podpory rodín v ich praktickom živote.

Cirkev má na tomto poli veľkú úlohu prinavratiť úctu a dôstojnosť každému človeku. Odpovedať na to, čo je príčinou ľudskej hodnoty a dôstojnosti. Čo tvorí alebo spolu tvorí túto príčinu, pre čo je potrebné sa postarať o každého človeka?

„Ježiš Kristus, hoci má božskú prirodzenosť, nepridŕžal sa svojej rovnosti s Bohom, ale zriekol sa seba samého, vzal si prirodzenosť sluhu, stal sa podobný ľuďom a podľa vonkajšieho zjavu bol pokladaný za človeka.“³⁷

Citát v sebe skrýva hĺbku a podstatu hodnoty človeka. Z myšlienky, že Boh považoval človeka za bytosť hodnú toho, aby jej podobu mal jeho syn, alebo inak povedané, aby človek mal podobu Boha, bol stvorený na Jeho obraz, vzniká hlboký a oprávnený pocit ľudskej dôstojnosti, či už jej objektívnej, alebo subjektívnej stránke, ktorá sa prejavuje ako sebaúcta človeka. Možno povedať, že celá duchovná evolúcia človeka v jeho živote smeruje k svojmu cieľu, prostredníctvom účasti človeka na Kristovi, ktorý už takýmto procesom evolúcie prešiel až do víťazného konca.

Hodnota a dôstojnosť človeka sa neodvodzujú vo svojej podstate od konkrétnych vlastností, či schopností človeka. Ak zostávame na pozíciach, ktoré ponúka kresťanský

³⁷ Biblia

hodnotový systém, odvodenie hodnoty a dôstojnosti človeka nepotrebuje ďalšiu argumentáciu. Inými slovami, treba prijať myšlienku, pripájanie ďalších kritérií pre takúto argumentáciu môže spravidla byť nežiadúcim spoločenským šablónovitým návykom, ktorého sa často nevieme zbaviť. Farba pleti, rasa, inteligencia, rod, fyzické alebo psychické danosti by nemali byť argumentáciou pre určitý stupeň hodnoty alebo dôstojnosti človeka.

V Ježišovi Kristovi takto našla svoju konkrétnu a vrcholnú podobu Božia láska k človeku. Táto láskavá starostlivosť o človeka je Kristom zverená Cirkvi a každému jednému veriacemu človeku. Jej jediným cieľom bola starostlivosť a zodpovednosť za človeka zvereného jej Kristom. Za toho človeka, ktorý je jedinečným stvorením, ktoré Boh chcel pre samé seba a s ktorým má Boh svoj plán. Najpodstatnejšia úloha cirkvi v sociálnej pomoci je vstUPIť do myslenia spoločnosti to, že hodnota človeka netkvie v jeho schopnostiach ale tá vyplýva z neho samého.

Preto je potrebné hľadať odpovede na to, ako Cirkev vidí svoju úlohu v tejto pomoci v súčasnom svete, oslovená Synodou o rodine. Cirkev tvoria kňazi ale aj laici. Preto táto úloha stojí rovnomerne pred všetkými. Na Teologickej fakulte sa pripravujú pre svoje budúce povolanie budúci teológovia ale aj laici.

Preto sme na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity v roku 2014 podali žiadosť o projekt s názvom „Nový model efektívnych študentských praxí s využitím sprevádzania (counselling) v rodinách so špecifickými sociálnymi problémami.“³⁸ Projekt reflektuje aktuálnu potrebu zamerať sa na špecifickú praktickú prípravu študentov v študijnom odbore sociálna práca, ktorá podstatne posilní ich odborné zručnosti, profesijné kompetencie a uplatnitelnosť v praxi po absolvovaní štúdia. Na základe skúseností z dlhodobej pedagogickej praxe možno konštatovať, že bez vysoko odborne pripraveného spôsobu prepojenia získaných teoretických poznatkov s konzistentne vedenou praxou študentov nie je možné dostatočne kvalitne pripraviť budúcich absolventov na ich povolanie. Z týchto dôvodov, cieľom projektu ako aplikovaného výskumu je vytvorenie nového konkrétneho modelu kvalitne pripravených a efektívnych skúsenostne-formačných sústredení pre študentov, ktoré sa opierajú o prenos získaných poznatkov do praxe v autentickom (nie simulovanom) životnom a pracovnom prostredí, nácvikom špecifických sociálnych a komunikačných zručností a rozvíjaním profesijných kompetencií študentov s využitím najnovších vedeckých poznatkov pri konzistentnom interdisciplinárnom prístupe.

³⁸ Komisia č. 2 pre nové technológie, metódy a formy vo výučbe vypísala v roku 2014 výzvu na podávanie projektov. Teologická fakulta Trnavskej univerzity sa prihlásila s projektom: Nový model efektívnych študentských praxí s využitím sprevádzania counselling) v rodinách so špecifickými sociálnymi problémami Projekt č. 010TTU-4/2014.

Tento nový model študentských praxí, overený počas realizácie projektu rozsiahlym hľbkovým kvalitatívnym výskumom, spočíval v systematickej vedeckej príprave a organizovaní spoločných interakčných trojdňových pobytov študentov, učiteľov a rodín s deťmi so špecifickými potrebami. Praktická príprava študentov pri uvedených pobytach vychádzala z teoretických základov prístupu sprevádzania (counseling) ako formy sociálnej práce, v interakcii a synergii teoretických poznatkov zo sociálnej práce, pastorálnej teológie, kresťanskej filozofie a psychológie. Tieto teoretické východiská sa synergicky aplikovali pri praktickom získavaní spôsobilosti a zručnosti študentov v prostredí identickom s ich budúcim zamestnaním, na ktoré sa počas štúdia pripravali. Inovatívnosť modelu prípravy študentov, bližšie charakterizovanom v podrobnom, prístupnom a odbornou verejnoscou využiteľnom manuáli, spočíval najmä v širšom interdisciplinárnom využití aktuálnych teoretických poznatkov v praxi, vo vysoko efektívnej forme a obsahu praxe približujúcej sa maximálne reálnej situácii v zamestnaní po absolvovaní štúdia a v prístupe spočívajúcom v zdôraznení dôležitosti starostlivosti o všetkých členov rodiny, ktorej jeden člen prežíva sociálne problémy.

Projekt bol v júni tohto roku vyhodnotený pozitívne. V záverečnej hodnotiacej správe sa uvádza, že hlavným výsledkom projektu je vypracovanie Metodickej príručky k efektívnej študentskej praxi r. 2016, ktorým je manuál pre odbornú stránku zabezpečovania osvojovania si zručností a profesijných kompetencií študentov v oblasti sociálnej práce, použiteľný samostatne pri vykonávaní praxe.³⁹ Okrem toho projekt priniesol viaceré publikačné výstupy ako aj realizovanie odborných diskusných podujatí. Odborná hodnotiaca komisia ocenila jeho prínosy pre spoločenskú prax. V správe sa uvádza, že realizovanie projektu je mimoriadne prínosné pre spoločenskú prax. Hlavným prínosom projektu sa stala implementácia novej formy vzdelávania a prípravy študentov v rámci pomáhajúcich profesíí, ktorá je orientovaná na rozvoj klúčových zručností a profesijných kompetencií v rámci inovovania štruktúry a charakteru študijných programov 1. a 2. stupňa. Táto výzva sa odzrkadlila na našej fakulte v príprave nového študijného programu Sprevádzanie a rodinné poradenstvo v odbore sociálna práca.⁴⁰

Výsledkom akademickej práce pedagógov, odborníkov z praxe, študentov, aj samotných klientov, ktorí v priebehu troch rokov boli zapojení do realizácie projektu bolo

³⁹ Metodická príručka k efektívnej študentskej praxi. Vedúca projektu: doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD. Dobrá kniha Trnava. 2017. ISBN 978-80-8191-001-2

⁴⁰ Záverečná správa - hodnotenie projektu. Projekt: Nový model efektívnych študentských praxí s využitím sprevádzania (counselling) v rodinách so špecifickými sociálnymi problémami Komisia KEGA č.: komisia č. 2 pre nové technológie, metódy a formy vo výučbe

Číslo projektu: 010TTU-4/2014 Vedúci projektu: doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD.

skúmanie a overovanie metódy counselingu v prirodzenom, nie simulovanom prostredí. Táto metóda, etablovaná v mnohých krajinách sveta sa pre nás stala výzvou, ktorú sme sa snažili pochopiť. Inšpiráciou boli skúsenosti troch rôznych krajín a inštitúcií. Išlo o spoluprácu so Scranton university v Pensylvánii (US), Univesita Laterana, Instituto Camiliana v Ríme (Taliansko) a Mental Health Institut Budapest (Maďarsko). Výsledky skúmania boli prezentované na viacerých workshopoch a konferenciách, kde boli konfrontované odborníkmi z iných inštitúcií.⁴¹

Paralelne s týmto skúmaním boli organizované efektívne študentské praxe, ktorých cieľom bolo dať možnosť reflektovať a v praxi vyskúšať metódu counselingu. Študenti programu Sociálna práca so zameraním na rodinu mali možnosť zažiť jej využívanie počas skúsenostných pobytov v pomoci konkrétnym rodinám pri riešení ich závažných vzťahových problémov. Nácvik tejto metódy si vyžadoval praktické tréningy, zamerané na porozumenie, správnu komunikáciu a podporu. Efektívne študentské praxe, počas ktorých boli študenti v prirodzenom prostredí vyzvaní trénovať svoje schopnosti pri sprevádzaní rodín, priniesli nové výsledky, ktoré potvrdzujú opodstatnenie prijatia counselingu, ako novej metódy na Slovensku.

Counselling, čiže sprevádzanie, je jedna z metód sociálnej práce, predstavujúca spôsob pomoci klientom pri zvládnaní ľažkých životných situácií. Ide o takú formu podpory klienta, ktorou sprevádzajúci vedie sprevádzaného k mobilizácii jeho vlastných vnútorných zdrojov, potrebných na vyriešenie problému. Hovoríme tu teda o pomoci k svojpomoci. Základom procesu sprevádzania je vybudovanie takého profesionálneho pomáhajúceho vzťahu, ktorý je nedirektívny, založený na dôvere, úcte a rešpektke. Buduje sa pomocou akceptácie, empatie, kongruencie a efektívnej komunikácie. Teda vedenie rozhovoru, pri ktorom sprevádzajúci dokáže správne počúvať. prevádzajúci rozhovor má mať charakter stretnutia, ktoré je zamerané na podporu, hľadanie a otváranie možností, ktoré osoba doposiaľ neidentifikovala, alebo nevyužívala. Cieľom teda nie je radiť, ale objavovať a posilňovať. Dôležité je viest' sprevádzaného k hľadaniu vnútorných sôl v sebe, schopnosti objavovať možnosti riešenia daného problému a motivácie pre jeho uskutočnenie.⁴²

Koncepcia counselingu je postavená na rovnocennom partnerskom vzťahu medzi sociálnym pracovníkom a klientom, sprevádzajúcim a sprevádzaným. Ďalším pilierom je

⁴¹ Daniel West, Mária Šmidová, Jozef Žuffa: Counselling a nové perspektívy sociálnej práce. A Framework for Expanding and Integrating Community Health and Human Services 2014. Dobrá kniha Trnava. ISBN 978-80-7141-899-3

⁴² Porovn.: LEWIS, J. A. – SPERRY, L. – CARLSON, J.: Health Counseling. Pacific Grove, CA:Brooks/Cole 1993. ISBN 0-534-13446-7.

akceptácia sprevádzaného klienta, ktorý za pomocí sprevádzajúceho prijíma zodpovednosť za svoje konanie a osobný rozvoj, aby sa vedel zodpovedne rozhodovať a viesť samostatný život.⁴³

Každý človeka sa v živote ocitne v situácii, ktorá je pre neho ľažko zvládnuteľnou. Vyplýva z rôznych situácií. Pramení z absencie nadšenia z práce, ktorú robíme. Môže byť zapríčinený vážou chorobou, stratou blízkej osoby, stratou blízkosti a porozumenia medzi manželmi, chorobou alebo postihnutím blízkej osoby, prepadnutím závislosti, stratou zamestnania, stratou povolania, alebo začiatkom staroby s pocitom neužitočnosti. Všetky tieto a mnohé ďalšie situácie v živote človeka sú záťažou pri zvládaní ktorej potrebuje pomoc inej osoby. Na konci takejto skúšky sa nielen veci vyriešia, ale často sa objavia nové perspektívy, posúvajúce človeka dopredu. Prináša novú skúsenosť, ktorá rodí novú hodnotu, posúva človeka ďalej v jeho vnútornom prežívaní života, aj v jeho schopnosti chápať život a ľudí okolo seba. Ale najmä v znovuobjavení svojej vlastnej hodnoty. Je to veľký dar. Často človek prežíva svoj život ako úspešný, hodnotný pre prácu, ktorú robí, ale môže nastať čas, kedy je potrebné objaviť v sebe sily, o ktorých predtým netušil. V takých chvíľach nie sme schopní správne sa pýtať, správne si odpovedať, lebo samotná situácia je pre nás natoľko náročná, že nie sme schopní správne rozlišovať. Vtedy potrebujeme niekoho blízkeho, ktorý v správnej chvíli prehovorí, aby nás uistil o svojej blízkosti. Niekoho, kto sa opýta na náš pocit, ktorý nám dá možnosť vytvoriť riešenie, ktoré nás povzbudí pri hľadaní síl na prekonanie všetkých pochybností. Niekto, pri kom sa nebudem cítiť sami, no ani obmedzovaní.

Hľadanie vlastnej sily na prekonanie ľažkej situácie ústí do poznania seba samého, poznania svojej hodnoty, ktorá vytvára sebaúctu a obdiv vo svoje dary, ktoré každý človek v sebe vlastní. Nie je to pýcha, je to radosť, ktorá potom pomáha človeku kráčať ďalej. Tak vnímame sprevádzanie. Je to spolukráčanie s osobou, ktorá nás potrebuje v určitom úseku svojho života. Sprevádzajúci je ten, ktorý sa vo veľkej úcte pred hodnotou sprevádzaného snaží byť mu nablízku, kým je to potrebné. Vo chvíli, keď je sprevádzaný opäť schopný kráčať sám, sprevádzajúci ho vie so všetkou svojou úctou k nemu a jeho sile nechat' íst'.⁴⁴

Rodina potrebuje *sprevádzanie*, ktoré sa odlišuje od duchovného sprevádzania, ktoré by malo napomáhať kňazom v ich pastorácii, a tým je vedenie rodín v rôznych záťažových situáciách, ktoré rodina prežíva.

⁴³ Trebski K.: The counselling – a useful tool in helping professions, In Charity, Philanthropy and Social Work. č. 2, 2015. s. 19-28.

⁴⁴ Šmidová M., Slezáková K.: Counseling v pomoci rodinám Nová metóda v sociálnej práci – counseling – v pomoci rodinám so špecifickými potrebami. Dobrá kniha, Trnava 2016. ISBN 978–80–8191–021–0.

Aktivita pastoračnej starostlivosti o rodinu je v súčasnosti v diecéze zvyčajne plánovaná na základe vypracovaných pastoračných plánov⁴⁵ a koordinovaná centrami pre pastoračnú starostlivosť o rodinu, ktoré podporujú a koordinujú diecéznu sieť pracovníkov na poli rodinnej pastorácie - kňazov i manželských párov. Títo pastorační pracovníci napomáhajú vo farnostiach starostlivosti o manželské páry a rodiny, ktoré prichádzajú do spoločenstva so žiadosťou o vyslúženie sviatostí, a pripravujú evanjelizačné a katechetické programy. Dopravádzajú rodiny na ich ceste viery a pri začleňovaní sa do farského spoločenstva. Tieto aktivity možno povaľovať za riadne pastoračné sprevádzanie.

Veľmi potrebné by bolo vybudovať sieť Centier pre rodinu by napomáhala vedecko-metodologická činnosť Teologickej fakulty, založená na priebežnej evaluácii procesov Centra a monitorovaní aktuálnych požiadaviek vychádzajúcich z prostredia práce s rodinami (prorodinné inštitúcie, rodiny samotné). Projekt by tak bol realizovaný pomocou scientist-practitioner modelu, ktorý je súčasným štandardom prepojenia výskumu a praxe. Do práce centier by boli zapájaní ako praktikanti študenti spomínaných programov.

Takúto potrebu potvrdzujú výskumy, ktoré boli vykonané na Teologickej fakulte, a ktoré vykonávali študenti pod vedením ich vyučujúcich. Cieľom bolo zistiť, čo rodiny očakávajú o Cirkvi. Výsledky, ktoré výskum priniesol naznačujú, že rodiny očakávajú väčšie pochopenie ich konkrétnych životných situácií, problémov. Očakávajú dostatok času pre načúvanie ich problémom a tiež dostatočnú kreativitu pri hľadaní riešení v týchto situáciách. Najpodstatnejším je však osobný príklad živej viery, ktorý je najsilnejšou oporou a posilou.

Z výskumu po Efektívnej praxi v apríli 2017 vyplynuli podobné výsledky. Pri hľadaní odpovede od ľudí s poruchou zraku na rovnakú otázku, čo očakávajú od Cirkvi, títo ľudia, ktorí svoj život majú ochudobnený o možnosť vidieť, odpovedali nasledovne. Poväčšine sa podpora ľudí s akoukoľvek poruchou sústredí na technickú podporu, vytváranie rôznych foriem kompenzácií. Ich očakávania sú iné. Viac, ako technickú podporu očakávajú kontakt s inými cez počutý ľudský hlas, spoznávanie sveta a ľudí prostredníctvom komunikácie. Na túto komunikáciu však by mali byť rovnako pripravovaní odborníci, ktorí prejdú výcvikom a tréningami, zameranými na špecifické cielové skupiny.

Či príprava takýchto odborníkov je dostatočná, na to sme sa pýtali študentov programu Sociálna práca so zameraním na rodinu a Katolíckej teológie na našej fakulte. Bol vykonaný kvalitatívny výskum formou tzv. fokusovej skupiny, ktorý preukázal nedostatočnú prípravu

⁴⁵ Žuffa J., Pupík Z.: Vidieť, hodnotiť, konáť : pastoračné plánovanie vo farnostiach. Trnava Dobrá kniha, 2015. ISBN 978-80-7141-952-5.)

na tieto zručnosti. Študenti sami pomenovali oblasti, v ktorých sa cíta málo trénovaní a pripravovaní. Sú to oblasti pochopenia potrieb rodín s dieťaťom s postihnutím, pri sprevádzaní chorých a starých ľudí, práca s problémovou mládežou ako aj podpora rodín v kríze. Zostáva výzvou pre fakultu vložiť do programov nové výberové ale aj povinné predmety, ktoré by doplnili vedomosti a zručnosti v týchto oblastiach. Ide o multidiscipinárne predmety z oblasti sociálnej práce, sociológie, psychológie ale hlavne z novo kreovaného predmetu sprevádzanie, ktoré sú na fakulte už päť rokov testuje. Súčasťou vývoja štúdia zameraného na zvyšovanie kompetencií študentov pre ich budúcu prax je hľadanie efektívnych foriem vzdelávania vhodných na tento účel. Implementácia výberového predmetu, zameraného na nácviky zručností sprevádzania cez simulované rozhovory je jedným z nich. Proces nácviku je zameraný na postupné trénovanie jednotlivých techník a štýlov vedenia rozhovorov, podľa riešenej problematiky. Výsledkom práce na tomto výberovom predmete sa stal videomanuál, ktorý pomáhal študentom štrukturovať získané poznatky do použiteľného a jednoduchého návodu. Cieľom zaradenia prípravy manuálu zo strany študentov bolo hlavne vytvorenie podmienok pre získanie skúsenosti s procesom jeho tvorby na základe vlastných zážitkov.⁴⁶

Aktivity na akademickej úrovni sa stali odpoveďou na výzvu, ktorú tomuto svetu predložil pápež František v svojej Posynodálnej apštolskej exhortácii Amoris Letitia . Svätý Otec v nej zhrnul výsledky, ktoré vyplynuli z diskusií na mimoriadnej a riadnej biskupskej synode o rodine v rokoch 2014 a 2015. Slová pápeža Františka sú výzvou pre teológov aj laikov: „*Postup synody umožnil predstaviť situáciu rodín v súčasnom svete, rozšíriť nás pohľad a oživiť naše povedomie o dôležitosti manželstva a rodiny. Zároveň nám zložitosť predložených tém poukázala na nutnosť pokračovať v slobodnom prehľbovaní niektorých doktrinálnych, morálnych, duchovných a pastorálnych tém. Uvažovanie pastierov a teológov, ak je verné Cirkvi, čestné, realistické a kreatívne, nám pomôže dosiahnuť väčšiu zrozumiteľnosť. Debaty, ktoré možno nájsť v komunikačných prostriedkoch alebo v publikáciách, či dokonca medzi služobníkmi Cirkvi, siahajú od bezuzdnej túžby všetko zmeniť – bez dostatočnej reflexie alebo základu – až k postoju, ktorý predstiera, že všetko možno vyriešiť aplikovaním všeobecných normatív či vyvodzovaním prehnanych záverov z niektorých teologických reflexií.*“⁴⁷

⁴⁶ Žuffa, J.: Reflexia procesu výučby counselingu na fakulte In: West, D. a kol: Counselling a nové perspektívy sociálnej práce. Zborník abstraktov z medzinárodnej konferencie. Dobrá kniha 2014. ISBN 978–80–7141–899–3

⁴⁷ Posynodálna apoštolská exhortácia sv. otca Františka: AMORIS LAETITIA biskupom, kňazom a diakonom, zasväteným osobám, kresťanským manželom a všetkým veriacim laikom o láske v rodine . Libreria Editrice Vaticana, 2016.Konferencia biskupov Slovenska.

Bibliografia

AMORIS LAETITIA Posynodálna apoštolská exhortácia sv. otca Františka biskupom, kňazom a diakonom, zasväteným osobám, kresťanským manželom a všetkým veriacim laikom o láske v rodine . Libreria Editrice Vaticana, 2016.Konferencia biskupov Slovenska.

Šmidová, M.: Metodická príručka k efektívnej študentskej praxi. Dobrá kniha Trnava. 2017. ISBN 978–80–8191–001–2

Šmidová M., Slezáková K.: Counseling v pomoci rodinám Nová metóda v sociálnej práci – counseling – v pomoci rodinám so špecifickými potrebami. Dobrá kniha, Trnava 2016. ISBN 978–80–8191–021–0.

West D., Šmidová M., Žuffa J.: Counselling a nové perspektívy sociálnej práce. A Framework for Expanding and Integrating Community Health and Human Services 2014.Dobrá kniha Trnava. ISBN 978–80–7141–899–3

Lumen fidei Encyklika pápeža Františka biskupom, kňazom a diakonom, zasväteným osobám a veriacim laikom o viere . 2013 – Libreria Editrice Vaticana. Konferencia biskupov Slovenska.

Trebski K.: The counselling – a useful tool in helping professions, In Charity, Philanthropy and Social Work. č. 2, 2015. s. 19-28.

Žuffa, J.: Reflexia procesu výučby counselingu na fakulte In: West, D. a kol: Counselling a nové perspektívy sociálnej práce. Zborník abstraktov z medzinárodnej konferencie. Dobrá kniha 2014. ISBN 978–80–7141–899–3

Žuffa J.,Pupík Z.: Vidieť, hodnotiť, konáť : pastoračné plánovanie vo farnostiach.Trnava Dobrá kniha, 2015. ISBN 978-80-7141-952-5.

Údaje o autorovi:

doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD.

Katedra náuky o rodine

Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

maria.smidova@truni.sk

Macierzyństwo a niepełnosprawność dziecka- wybrane aspekty

Joanna Truszkowska

Abstrakt

Celem artykułu jest prezentacja wybranych aspektów macierzyństwa w kontekście niepełnosprawności dziecka. Odniesiono się do wyników analiz danych zastanych w literaturze przedmiotu jak i badań własnych autorki niniejszego artykułu. Wskazano na trudności z jakimi borykają się kobiety w procesie realizacji roli matki wobec dziecka z niepełnosprawnością. Mimo bardzo różnych biografii, wieku i typu niepełnosprawności dziecka, łączy je poczucie konieczności opieki nad dzieckiem, czasami nawet kosztem realizacji własnych potrzeb. Wśród respondentek były jednak i takie matki, które starają się łączyć życie zawodowe z rolą matki dziecka z dysfunkcją. Odnoszą sukcesy, spełniają się jednak nie rzadko w tych dążeniach są samotne.

Słowa kluczowe: macierzyństwo, niepełnosprawność dziecka, matka wojowniczka

Abstract

The purpose of this article is to present selected aspects of motherhood in the context of a child's disability. Both the results of the data analysis from the literature on the subject as well as the study of the article's author were taken into consideration. It is shown what kind of difficulties face women in the process of realizing their role as a mother of a child with a disability. Despite the very different biographies, age and type of child's disability, what the mothers have in common is the sense of need for childcare, sometimes even at the expense of their own needs. However, among the respondents, there were also mothers who try to reconcile professional life with the mother role of the child with dysfunction. They are successful, but often they are in these pursuits alone.

Keywords: maternity, child disability, mother warrior

Wprowadzenie

Tak jak nie ma czegoś takiego jak niepełnosprawność w ogóle, tak nie ma typu rodzin z dziekiem z niepełnosprawnością i z dziekiem sprawnym. Rodzina z dziekiem z niepełnosprawnością boryka się, na co dzień z problemami takimi samymi jak inne rodziny: relacje w rodzinie, praca zawodowa, opieka nad dziećmi i/lub dziadkami, brak pieniędzy,

samotność w związku, trudności wychowawcze, zdrady, migracje itp. W rodzinie z niepełnosprawnością jest jeszcze właśnie niepełnosprawność i związane z nią trudności. Przede wszystkim typ niepełnosprawności i jej stopień determinują rodzaj opieki i potrzebnego wsparcia.

Ludzie zakładając rodzinę zazwyczaj oczekują, że życie napisze im piękny scenariusz, będą żyli długo i szczęśliwie, otoczeni dziećmi, rodziną przyjaciółmi. W mniej lub bardziej precyzyjny sposób widzą swoją szczęśliwą przyszłość. Raczej nie umawiają się na kłopoty, choroby i niepełnosprawność. Czasami, gdy pojawiają się trudności finansowe, niegroźne choroby powtarzane są słowa przysięgi o tym, że cię nie opuszczę, że to będzie trwały związek, poradzimy sobie. Jednak co dzieje się gdy rodzina staje wobec absolutnie nieuchcianej rzeczywistości. Diagnoza: pani dziecko ma Zespół Dawna, pana dziecko ma porażenie mózgowe, pani dziecko ma autyzm, pani dziecko ma guza mózgu, itp. Jeśli jeden z członków rodziny ma jakąś dysfunkcję w różnym stopniu będzie to dotyczyło wszystkich członków rodziny.

Z chwilą stwierdzenia niepełnosprawności rodzina rozpoczyna drogę, której celem jest.... właśnie, co? To niejasność/nieprecyzyjność celu jest niejednokrotnie jednym z problemów, które pojawiają się wraz z diagnozą. Co dalej, co robić, gdzie szukać pomocy. Czasami matka i ojciec inaczej widzą szanse, inne chcieliby podejmować działania. Dodatkowo pojawiają się oczekiwania ze strony otoczenia. Jak sprostać i dlaczego sprostać, a także czym oczekiwaniom?

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja wybranych wyników z badań dotyczących realizacji przez kobietę własnego macierzyństwa w rodzinie z dzieckiem z niepełnosprawnością.

Rola matki

„Osobista zdolność do odgrywanie ról jest oceniana przede wszystkim na podstawie standardów płci i wieku. Standardy takie napotykamy we wszystkich kulturach i epokach historycznych. Co więcej zróżnicowanie ról społecznych ogólności prawdopodobnie zaczęło się od biologicznej klasyfikacji jednostek ludzkich i w niemal wszystkich zbiorowościach znanych etnologom oraz historykom płeć jest pierwszym i decydującym kryterium przesądżającym o zdolności do pełnienia danej roli społecznej. Oczywiście tylko kobiety mogą odgrywać role, w których nieodzownym warunkiem jest biologiczne macierzyństwo

(...)"⁴⁸

Kobieta, która ma dziecko we własnym i społecznym poczuciu pełni rolę matki. Przypisane jej są szczególne zadania, prawa ale nade wszystko obowiązki. Florian Znaniecki w swoich rozważaniach o tym „kim jest matka”, wskazał na trzy typy macierzyństwa: biologiczne, społeczne i mityczne. Macierzyństwo biologiczne jest wg niego związane jest ze zjawiskami naturalnymi a społeczne i mityczne odnosi do zjawisk kulturowych. Macierzyństwo społeczne traktuje jako „określoną kategorię relacji społecznych, jakie żyjąca kobieta inicjuje między sobą a noworodkiem albo małym dzieckiem (...)"⁴⁹.

„Znaczenie nadawane macierzyństwu, przełom, jaki się dokonuje w trakcie stawania się matką, wyznaczają rozwój osobowy nie tylko dziecka, ale i matki. Doświadczenia związane ze stawaniem się i bycia matką mogą być jedną z ważniejszych dróg kreowania osobowości kobiety”⁵⁰.

Od poczęcia dziecka kobiecie przypisana jest szczególna rola - rola matki. Do tradycyjnie przypisanych zadań wynikających z opieki nad dzieckiem i troską o jego prawidłowy rozwój w przypadku dziecka z niepełnosprawnością dochodzą jeszcze zadania rehabilitacyjne i rewalidacyjne. Bycie matką dziecka dysfunkcją jest inne, a wielu twierdzi, że trudniejsze niż bycie matką dziecka sprawnego.

Matki doświadczające niepełnosprawności dziecka łączy poczucie diametralnej rozbieżności, między tym czego oczekiwali a tym co się w ich życiu wydarzyło. Zaburzona zostaje równowaga somatyczna i psychiczna, uruchamiane zostają mechanizmy obronne, które w różny sposób wpływają na funkcjonowanie kobiety⁵¹.

Dążenie do właściwej realizacji roli matki determinowane jest brakiem wsparcia, zmęczeniem, negatywnym afektem. Towarzyszy temu poczucie własnej słabości w aspekcie wymagań wynikających z niepełnosprawności dziecka a także negatywnych postaw społecznych⁵².

Realizacja roli matki (ale i ojca) dziecka z niepełnosprawnością wynika ze złożoności doświadczeń będących ich udziałem. Kermanshahi i.in. wskazali na kilka obszarów do

⁴⁸ F. Znaniecki, *Relacje społeczne i role społeczne*, Warszawa 2011, s.282.

⁴⁹ Tamże, s. 147.

⁵⁰ B. Bartosz, *Doświadczanie macierzyństwa. Analiza narracji autobiograficznych*. Wrocław 2002, cytata za: E. Niedziak-Błońska, *Moje niepełnosprawne dziecko jako doświadczenie traumatyczne matek dzieci z zespołem Aicardi*, w: *Interpersonalna trauma. Mechanizmy i konsekwencje*, (red.) A. Widera-Wysoczańska, A. Kuczyńska, Warszawa 2011, s. 174.

⁵¹ Por. E. Niedziak-Błońska, *Moje niepełnosprawne dziecko jako doświadczenie traumatyczne matek dzieci z zespołem Aicardi*, w: *Interpersonalna trauma. Mechanizmy i konsekwencje*, (red.) A. Widera-Wysoczańska, A. Kuczyńska, Warszawa 2011, s. 173.

⁵² Por. E. Zasępa. K. Kuprowska- Stępień, *Pozytywne doświadczenia rodziców dzieci z niepełnosprawnością intelektualną. Część I. Analiza sytuacji życiowej*, w: „Szkoła Specjalna”, Tom LXXVII, 3/2016, 2016, s.170.

których zaliczyli po pierwsze, związek między trudnością akceptacji niepełnosprawności dziecka wynikającego z faktu diagnozy, z która wielu rodziców nie może się pogodzić. Po drugie, negatywne emocje wynikające często z bezsilności i braku nadziei związanych z brakiem wsparcia i poczuciem niskich kompetencji i umiejętności opiekuńczych. Po trzecie, konieczność zrezygnowania z pracy zawodowej, rezygnacja z własnych aspiracji na rzecz opieki nad dzieckiem. Po czwarte, to negatywne postawy społeczne, które są skierowane tak przeciwko rodzicom jak i ich dzieciom. Po piąte, nasilająca się wraz z wiekiem troska o los dziecka. Pobرمiewa niepewność o los dziecka po śmierci rodziców⁵³.

Różne typy niepełnosprawności i ich stopień w istotny sposób wpływają na proces radzenia sobie rodziców z realizacją ról rodzicielskich. Żaneta Stelter przywołuje typologię Będkowskiej-Heine odnoszącej się do rodzicielstwa osób mających dziecko z niepełnosprawnością intelektualną i wskazuje, że proces ten jest zróżnicowany i skomplikowany. Wskazuje etapy:

- Pułapka roli, szok wynikający z faktu niepełnosprawności dziecka powoduje, że działania rodziców mogą być chaotyczne a niekiedy pozbawione sensu. Rola rodzica dziecka z niepełnosprawnością staje się dla nich stigmatem, nie potrafią też dostrzec korzyści płynących z tej roli.
- Oswajanie roli, rodzice uczą się radzić sobie z zaistniałą sytuacją. Wykorzystują mechanizmy obronne takie jak: zaprzeczanie, wyparcie, racjonalizacja, nie odczuwają radości płynącej z kontaktów z dzieckiem dotknietym dysfunkcją.
- Identyfikowanie się z rolą. Rodzice zaczynają czuć się osobami kompetentnymi w opiece nad dzieckiem. Wczuwają się w rolę, jednak nadal częściej na poziomie zadaniowym aniżeli emocjonalnym.
- Wdrukowanie roli, rodzice uznają rolę rodzica dziecka z niepełnosprawnością intelektualną jako konieczność, którą trzeba przyjąć i pogodzić się z nią.
- Wrastanie w rolę, któremu towarzyszy brak poczucia wyobcowania.
- Autonomizacja roli, końcowa faza polegającą na akceptacji dziecka i własnego życia z nim⁵⁴.

Są jednak sytuacje, gdzie rodzić nie radzi sobie z niepełnosprawnością dziecka i nie przystosowuje się do roli matki czy ojca. Wówczas pojawiają się zachowania takie jak:

⁵³ Za: E. Zasępa. K. Kuprowska- Stępień, *Pozytywne doświadczenia ...op.cit.* s.171-172.

⁵⁴ Za: Ż. Stelter, *Sposób realizacji roli rodzicielskiej wobec dziecka niepełnosprawnego intelektualnie*, Polskie Forum Psychologiczne, 2014, Tom 19, nr 1, s. 90.

- Fetyszacja roli, która polega na zastąpieniu „ja” matki „ja” społecznym. Rodzic podporządkowuje swoje życie życiu dziecka i realizacja wyłącznie jego potrzeb.
- Manipulacja rolą, która polega na przywiązyaniu do siebie innych.
- Negacja roli, opór, sprzeciw, negacja własnej odpowiedzialności za życie i funkcjonowanie dziecka z niepełnosprawnością.
- Kreacja roli, przyjmowali roli nauczyciela, rehabilitanta, terapeuty w sytuacjach, gdy to nie jest potrzebne, a skupienie się na dziecku ma charakter neurotyczny⁵⁵.

Metodologia

Od lipca do września 2015 roku przeprowadziłam badania pilotażowe, których celem była analiza sposobu postrzegania siebie w rodzinie z niepełnosprawnością. W toku projektowania i prowadzenia badania koncentrowałam się między innymi na kwestiach poczucia realizacji roli matki względem dziecka z niepełnosprawnością oraz związanymi z tym trudnościami i barierami. Dobór próby był nielosowy, celowy. Kryterium doboru było posiadanie dziecka z niepełnosprawnością, bez względu na wiek (także pełnoletniego). Na udział w badaniu zgodziły się trzy mamy mające nieletnie dzieci, pozostałe dziesięć mam miało dorosłe dzieci.

Sytuacja rodzinna

Spośród respondentek siedem było w związkach małżeńskich a jedna była wdową. Pozostałe, uczestniczące w badaniu, to samotnie wychowujące dziecko, jednak nie wiążąły rozpadu związku wprost z niepełnosprawnością dziecka (jedna z mam deklarowała, że zna takie rodziny, w których ojciec po usłyszeniu diagnozy odchodził od bliskich). Do przyczyn rozpadu swoich związków zaliczały: zdradę, alkoholizm, niedopasowanie charakterów. Podkreślały, że sytuacje kryzysowe miały miejsce już przed urodzeniem się dziecka z niepełnosprawnością, lub zaistniały wiele lat po, i według nich skorelowane są z zupełnie innymi wydarzeniami.

Jedna mama przyznała, że po tym, jak dowiedziała się, że dziecko będzie do końca swoich dni niesamodzielne, jej mąż zaczął nadużywać alkoholu, musiała z dziećmi uciekać, szukać schronienia poza domem. Miała wtedy ochotę odejść, zostawić wszystko za sobą. Kilka

⁵⁵ Za: Ż. Stelter, *Sposób realizacji op.cit.* s. 91.

lat trwała jej gehenna, walczyła jednak o męża i o rodzinę. Samodzielnie walczyła o dziecko, które uległo wypadkowi, oraz córkę, która była świadkiem wypadku i męża alkoholika. Dali radę, obecnie, od kilku lat mąż nie pije alkoholu.

Innym przykładem jest młode małżeństwo, wpatrzeni w siebie, mają już dwoje dzieci w tym synka z niepełnosprawnością. Pani jest w trzeciej ciąży a lekarze bardzo ją krytykują, że nie poddała się badaniom prenatalnym, ale oboje rodzice twierdzą, że celowo tego nie zrobili.

Jedna z uczestniczących w badaniu mam, nigdy nie zawała związku małżeńskiego, ale od urodzenia pierwszego dziecka jest w stałym związku z tym samym partnerem, ojcem dzieci. Jedna z mam, wdowa, dość lapidarnie wypowiadała się o swoim nieżyjącym już mężu, jednak jak podkreśla, nie chodziło o przemoc, tylko o brak miłości. Ich związek był zaaranżowany przez rodziny, deklarowała, że bardzo się szanowali i troszczyli się o siebie. Kobiety pozostające w związkach małżeńskich dość niechętnie mówiły o relacjach panujących w rodzinie. Pobrzmiewała samotność mimo bycia w związku, konieczność radzenia sobie z trudnościami wynikającymi z niepełnosprawności dziecka czasami zupełnie samodzielnie. Brakowało poczucia możliwości liczenia na drugą osobę i swego rodzaju bezpieczeństwa i spokoju.

Po diagnozie

Kobiety uczestniczące w badaniu różnych sytuacjach doświadczyły niepełnosprawności. Niektóre urodziły dziecko z niepełnosprawnością, innych dzieci uległy wypadkowi lub choroba ujawniła się po kilku lub kilkunastu latach życia. Każda ma swoją historię zmagania się z niepełnosprawnością, rodziną, lekarzami, znaczorami i nieopisaną samotnością.

W przypadku wrodzonych wad dzieci, matki, które uczestniczyły w badaniach deklarowały, że niepełnosprawność dziecka, nie była czymś oczekiwany, żadna z nich nie spodziewała się choroby czy dysfunkcji. Deklarowały, że ich wiedza o stanie dziecka była praktycznie żadna, nie miały świadomości skali niepełnosprawności. Niektóre opuszczając oddział noworodkowy, nie uzyskały jakiekolwiek informacji o stanie zdrowia dziecka, mimo, że lekarze podejrzewali już trudności.

Reakcja ojców była bardzo różna, w większości akceptowali fakt niepełnosprawności. Jedna z mam stwierdziła, że ojciec dziecka powiedział, „Jakie jest, takie się weźmie”, w tym przypadku z dalszego toku wywiadu można było wnioskować, że rodzice nie mieli świadomości skutków niepełnosprawności, ale nigdy nie myśleli o oddaniu dziecka.

Jedna z pań, spotkała się z sugestią, że stan zdrowia dziecka spowodowany jest chęcią

usunięcia przez nią ciąży. Mama pamięta to do dziś, mimo że córka jest już osobą dorosłą, ma wielki żal do lekarzy o taki zarzut.

Pozostałe mamy, których dzieci w wyniku choroby w wieku starszym lub wypadku, również deklarowały, że doświadczyły znacznej ignorancji ze strony osób, które zawodowo powinny udzielić wsparcia. Wszystkie matki uczestniczące w badaniu stwierdziły, że nie były objęte procesem pomocowym ze strony personelu medycznego, zarówno w czasie pobytu w szpitalu jak też w czasie wizyt kontrolnych u lekarza pierwszego kontaktu. Brak wsparcia w czasie i tuż po diagnozie wspominają bardzo negatywnie. Niedomówienia i niedopowiedzenia utrudniły im wczesną interwencję, oddaliły w czasie skuteczną rehabilitację.

Po diagnozie rozpoczyna się zmaganie z niepełnosprawnością i otoczeniem, a czasem także z rodziną. Matki twierdzą, że poszukiwały lub nadal poszukują pomocy na własną rękę, dowiadują się od innych rodziców formach i metodach rehabilitacji. Niektóre z mam podkreślały, że decyzje o leczeniu, rehabilitacji musiały podejmować same, bez wsparcia ojca dziecka, mimo, że w tym czasie pozostawały w związkach.

Kilka mam deklarowało, że jeździły do znachorów, jasnowidzów, innych ludzi, którzy leczą niekonwencjonalnie. Każda żałuje dzisiaj czasu i niebagatelnych pieniędzy, dzisiaj wiedzą, że to nie miało sensu, ale wtedy uważały to za absolutnie konieczne.

Aktywność zawodowa respondentek była bardzo różna, część z nich już jest na emeryturach, część prowadzi gospodarstwa rolne, niektóre są aktywne zawodowo a także udzielają się społecznie. Jednak są też mamy, które zrezygnowały z pracy, po zdiagnozowaniu dziecka. Jak wskazuje E. Nieduziak-Błońska, decyzja o rezygnacji z planów zawodowych „(...) nie jest kwestią wyboru, ale konieczności wynikającej nie z radości, lecz z bólu”⁵⁶.

Matki deklarują pełne poświęcenie dla dziecka, chociaż kilka z nich jest aktywnych zawodowo, a jedna także udziela się społecznie. Zaangażowanie w życie poza rodzinne, często jest mniej lub bardziej związane ze sferą wsparcia dla osób z różnymi typami dysfunkcji i chorobami przewlekłymi.

Same matki deklarowały że wiele czasu poświęcają na poszukiwanie szans dla dzieci. Ich poszukiwania były często chaotyczne, nie oparte na rzetelnej wiedzy. Uważały, jak twierdzą także pod wpływem rodziny, że muszą robić jak najwięcej dla dziecka. Ważne aby robić cokolwiek, uważały że taka jest rola matki.

⁵⁶ E. Nieduziak-Błońska, *Moje niepełnosprawne dziecko jako doświadczenie traumatyczne matek dzieci z zespołem Aicardi*, w: *Interpersonalna trauma. Mechanizmy i konsekwencje*, (red.) A. Widera-Wysoczańska, A. Kuczyńska, Warszawa 2011, s. 174

Ich opieka nad dziećmi wiązała się niekiedy ze znacznym ograniczeniem własnego czasu który mogłaby przeznaczyć na pozostałych członków rodziny. Jedna z mam, mimo aktywności zawodowej, do 8 godzin dziennie przez 10 lat pracowała z dzieckiem, żeby mu pomóc. Młodsze z dzieci, w dużej mierze zostawało pod opieką męża. Walczyła o syna, żeby uczył się szkole integracyjne a nie w szkole specjalnej. Dużo sił, czasu energii poświęciła na zmianę warunków funkcjonowania syna w systemie edukacyjnym.

Poświęcenie znacznej części czasu dziecku z niepełnosprawnością nie zawsze jest akceptowane przez pozostałych członków rodziny. Po porodzie mama jednej z dziewczynek miała oparcie w mężu, z czasem to się zmieniło. Chciała zrobić możliwie jak najwięcej dla dziecka, opieka nam małą została na jej głowie. Nie zauważała, że coś się dzieje nie tak w małżeństwie. Los sprawił, że także sama przechodziła przez leczenie, rehabilitację, jak twierdzi to oddaliło ją od męża. Zajmowała się dziećmi, wróciła do pracy, chciała z potrzeby poczucia „samoobrony”, intuicyjnie wyczuwała, że musi coś zmienić. Ma olbrzymią samoświadomość potrzeby zadbania o siebie. Wie, że tylko sporadycznie może liczyć na pomoc byłego męża, z czego też stara się nie korzystać.

Poza dwiema mamami, pozostałe, które są w związkach deklarowały, że doświadczają znikomej lub nie doświadczają pomocy ze strony ojca dziecka. Twierdzą, że rolą matki jest bezgraniczne podporządkowanie swojego życia potrzebom dziecka i będą to robić niezależnie od okoliczności.

Większość uczestniczących w badaniu mam deklarowało, że dziecko z niepełnosprawnością jest bliżej matki, tylko jedna stwierdziła, mąż jest wielkim autorytetem dla syna, ale też wiele robi na jego rzecz. Spędza z nim bardzo dużo czasu, angażuje w prace domowe, oczywiście na miarę możliwości syna, zabiera na wycieczki.

Matki czasami mówią o pewnym niedosytcie tego co zrobiły dla swoich dzieci, np. jedna z mam, trochę żałuje, że córka nie chodziła do szkoły (trzeba było oddać córkę do placówki w innej miejscowości niż mieszkali), rodzeństwo dziewczynki i dalsza rodzina, przekonywali wówczas matkę aby nie oddawała jej do placówki. Dzisiaj z perspektywy czasu, żałuje, że może czegoś by się nauczyła, serce jednak wtedy nie pozwoliło.

Jednak, co trzeba podkreślić, zwłaszcza mamy, które mają już dorosłe dzieci z niepełnosprawnością, twierdzą, że zrobiłyby więcej, ale nie miały przede wszystkim informacji o możliwościach rehabilitacji i wsparcia. Zbyt późna diagnoza lub brak wyjaśnienia przez lekarza co powinno się robić, powodowało, że możliwości skutecznej rehabilitacji lub chociaż nieznacznego usprawnienia dziecka stawały się nierealne.

Czasami też w toku wywiadów pobrzmięwa zmęczenie a nawet poczucie wypalenia

wynikające z permanentnej opieki i piętrzących się z upływem lat trudności. (np. jedna z mam syna z autyzmem , gdy syn po raz kolejny nie wrócił na noc (lat 40) stwierdziła „ja już go nie będę szukała”. Z upływem lat, matka ma coraz mniej sił, zaczynają pojawiać się kłopoty ze zdrowiem, czasami wynikające z jej wieku, ale często z faktu, że przez lata zaniedbywała siebie w tym sensie, że np. nie mogła poddać się hospitalizacji, bo nie miała z kim zostawić dziecka. Nieleczone schorzenia, przemęczenie i coraz wiesze trudności wynikające z niepełnosprawności dorosłego już dziecka powodują, że matki tracą wiarę w jakąkolwiek zmianę i poprawę własnej sytuacji.

Matka wojskowa

Niepełnosprawność dziecka powoduje, że matka (niekiedy oboje rodzice) staje się także reprezentantką dziecka w kontaktach z lekarzami, rehabilitantami i urzędnikami. Jej starania niekiedy przypominają zaciętą walkę o to, co się dziecku należy a z nieznanych powodów, tego nie trzymuje.

- Kontakty z urzędnikami są często krytykowane przez matki, które czują się niechcianymi potentami. Są uważane za osoby roszczeniowe, a one przecież tylko tego, co zgodnie z prawem należy się ich dzieciom.
- Matki deklarowały, że często spotykały się z sytuacjami, że gdy ich dziecko zachowywało się źle, krytykowano to, gdy tak samo zachowywało się dziecko sprawne, nikt nic w tym nic złego w tym nie widział.
- Jedna z mam mówiła o przykrych sytuacjach, gdy w szkole starszego z dzieci wskazywano na córkę palcami. Zdarzyło się, że to starsze poprosiło matkę, by nie przychodziła z niepełnosprawną siostrą po nią do szkoły, bo dzieci się z niej śmieją. Nauczyciele nie wspierali jej, nie tłumaczyli dzieciom, czym jest niepełnosprawność.
- Informacje od lekarzy są przekazywane im zdawkowo, często nie otrzymują pełnych wyjaśnień i informacji dalszych krokach, które powinny podjąć.

Bycie rodzicem to realizacja szczególnej roli w kontekście innych ról realizowanych w rodzinie. Sposób pełnienia ról rodzicielskich wpływa na rozwój potomstwa i jednocześnie jest czynnikiem determinującym przebieg zmian rozwojowych w życiu osób dorosłych. Pierwszy z aspektów dotyczy opieki nad dzieckiem a jej jakość odgrywa zasadniczą rolę z punktu widzenia potrzeb dziecka i jego kompetencji. Drugi wynika z natomiast z faktu, że bycie matką stanowi istotny komponent tożsamości dorosłych, wpływając na pozarodzinne

obszary ich funkcjonowania⁵⁷.

Podsumowanie

„Rozpoczęcie życia rodzinnego i wychowywanie dzieci oraz wspomaganie dorastających dzieci w stawaniu się odpowiedzialnymi i szczęśliwymi ludźmi dorosłymi traktowane są (...) jako wskaźniki pomyślnego rozwoju, odpowiednio we wczesnej i średniej dorosłości. Ich realizowanie jest wyrazem sprostania oczekiwaniom społecznym, a jednocześnie prowadzi do zadowolenia jednostki i sprzyja wypełnianiu zadań w innych obszarach aktywności oraz w kolejnych fazach rozwojowych. Niepowodzenie w realizowaniu zadań jest źródłem frustracji i braku akceptacji społecznej oraz utrudnia osiągnięcie pozytywnych rezultatów dalszych zadań rozwojowych”⁵⁸.

Matki przez swoje dzieciństwo i młodość, w toku socjalizacji pierwotnej i wtórnej przygotowywane są do macierzyństwa. Jednak nikt nie myśli o niepełnosprawności i przewlekłej czy nieuleczalnej chorobie. Informacja, że dziecko a wraz z nim rodzina będą borykać się z dotąd często nieznanymi i co ważne niekończącymi się trudnościami powoduje, że poczucie bezpieczeństwa ulega całkowitemu zniszczeniu. Poczucie niesprawiedliwości zaczyna towarzyszyć rodzinie w codziennych zmaganiach.

Wiele matek uczestniczących w badaniu deklaruje fakt całkowitego pogodzenia się z sytuacją, akceptacją faktu niepełnosprawności dziecka. Nie oznacza to, że akceptują trudności i ograniczenia związane z dysfunkcją jak i często ich dotykającym społecznym naznaczeniem.

Zmęczenie a często i osamotnienie są towarzyszami życia matek dzieci z niepełnosprawnością. Bezgraniczna miłość połączone z poczuciem obowiązku (czasami niezinternalizowanym), powoduje, że matka podporządkowuje swoje życie, życiu dziecka. Matki deklarują takie właśnie rozumienie roli matki, chociaż czasami można było odnieść wrażenie, że rola ta, w którym momencie została im narzucona, że nie do końca rzeczywiście się z nią zgadzają.

W XXI wieku wsparcie rodzin i dzieci z dysfunkcją powinno stać się normą, obowiązującą zarówno bliższą jak i dalszą rodzinę, sąsiadów, nauczycieli i urzędników. Wydaje się koniecznym tworzenie sieci ośrodków dziennego jak i całodobowego wsparcia, pomocy w tworzeniu grup wsparcia i grup samopomocowych.

⁵⁷Por. L.Bakiera, Ż.Stelter, *Rodzicielstwo z perspektywy rodziców dziecka pełnosprawnego i niepełnosprawnego intelektualnie* Roczniki Socjologii Rodziny XX UAM Poznań 2010, s.132

⁵⁸Za: L.Bakiera, Ż.Stelter, *Rodzicielstwo z perspektywy rodziców dziecka pełnosprawnego i niepełnosprawnego intelektualnie* Roczniki Socjologii Rodziny XX UAM Poznań 2010, s.132

Bibliografia

- BAKIERA, L.; STELLER, Ż.: *Rodzicielstwo z perspektywy rodziców dziecka pełnosprawnego i niepełnosprawnego intelektualnie* Roczniki Socjologii Rodziny XX UAM Poznań 2010
- NIEDZUIAK-BŁOŃKSA, E.: *Moje niepełnosprawne dziecko jako doświadczenie traumatyczne matek dzieci z zespołem Aicardi*, w: *Interpersonalna trauma. Mechanizmy i konsekwencje*, (red.) A. Widera-Wysoczańska, A. Kuczyńska, Warszawa 2011
- STELZER, Ż.: *Sposób realizacji roli rodzicielskiej wobec dziecka niepełnosprawnego intelektualnie*, Polskie Forum Psychologiczne, 2014, Tom 19, nr 1,
- ZASEPA, E.; KUPROWSKA-STEPIĘŃ, K.: *Pozytywne doświadczenia rodziców dzieci z niepełnosprawnością intelektualną. Część I. Analiza sytuacji życiowej*, w: „Szkoła Specjalna”, Tom LXXVII, 3/2016, 2016,
- ZNANIECKI, F.: *Relacje społeczne i role społeczne*, Warszawa 2011

Údaje o autorovi:

dr hab. Joanna Truszkowska

Wydział Nauk Historycznych i Społecznych

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Volunteering for the sick at the end of life. Sociological Reflection on the canvas of the Encyclical of Pope Francis Amoris Laetitia

Urszula Bejma

Abstract

The issue of this article concerns with the role of volunteering in caring care for the sick at the end of their life. Support and active human help are one of the factors that define the degree of social sensitivity and the quality of interpersonal relations. The attitude of support, is inscribed in human activity, and its activation is conditioned by many factors. The most important of these are the socio-cultural context and the changes related to the processes of urbanization and industrialization.

Hospice volunteering is a special kind of commitment to respect for every human life, regardless of the situation in which it is located. Therefore, the role of the hospice volunteer is to accompany sick and dying people who, despite suffering, continue to be members of the community. Volunteer work is aimed at improving the quality of life for patients in the terminal phase of illness, providing conditions for dignified dying and supporting their loved ones in mourning situations.

Keywords: volunteering, care for the sick at the end of life, Amoris Laetitia

Introduction

Suffering and dying are equally difficult and important problems that cannot be excluded from human life. The experience of these states by humans is timeless, independent of the diverse socio-cultural, economic, political ... changes that make up the living space and the field of human activity. The meaning of suffering and dying, considered in purely human terms, is not easy to understand because it is part of the realm of life's failures and is a sign of the weakness of human being. Moreover, suffering and death stand in clear opposition to the ubiquitous promotion of health, vitality, consumption and life focused primarily on positive experiences.

The development of palliative and hospice care contradicts the overwhelming helplessness of the disease, which in the social imagery is a component of people's care. There are a number of procedures that can be used to improve the quality of life for the sick and dying. Thanks to nationwide social campaigns, we can also think about introducing a

culture of presence with suffering and dying people, as well as specific "fashion" to help, be socially active and committed to those in need.

1. Origin and Development of Volunteering and Hospice Volunteering

Support and active human help are one of the factors that define the degree of social sensitivity and the quality of interpersonal relations. The attitude of support, as it is, is embodied in the humane attitudes of the human person. Its updating is conditioned by many factors. These are: the socio-cultural context and the transformations associated with the processes of urbanization and industrialization⁵⁹. Popular terms of analyzing the issue of volunteering are the trendy terms today, such as "social capital", and "human capital". They show the existence of certain human resources in the form of knowledge, skills and competences and their impact on human relationships.

Volunteering is a voluntary, conscious activity for others, going beyond family and friendly relationships for which the volunteer does not receive financial gratification. Although many definitions of volunteering can be found in the literature, it is formally defined by the Act of 24 April 2003 on Public Benefit and Volunteerism. It specifies the legal status of volunteers and the organizational and formal aspects of their activities⁶⁰.

The sources of altruistic help behaviors are most often: religious convictions to help the neighbors, philosophical systems, social experience, especially the custom of helping in the neighborhood community. The justification for volunteering are also present in other factors: sociological theories, *inter alia* in symbolic interactionism⁶¹, Russell Hardin's social trust theory⁶², or in the concept of social systems promoting the thesis of the mechanism of selecting alternatives in a system in the dysfunctionality of its existing component. They could be also found in many concepts of applied sociology, for example in sociology of charity⁶³, or in the sociology of social work⁶⁴.

The historical example of the initiation of human pro-social behavior is Jean-Henri Dunant, who in 1859 under Solferino, shocked by the suffering of his wounded and lack of medical care, organized for them help. This was possible thanks to the help of the local

⁵⁹ W. Piwowarski, *Proces sekularyzacji rodziny jako instytucji społeczno-religijnej*, „Roczniki Nauk Społecznych KUL” 1976 , t. 4, s. 93-123; W. Piwowarski, *Wartości społeczeństwa polskiego*, w: *Religijność Polaków w 1991r.*, L. Adamczuk, W. Zdaniewicz red., Warszawa 1993, s. 49-61.

⁶⁰ *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz. U. Nr 96, poz. 873 ze zm.).

⁶¹ H. Blumer, *Interakcjonizm symboliczny. Perspektywa i metoda*, Kraków 2007.

⁶² R. Hardin, *Zaufanie*, Warszawa 2009.

⁶³ J. Królikowska, *Sociologia dobroczynności: zarys problematyki biedy i pomocy na tle doświadczeń angielskich*, Warszawa 2004.

⁶⁴ M. Davies, *Sociologia pracy socjalnej*, Warszawa 1996.

residents. This activity has become an inspiration for the establishment of an international volunteer organization, the Red Cross⁶⁵.

In the United States, in turn, the beginnings of volunteering are associated with the first pioneers arriving in the United States who, to survive, had to cooperate with each other by building homes, cities, gaining food. They were the foundations of the local communities that characterized mutual help and support for new arriving settlers.

The Swiss mathematician, physicist and pacifist Pierre Ceresole, who had organized camps since 1920, engaging volunteers to rebuild the ruined towns during the First World War, defined the contemporary understanding of volunteering⁶⁶. His actions provided a clear impetus for the creation of modern international volunteering.

After the Second World War, volunteering ideas began to penetrate various areas of social life and found a fertile ground in many countries around the world. Many activities were initiated, as well as international volunteer organizations. One of them is UNESCO, which has set up an institution to facilitate the coordination of Voluntary Service Organizations (CCIVS)⁶⁷.

Polish volunteering is also not a discovery of the 21st century. One finds its sources in 19th-century Poland's social traditions, in the interwar period and in post-war Poland. In such a way, there are many examples of people socially and voluntarily involved in helping others. However, in Poland, the ideas of volunteering developed in a very special way in the first years after independence and constituted one of the elements of social commitment to the homeland. After 1945, the establishment of any independent organization in Poland was impossible for ideological and political reasons; the communist authorities did not tolerate an independent civic initiative. Those, in turn, which already existed, were taken over and completely controlled by the State. Among them were the Society of Friends of Children, the Society for the Fighting of Disabilities, and the Alliance of Fighters for Freedom and Democracy⁶⁸. It is worth adding that after the end of World War II, the Communist government, using the enthusiasm for lifting from the rubble destroyed by the country's warfare, began to treat social work as a propaganda tool: "The confusion that has so far been accompanied by the formulation of social work is proof that, how harmful was the fraud that identified free choice with coercion and appropriated the sense of community involvement,

⁶⁵ J. H. Dunant, *A memory of Solferino*, Geneva 1986.

⁶⁶ D. Moroń, *Wolontariat w trzecim sektorze. Prawo i praktyka*, Wrocław 2009, s. 35.

⁶⁷ A. Modlińska, P. Krakowiak, G. Kowalczyk, A. Janowicz, *Wolontariat w opiece paliatywno-hospicyjnej — edukacja społeczna na podstawie akcji „Umierać po ludzku”*, Gdańsk 2008, s. 163–166.

⁶⁸ P. Komosa, *Status i formy organizacyjne organizacji pozarządowych w Polsce, „Rocznik”* 1995, s. 11.

making it a servant to the state ideology"⁶⁹. The negative effects of social acceptance of charity also included the nationalization of the Caritas - Catholic organization, depravation of the religious orders hospitals and homes for the elderly and those in need⁷⁰.

Socio-political changes of the 1980s have led to work on civil rights laws. Consequently, on April 6, 1984, the Foundation Act was passed, amended on December 20, 1990 and February 23, 1991, and April 7, 1989. The Association Act was also amended on February 23, 1991. The informal foundation for the development of volunteering after 1989 were oasis groups, communities, and prayer groups linked with churches throughout Poland. At their initiative, often without sufficient knowledge and experience, activities were organized for children and adolescents, assisted by the elderly and the disabled, and many local and regional social events were organized. One of the most impressive volunteering activities undertaken in collaboration with the Church was a network of hospices where doctors, nurses, pharmacists and volunteers helped the sick in their homes. In 1981, the Society of Friends of Hospice - Hospice was registered in Cracow, where volunteers were helping terminally ill people. In turn, in Gdańsk since 1983 there is a group of volunteers, who, in cooperation with Fr. Eugeniusz Dutkiewicz gives the patient hospice help in their homes.

An important stage in the development of volunteering in Poland was the last decade of twentieth century. It was a period of arduous construction of the current structure of social engagement, volunteer networks and social responsibility. The same period is also the time for many initiatives by volunteers. These include the creation of the National Hospice Movement Forum, which began in 1991 and was registered in the Gdańsk court in 1992. The social initiative was aimed at integrating the activities of individual palliative and hospice centers.

At that time, the first volunteer center in Poland was established, which in the next few years created a network of centers throughout the country. "The formation of civil society in Poland - describes the first years of the Volunteer Center activity of its creator - has made the issue of volunteering increasingly popular. The diversity and variety of activities we undertook led to the establishment of the Volunteer Center Association in 1996. The network consists of 16 branches throughout the country. We work on the basis of the developed standards of functioning of the Volunteer Center"⁷¹.

⁶⁹ J. J. Wygnański, *Robię to, bo Pan tego nie robi*, „Znak” 12 (2000).

⁷⁰ P. Krakowiak, *Wolontariat w opiece u kresu życia*, Toruń 2012, s. 79-80.

⁷¹ www.wolontariat.org.pl (data dostępu: 10.06.2017 r.)

In 1993, the Ministry of Health and Welfare called up the National Council for Palliative and Hospice Care, and five years later developed the Palliative and Hospice Care Program in Poland and incorporated palliative and hospice care into the health care system in Poland. In this way, it became one of the medical professions. At the same time, however, these changes have reduced the role of volunteering in the growing number of professional teams. The number of patients has increased, also due to the formal requirements of contracting care in the health care system. In response to this situation, a number of volunteering activities have begun to take place in the care of people at the end of their lives. It was important because of the philosophy of hospice care itself and its holistic character.

The Council of Europe Recommendations also highlight the role of volunteers in the area of palliative and hospice care: "Palliative and hospice care is an interdisciplinary activity involving specialists from different fields, most often consisting of a physician, nurse and other health professionals. Volunteers are an important part of the team. They should not replace professional staff but have their own competences and contributions to care"⁷².

The legal issues of volunteering have been regulated by the judicial system in Poland since 2000. Then the first volunteer records appeared in the legislative acts, among others in the regulation of the Secretary of Labor and Social Policy, regulating the rules of volunteer work in care and educational institutions. Since June 29, 2003, a separate law codifying the issues of volunteering has been introduced in Poland: the Act on Public Benefit and Volunteerism Act of 24 April 2003.

2. The Role of Volunteers in Teamwork at the End of Life

The creator of modern palliative medicine Cicely Mary Strode Saunders formulated the three wishes of dying patients: "help me, hear me, stay with me", and made them masters of hospice care⁷³. "In this 'help me' there is a call for help in fighting physical pain, help with nursing, palliative care. 'Hear me' is not just a desire to be heard, it is also a 'silence in two' (...) a request for understanding, compassion, for unity. 'Stay with me' is a call for continuity of this help, responsibility and consistency (...). These are not three aspects of assistance, of which at least one must be fulfilled. This is one help in its full extent (...)"⁷⁴.

⁷² *Rekomendacje 24 Komitetu Ministrów dla Państw członkowskich dotyczące organizacji opieki paliatywnej*, s. 41 (tłum. J. Łuczak; www.oncology.am.poznan.pl; dostęp: 10.06.2017 r.).

⁷³ K. Kabasiński, P. Krakowiak, *Filozoficzno-etyczne podstawy altruizmu*, w: *Podręcznik koordynatora wolontariatu hospicyjnego*, P. Krakowiak, A. Modlińska, J. Binnebesel red., Gdańsk 2009, s. 211.

⁷⁴ Tamże.

Pope Francis in the Encyclical *Amoris Letitia* emphasized the necessity of human involvement in helping those in need, especially sick and suffering. "At times family life is challenged by the death of a loved one. We cannot fail to offer the light of faith as a support to families going through this experience. To turn our backs on a grieving family would show a lack of mercy, mean the loss of a pastoral opportunity, and close the door to other efforts at evangelization.... Those who do not have relatives to spend time with and to receive affection from should be aided by the Christian community with particular attention and availability, especially if they are poor" (AL, 253,254).

Pope Francis recalled also that type of care during the Jubilee of Volunteers on September 2, 2016 in Rome: "There is no mercy without concrete help; mercy is not doing good in a fleeting way. It is engaging where there is disease, hunger, so much use of people. In addition, mercy will not become human until it reaches its concrete daily action. You are the creators of mercy with your hands, your eyes, your listening, your closeness, your tenderness. You express one of the most beautiful desires of the human heart: to make the suffering person feel loved"⁷⁵.

Many references to the issue of volunteering, inspired by Christian values and humanistic sensitivity, are also found in the teaching of St. John Paul II. According to the Holy Father, the deepest motivation for voluntary service is love for man, who finds its source in the love of Christ to all, especially to those who are weak and who are wronged by fate⁷⁶. For John Paul II, volunteering is a phenomenon of the present. It sees in it an inexhaustible force of social influence, leading to social and political renewal. Volunteering, according to the Holy Father, is an antidote to the value crisis, in opposition to the tendencies of modern culture promoting individualism, rationalism, utilitarianism and hedonism⁷⁷.

Hospice volunteering is a special kind of commitment to respect for every human life, regardless of the situation in which it is functioning. Therefore, the role of the hospice volunteer is to accompany sick and dying people who, despite suffering, continue to be members of a community that is sensitive to the bonds of solidarity that unites people. Due to respect for human dignity, the volunteer work, as well as the entire hospice team, is aimed at improving the quality of life for patients in the terminal phase of illness and providing conditions for decent human dying and supporting their loved ones in mourning situations.

⁷⁵

http://pl.radiovaticana.va/news/2016/09/03/franciszek_w_jubileusz_wolontariuszy_jeste%C5%9Bcie_r%C4%99k%C4%85_christu/1255613 (dostęp: 10.06.2017 r.).

⁷⁶ Jan Paweł II, *Przemówienie do biskupów Pulii*, 20.12.1986.

⁷⁷ D. Giers, P. Krakowiak, *Kościół katolicki wobec wolontariatu i posługi wolontariuszy*, w: *Podrecznik koordynatora wolontariatu hospicyjnego*, P. Krakowiak, A. Modlińska, J. Binnebesel red., Gdańsk 2009, s. 258.

Man, in a borderline situation, experiences the highest degree of suffering, fear and helplessness; his better quality of life cannot be achieved without the courage, effort and commitment of the healthy. Especially noteworthy is the so-called help offered by volunteers. It involves building trust in the patient's family to take care of the sick in the absence of loved ones. Stressed pain and proper care make it possible for even a seriously ill person to regain peace and search for little joy. Often the dreams of a seriously ill person are matters of everyday life, such as returning to a favorite book, music, meeting with relatives or friends. Some times, it turns out that a favorite dish or drink is one of the desires that can be realized and brings a lot of satisfaction to the sick.

When proper communication between the volunteer and the ill arises, professional barriers break and care takes on a holistic dimension. Its essence is to satisfy, as far as possible, the widest range of needs of the patient and his family. Medical staffs most often do not have time to meet these needs, and often do not want to burden their loved ones. The volunteer, through an undefined professional role, can recognize many additional needs of the patient and his or her surroundings. Bibliotherapy, music therapy, spiritual-religious accompaniment and active listening are the keys for discovering a loved one's topic. Supportive assistance may be the beginning of long-term care for a family with a disease and death. The volunteer, through counseling related to the difficult situation of the family and the examination of all the possibilities of help from the institute, can also help a social worker who is part of the palliative and hospice care team, to come with support to the sick and his family.

A volunteer in the palliative and hospice palliative care unit, both in home hospice care and in the work of a hospice or palliative care clinic, can do almost anything: from accompanying the patient, according to the social model of interactions, through housekeeping in the hospice to educational campaigns and in administrative work for the institution. Volunteers also organize courses, trainings, educational campaigns, public fundraising, and help staff fulfill the statutory objectives of the institution.

The type of help a volunteer can provide depends on his or her ability, supported by training and collaboration with the team. Volunteers are most likely to start their training and practice at the stationary camps, which are the best place to learn to accompany sick people and their families. "Practice shows that often a volunteer receives a care for a specific person, responding to her needs identified by team members. By entering into intimacy with the patient, he can become an important guardian and confidant of joy and hardship at the end of human life. Closer contact with a sick person usually results in a better understanding of

family dynamics, and the volunteer may report the needs of the family to the hospice clerk, psychologist or social worker. It becomes a valuable source of information about problems that, besides physical pain, are one of the important components of the pain of a total painful patient at the end of life"⁷⁸.

Hospice volunteering is a social space in which the community can realize the promotion of good and activate the good dormant in man. Volunteers are people with genuine concern for others, people who rejoice in selfless endowment.

Conclusion

For centuries, the process of dying was treated as a natural and important stage of life. It was an exceptional time of community with loved ones, and the family played a special role in that situation. Today, this practice is changing drastically, and often the people who are at the end of chewing are accompanied by a sense of loneliness, suffering and fear of death. The problems of people at the end of life, however, do not remain unnoticed. More and more people are being sensitized to the needs of people suffering from chronic, progressive disease. The attempt to face this reality has become a hospice - the institutional form of care for seriously ill people at the end of their lives.

The role of a volunteer, as an important person in an interdisciplinary team, alongside a physician, nurse, medical carer, rehabilitator, psychologist, clergyman or social worker, is invaluable for building a hospice-palliative climate. Unselfish, quiet and often unexpected recognition of the dedication of one's own strength and time for the sake of another, often alone and terrified man will always be evidence of selfless help and solidarity with the man in the terminal stage of illness. "Death is not a human right, but an element of its nature. But it must also be said that the suffering and the end of life should be as human as possible, that is, as close as possible to what constitutes the humanity of the human being"⁷⁹.

Bibliography

BLUMER, H.: *Interakcjonizm symboliczny. Perspektywa i metoda*, Kraków 2007.

DAVIES, M.: *Socjologia pracy socjalnej*, Warszawa 1996.

DUNART, J. H.: *A memory of Solferino*, Geneva 1986.

⁷⁸ P. Krakowiak, *Spoleczne i edukacyjne funkcje opieki paliatywno-hospicyjnej. Badania w dzialaniu w latach 2002-2010*, Gdańsk 2012, s. 143.

⁷⁹ L. Szot, *Obecni do końca*, Warszawa 2010, s. 93-94.

- GIERS, D.; KRAKOWIAK, P.: *Kościół katolicki wobec wolontariatu i posługi wolontariuszy*, w: *Podręcznik koordynatora wolontariatu hospicyjnego*, P. Krakowiak, A. Modlińska, J. Binnebesel red., Gdańsk 2009, s. 257-274.
- HARDIN, R.: *Zaufanie*, Warszawa 2009.
- JAN PAWEŁ II, *Przemówienie do biskupów Polii*, 20.12.1986.
- KABAŃSKI, K.; KRAKOWIAK, P.: *Filozoficzno-etyczne podstawy altruizmu*, w: *Podręcznik koordynatora wolontariatu hospicyjnego*, P. Krakowiak, A. Modlińska, J. Binnebesel red., Gdańsk 2009, s. 200-212.
- KOMOSA, P.: *Status i formy organizacyjne organizacji pozarządowych w Polsce*, „Rocznik” 1995.
- KRAKOWIAK P., *Społeczne i edukacyjne funkcje opieki paliatywno-hospicyjnej. Badania w działaniu w latach 2002-2010*, Gdańsk 2012.
- KRAKOWIAK, P.: *Wolontariat w opiece u kresu życia*, Toruń 2012.
- KRÓLIKOWSKA, J.: *Socjologia dobrotliwości: zarys problematyki biedy i pomocy na tle doświadczeń angielskich*, Warszawa 2004.
- MODLIŃSKA, A.; KRAKOWIAK, P.; KOWALCZYK, G.; JANOWICZ, A.: *Wolontariat w opiece paliatywno-hospicyjnej — edukacja społeczna na podstawie akcji „Umierać po ludzku”*, Gdańsk 2008.
- MORÓN, D.: *Wolontariat w trzecim sektorze. Prawo i praktyka*, Wrocław 2009, s. 35.
- PIWOWARSKI, W.: *Proces sekularyzacji rodziny jako instytucji społeczno-religijnej*, „Roczniki Nauk Społecznych KUL” 1976 , t. 4, s. 93-123.
- PIWOWARSKI, W.: *Wartości społeczeństwa polskiego*, w: *Religijność Polaków w 1991r.*, L. Adamczuk, W. Zdaniewicz red., Warszawa 1993, s. 49-61.
- Rekomendacje 24 Komitetu Ministrów dla Państw członkowskich dotyczące organizacji opieki paliatywnej*. (tłum. J. Łuczak; www.oncology.am.poznan.pl; dostęp: 10.06.2017 r.).
- SZOT, L.: *Obecni do końca*, Warszawa 2010.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz. U. Nr 96, poz. 873 ze zm.).
- WYGNAŃSKI, J. J.: *Robię to, bo Pan tego nie robi*, „Znak” 12 (2000).
- http://pl.radiovaticana.va/news/2016/09/03/franciszek_w_jubileusz_wolontariuszy_jeste%C5%9Bcie_r%C4%99k%C4%85_christu/1255613 (dostęp: 10.06.2017 r.).
- www.wolontariat.org.pl (data dostępu: 10.06.2017 r.).

Údaje o autorovi:

Dr Urszula Bejma

Wydział Nauk Historycznych i Społecznych

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Možnosti využitia profesných kompetencií sociálneho pracovníka vo farnosti

Renáta Jamborová

Abstrakt

Kompetencia je schopnosť prenášať poznanie a zručnosti do nových situácií v danej oblasti svojho povolania. Zahrňuje organizáciu aj plánovanie práce, inováciu aj vyrovnanie sa činnosťami, ktoré nie sú rutinne. Osobnosť a rola sociálneho pracovníka je charakteristická práve profesionalitou a kompetenciou svojej profesie. Dôležitým aspektom je byť integrujúcim prvkom rôznych foriem, spôsobov a prístupov pri práci s klientom, ktoré možno špecificky využiť v práci vo farnosti. Posynodálna apoštolská exhortácia Amoris leatitia hovorí o naliehavej potrebe formovania laických pracovníkov pre pastoráciu jednotlivca a rodiny. Práve spojenie a využitie kompetencii sociálneho pracovníka vo farnosti môže byť vysoko aktuálne pre využitie zručnosti sociálneho pracovníka, špecificky ak je absolventom medzioborového programu, ktorý zahŕňa profesionálnu výbavu z oblasti teológie, sociálnej práce aj poradenstva. Sociálny pracovník tak môže byť kompetentný pracovať pre farnosť a jeho multidisciplinárne potreby.

Kľúčové slová : kompetencie, sociálny pracovník, cirkev, farnosť, dokument Amoris leatitia, profesia, poradenstvo

Possibilities of using the professional competencies for a social worker in the parish

Abstract :

Competence is the ability to transfer the knowledge and skills for new situations in the area of profession. Personality in the role of the social worker is characterized by professionalism and competence law his profession he has a skills for social work, innovation and the settlement activities, which are not routinely. An important aspect in personality is to be person who is able to integrated elements of different forms, ways and approaches when work with clients, specifically in work in the parish. Document Amoris leatitia pay attention for urgent needs for the pastoral workers which are able to works in pastoral care for the individual and the family. Use the competence of the social worker in the parish can be highly

up to date, specifically if students graduate in program which has theological, social and practice skills and counselor competences. In this context social workers can be very usable for the parish and his multidiscipline needs.

Key words : competences, social worker, church, parish, document Amoris leatitia, profession, advice

Úvod

Nachádzame sa v období posynodálnej exhortácie Amoris leatitia. Jej aktuálnosť aj novosť prináša rozporuplné reakcie v rozličných oblastiach. Je však výzvou na všetkých úrovniach života cirkvi osobitne v spojení s farnosťou a starostlivosťou o jednotlivca a rodinu. V tomto kontexte predkladáme príspevok, ktorý ponúka možnosti využitia sociálnych pracovníkov a ich kompetencii ako profesionálnej pracovník vo farnosti. Prioritným sa stáva slovo kompetencie a profesionalita - spojená s praktickou rovinou využitia a pomoci pre farnosť.

Kompetencie – podľa Beneša definícia kompetencii je vymedzená pojmom, ktorý vyjadruje vzťah človeka a práce. „*Je to vzťah medzi individuálnymi predpokladmi a pracovnej sily a technicko-organizačnými podmienkami*“⁸⁰. V pojme kompetencia sa ukrývajú hlavne dve požiadavky v súvislosti s ich nositeľom. Je to kompetencia zvládnuť jednanie v reálnych životných situáciách, teda profesionalita, zrelosť a schopnosť, ale na druhej starne aj vnútorná vybavenosť a ochota naučené využívať v praxi a neustále byť na ceste objavovania a spoznávania nového. Z uvedeného vyplýva, že kompetencie zahrnujú tiež vlastnosti, ktoré sa týkajú osobnosti teda motivačnej stránky, vzťahu k práci, identifikácie s profesiou, sebadôverou. ⁸¹ Kompetencia je „*viac ako len vedomosť a zručnosť*“. Obsahuje tiež schopnosť splňať komplexné požiadavky využívania a mobilizovania psychosociálnych zdrojov vrátane zručností a postojov v kontexte konkrétnych situácií a zadaných úloh. Kompetencie môžeme deliť z rôznych pohľadov : klúčové kompetencie, profesné kompetencie, sociálne kompetencie a iné.

Klúčové kompetencie sú klasifikované do troch kategórii:

1. Jednotlivci majú byť schopní používať široký výber nástrojov na efektívnu interakciu so svojím prostredím: *kognitívne* (vedomosti, skúsenosti), *materiálne*, ako napr. digitálne technológie a tiež *sociokultúrne* ako je napr. jazyk.

⁸⁰ Beneš, In. TRUHLÁŘOVÁ, Z. *Odborné praxe v kontextu pregraduální přípravy sociálních pracovníku*. Gaudeamus. Hradec Králové, 2015 s. 13

⁸¹ Porov. tamtiež s. 13

2. Jednotlivci majú byť schopní spolupracovať s ostatnými. Prichádzajú do kontaktu s inými, v širokom kontexte prostredia, preto je pre nich dôležité, aby boli schopní interagovať v rôznych skupinách.

3. Jednotlivci majú byť schopní prevziať zodpovednosť za riadenie svojich životov, situovať svoj život v širšom spoločenskom kontexte a konáť autonómne.⁸²

Kompetencia sa teda chápe ako konkrétna schopnosť, spôsobilosť, ktorá v sebe zahŕňa určitú úroveň poznania daného jednotlivca. Pojem klúčových kompetencií vznikol približne v 70-tych rokoch 20. storočia v oblasti ekonómie, kde predstavoval súbor špecifických požiadaviek na uchádzača o prácu. Do oblasti vzdelávania prešiel koncom 90-tych rokov, kde slúži ako premostenie medzi požiadavkami kladenými na profil absolventa a dopyt na trhu práce, teda zamestnávateľa. Podľa Tureka je kompetencia „*správanie (činnosť alebo komplex činností), ktoré charakterizuje vynikajúci výkon v niektornej oblasti činnosti. Klúčové kompetencie sú najdôležitejšie kompetencie z množiny kompetencií. Sú vhodné na riešenie celého radu väčšinou nepredvídateľných problémov, ktoré umožnia jedincovi úspešne sa vyrovnať s rýchlymi zmenami v práci, osobnom i spoločenskom živote.*“⁸³

Sociálne kompetencie – Sociálna kompetencia je chápána ako funkčná schopnosť ľudského organizmu zastávať osobnú nezávislosť (samostatnosť) a sociálnu zodpovednosť. Sú to funkcie všeobecných sociálnych zručností a techník jednotlivca.⁸⁴ Sú to napr. komunikačné, alebo interakčné kompetencie.

Profesné kompetencie

Zahrňujú organizáciu a plánovanie práce. Inováciu a vyrovnanie sa s praktickými činnosťami, ktoré nie sú rutinne.⁸⁵ Profesné kompetencie môžeme tiež deliť z viacerých pohľadov napr. z pohľadu k vzťahu k sociálnym službám.

Mlčák delí kompetencie podľa príslušnosti k istej oblasti ako sú : *kognitívne kompetencie* (vedomosti, intelektuálna schopnosť, poznávacie štýly) alebo *emocionálne kompetencie* (empatia, stabilita, citová regulácia...), kompetencie *diagnostické, administratívne, intervenčné*.⁸⁶ Z uvedených variácií delení vyplýva, že kompetencie tvoria širokú bázu zručnosti a pohľadov ako sa môžeme pozerať a vzdelávať na absolventa štúdia v jeho kompetenciách. V období 2012 - 2013 boli v Českej republike, realizované výskumné

⁸² D.S. RYCHEN and L.H. SALGANIK (eds.). *Key competencies for a successful life and a well-functioning society*. 2003. Dostupné online: <http://www.statpedu.sk/clanky/projekty-projekt-keyconet/klucove-kompetencie>

⁸³ HRMO, R., TUREK, I.: *Klúčové kompetencie 1*. Bratislava, STU, 2003.

⁸⁴ Porov. STRIEŽENEC, Š. *Slovník sociálneho pracovníka*, Trnava 1996, s.95

⁸⁵ British Nacinal Council for vocational qualification – NCVQ. In. TRUHLÁŘOVÁ, Z. *Odborné praxe v kontextu pregradáulní přípravy sociálních pracovníku.*, Gaudeamus, Hradec Králové, 2015

⁸⁶ Mlčák 2005. In TRUHLÁŘOVÁ, Z. *Odborné praxe v kontextu pregradáulní přípravy sociálních pracovníku.*, Gaudeamus, Hradec Králové, 2015

štúdie zameraní na profesné kompetencie sociálnych pracovníkov.⁸⁷ V rámci dotazníkového šetrenia v ktorom sa pracovalo so vzorkou 1950 respondentov, boli sledované komunikačné kompetencie, kompetencie zamerané na prácu s klientom, pomoc a podporu klienta k sebestačnosti, poskytovanie služieb, odborný rast sociálnych pracovníkov.⁸⁸

Z výsledkov predkladáme tabuľku kompetencií, kde sú sumarizované kompetencie v oblastiach – osobnostných, sociálnych, odborných, manažérskych.

Oblast'	Kompetencie
Osobnostné	Empatia, sebareflexia, sociálne čítanie tolerancia, pokora, samostatne sa rozhodovať, vytrvalosť, trpezlivosť, spoľahlivosť
Sociálne	Schopnosť flexibilného myslenia, schopnosť tímovej práce, schopnosť komunikácie, vymedzenie hraníc, umenie načúvať, viest' rozhovor s užívateľom
Odborné	Znalosť právnych predpisov, práca s legislatívou, vedieť identifikovať rizikové faktory, znalosť ošetrovateľstva, prvej pomoci, poznanie etického kódexu,
Manažment	Plánovanie činnosti, schopnosť organizácie práce, schopnosť motivovať, metodické vedenie tímu, schopnosť kontaktovať a využívať komunitné zdroje

Tab.č.1. Vlastné spracovanie

V sumarizačnej tabuľke vidíme široké spektrum zručnosti a kompetencii, ktoré sú žiadane od profesie sociálneho pracovníka v službách a teréne. Uvedený sumár vytvára širokú bázu kompetencii, ktoré je potrebné premietnuť do teoretickej aj praktickej prípravy sociálneho pracovníka, ktorý bude kompetentne pripravený pre prax.

⁸⁷ TRUHLÁŘOVÁ, Z. *Odborné praxe v kontextu pregraduální přípravy sociálních pracovníku.*, Gaudeamus, Hradec Králové, 2015 a MAŇENOVÁ, M. *Profesné kompetence sociálních pracovníku.* Výskumná zpráva 2012.

⁸⁸ Porov. TRUHLÁŘOVÁ, Z. *Odborné praxe v kontextu pregraduální přípravy sociálních pracovníku.* Gaudeamus, Hradec Králové, 2015 s.23

V súvislosti s kompetenciami je nevyhnutné hovoriť o integrite osobnosti ako základnom predpoklade zosúladenia procesu zrenia sociálneho pracovníka a jeho schopnosti integrovať teóriu a prax.

Integrita osobnosti

Slovo integrita chce naznačiť celistvosť, úplnosť, zlúčenie, splynutie drobností v jeden celok. Integritu je možno prirovnať k hre filharmonického orchestra, ktorý je veľmi dobre zladený. Hrajú v ňom rôzne nástroje a predsa dáva melódiu, ktorá je dobre zladená. Ak hovoríme o integrite osobnosti ide o podobnú harmóniu, ako v dobre zladenom orchestri. Ak tomu tak nie je prichádza k disharmónii - nesúladu, dezintegrácii.⁸⁹ Táto časť osobnosti sa osobitne rozvíja v období sénia, teda v období, kedy je človek naozaj pripravený integrovať seba a svoju osobu na základe retrospektívnej a prežitého. Napriek uvedenému zisteniu z hľadiska vývojového zrenia osobnosti je nesporné, že každá etapa v našom živote potrebuje byť integrovaná do celku našej osobnosti. Každá životná situácia, či kríza je predpokladom dozrievania človeka v osobnosti, ktorá raz môže byť integratívne prijatá a pripravená do večnosti.

Osobnostná zrelosť sociálneho pracovníka znamená vziať zodpovednosť za svoj život a priať racionálne rozhodnutia, ktoré reflektujú naše osobné hodnoty. Konáť eticky znamená konáť zrelo a uvážene. Znamená to myslieť a konáť tak, že reflektujeme a integrujeme racionálne aj profesne dôležitosť ľudských hodnôt. Zároveň je to stále nebezpečenstvo a pokušenie, robiť kompromisy, resp. utiekať sa princípom, ktorý hľadá ľahšiu cestu. Je to vždy meradlo na váhach, ako sa rozhodneme. Vždy je to skúška, či konáme v morálnej schéme, alebo takúto schému odmietame a volíme si vlastné priority a schémy. Ak je dilema dôležitejšia, cena ktorú platíme môže byť veľmi vysoká, rovnako integrita a aplikovanie morálnych a etických hodnôt nás môže stať veľmi veľa. Nás život sa kontinuálne pohybuje medzi presvedčením a hodnotou, žiť život v tomto napäti je neľahkým umením. Môžeme reagovať na situácie ako na bežný životný materiál a konáť pasívnu cestou, byť na strane obete, alebo zobrať momenty dilem ako príležitosti ku kreativite a zmene.⁹⁰ V tejto súvislosti potrebujeme pripravovať aj sociálneho pracovníka, v kontexte myslenia a integrácie osobnosti, života, zrenia - svojho vlastného príbehu, ale aj príbehov iných.

V posledných desaťročiach sa venuje značná časť pozornosti axiologickým otázkam v poradenstve. Odborníci zo psychológie a poradenstva hľadajú odpovede nato, aké miesto

⁸⁹ Porov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Stárnutí z pohľedu pozitívnej psychológie*. Grada, Havličkuv Brod, 2011. s. 77

⁹⁰ Porov. MEL THOMPSON, *Teach your self ethics*, London, 2003, s.8-10 In.

majú **hodnoty v poradenstve**, aký vzťah majú hodnoty pri sprevádzaní. Výskumy ukázali, že hodnoty sa považujú za **podstatný aspekt stretnutia**. Hodnoty ovplyvňujú každú etapu psychoterapie či poradenstva vrátane teórie osobnosti, stratégie, výberu intervencii dokonca aj klientove hodnoty. Klient prichádza so svojim problémom rovnako i poradca sa dotýka klientových sfér v ktorých môže byť bezradný a cíti sa stratený v poradenskom procese. Rozpoznanie hodnotových systémov s ktorými obe strany prichádza do stretnutia je preto veľmi dôležité.⁹¹

Osobnosť a rola sociálneho pracovníka je preto, tým najdôležitejším vkladom do vlastnej profesie. Dôležitým aspektom je byť integrujúcim prvkom rôznych foriem, spôsobov, a prístupov pri práci s klientom, špecificky pri práci vo farnosti. V pomáhajúcej profesií sa pracovník angažuje celou svoju osobnosťou. Nie sú to len jeho teoretické poznatky, ale aj praktické skúsenosti a zručnosti jeho životný štýl, svetonábor. Môže byť zdrojom množstva nápadov a predstáv, ktoré môžu život farnosti výrazne obohatiť.⁹² Osobnosť pastoračného pracovníka, ktorý by mal byť vybavený popri odbornosti aj hlbokou skúsenosťou viery, aby tak mohol lepšie analyzovať pastoračný problém a následne presnejšie hovoríť a konáť v prospech človeka s problémom.

Sociálny pracovník verus pastoračný pracovník z pohľadu Amoris laetitia

Posynodálny dokument Amoris leatitia hovorí o naliehavej potrebe formovania laických pracovníkov pre rodinnú pastoráciu. Dokument konkrétnie hovorí : *za pomoc psychológov, pedagógov, sociálnych asistentov, advokátov....*, teda odborníkov, ktorí majú skúsenosť so sprevádzaním, službou a pomocou, ktorí vedia stelesňovať pastoračné návrhy pre reálne životné situácie, možno pracovať efektívnejšie a v súlade s potrebami cirkevného spoločenstva.⁹³

Pastorálna starostlivosť sa zameriava na pomoc jednotlivcom. Jej najčastejšou formou je osobné zdieľanie (poradenstvo), ktoré sa už s časti vo svete profesionalizovalo a vykonávajú ho certifikovaní pastorálni poradcovia s teologickou aj psychologickou odbornou spôsobilosťou. V našich podmienkach sa pastoračnej starostlivosti rozumie ako výrazu,

⁹¹ Porov. KLČOVANSKÁ, E. *Hodnoty a ich význam v psychológií*. Trnava 2015. s.116-117

⁹² Porov. OLÁH,M - SCHABEL, M. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. Prešovská univerzita. Prešov. 2006. s. 123

⁹³ Porov. František. *Amoris laetitia*. Spolok sv. Vojtech, Trnava. 2016, s. 124

ktorý sa používa všade tam, kde kresťania, najmä kazatelia a pastorační pracovníci, ponúkajú starostlivosť a pomoc ľuďom v spoločenstve veriacich⁹⁴

Pastoračný pracovník, resp. sociálny pracovník by mohol byť vo farnosti využitý ako :

- platený asistent
- sprevádzateľ, sociálny poradca, manažér, alebo iné..., pod vedením miestneho kňaza vo farnosti
- sociálny pracovník v spolupráci s farnosťou by mohol realizovať aktivity, ktoré majú spirituálny charakter, alebo nastolujú otázky pohľadu božej perspektívy
- denne vo svojich kompetenciách a roliach je nevyhnutné aby reflektoval svoje skúsenosti z pohľadu hodnôt ako sú : láska, nádej, trápenie, radosť, obavy, odpor, túžby, nechut'....
- tieto vnútorné skúsenosti získava v rámci neustále sa meniacich činností
- všetky reflexie majú byť uskutočňované v styku s inými, v rozhovoroch, pri spoločnom jedle, modlitbe, práci, cestovaní, projektoch, plánovaní, či rozhodovaní.

Pre sociálneho pracovníka vo farnosti je rovnako dôležité reflektovanie pastoračných otázok ako sú :

Návrhy pastoračných otázok

- *Kde v tom všetkom bol dnes prítomný Boh ?*
- *Ako bol prítomný ?*
- *Čo Boh dnes odomňa chcel ?*
- *Ako som na jeho volanie odpovedal?*
- *Mal som dnes skúsenosti s myšlienkami, ktoré nepochádzali od Boha ?*
- *Ak sa také vyskytli dokázal som im odporovať ?*
- *Používal som dnes svoju slobodu v súlade s tým, aký plán mal so mnou milujúci Boh⁹⁵*

Rola pastoračného asistenta verzus sociálny pracovník

V rámci prieskumu náplne pastoračného pracovníka sme zisťovali pracovnú náplň pracovníkov v Českej republike a v Ontáriu v Kanade. Podľa náplne pastoračný pracovník v štáte Ontárou v Kanade sa pastoračný pracovník zúčastňuje prípravy jednotlivcov a rodinných príslušníkov na prijatie sviatostí, prijíma dobrovoľníkov pri ich službe vo farnosti,

⁹⁴ PROCHÁZKA,P. *Pastoračná starostlivosť o dospelých v strednom veku*. Dostupné online. [2017.06.12]. <http://www.institut.umc.sk/materialy/stredny-vek.pdf>

⁹⁵ Porov. GALLAGHER TIMOTHY M. *Spytovanie svedomia*. Dobrá kniha 2013, 62-63s.

stará sa o pastoračnú starostlivosť v škole, nemocnici, pripravuje k sviatostiam krstu a sobášu, navštevuje chorých a nemocnice, plánuje vzdelávanie programy pre dospelých a iné.

V rámci Českej republiky sme získali pracovnú náplň z Charity v Otrokoviciach.

Činnosť pastoračného asistenta : Duchovná podpora klientov a zamestnancov charity, ponúka rozhovory, ponúka účasť na duchovných programoch, spoločné modlitby, spolupráca s farnosťou v Otrokoviciach, organizuje podporu zbierok. Sprostredkováva kontakt s kňazom, pripravuje k sviatostiam, spolupracuje s farnosťou, dekanátom, realizuje zbierky vo farnosti, pripravuje duchovné obnovy. Pravidelná účasť na programoch alebo aktivitách pre klientov jednotlivých služieb.

Pastorácia vo farnosti je podľa Žufu proces, ktorý sa týka veriacich, kňaza aj celého spoločenstva. Predstavuje istým spôsobom viditeľnú Cirkev rozšírenú po celej zemi. Cirkev nachádza svoj hmatateľný výraz vo farnosti, ona je božou rodinou, spoločenstvom bratov a sestier preniknutým jedným duchom. Život vo farnosti kladie dôraz na vzájomné vzťahy, rodiny jednotlivcov aj skupín.⁹⁶

V reflexii získaných materiálov a pastoračnej náplne kde v rámci podmienok Slovenskej republiky pastoračný pracovník nie je zatiaľ etablovaný nastolili nasledovné otázky.

Možnosti uplatnenie sociálneho pracovníka vo farnosti

- Sociálny pracovník vo farnosti môže ovplyvniť a posilniť služby pre farnosť – farskú charitu
- Využitie sociálnych a profesných kompetencií (osobnostné, sociálne, odborné aj manažérске)
- evanjelizačno – pastoračné služby

Otvorenou otázkou zostáva forma spolupráce, odmeňovanie, celkové etablovanie v systéme farnosti.

Záver

Dobrá pastoračná príprava je dôležitá hlavne v perspektíve hraničných situácií. Odborníci predovšetkým tí, ktorí majú skúsenosť so sprevádzaním pomáhajú stelesňovať pastoračné návrhy v konkrétnych starostiah o rodiny. Formačné programy a kurzy špecificky

⁹⁶ ŽUFA, J. *Metodika pastoračného plánovania vo farnosti*. Trnavská univerzita v Trnave. 2015. s.93-94

určené pre pastoračných pracovníkov ich môžu uspôsobiť na to, aby príprava na manželstvo, a potreby širšieho kontextu vo farnosti odpovedali na dynamiku cirkevného života.⁹⁷ Vychádzajúc z podnetov pastoračnej exhortácie sa ukazuje nevyhnutným hľadať nové pastoračné aktivity pre farnosť. Pripravovať pastoračných pracovníkov, ktorí môžu odpovedať na potreby pastorácie vo farnosti pre jednotlivca, rodiny aj celého farského spoločenstva. Možnosti využitia sociálneho pracovníka – absolventa medziodborového štúdia dáva predpoklad integratívnosti vedomostí a praktických zručností pre pastoráciu. Samozrejme, že absolvent bude iba na ceste na začiatku procesu pastoračnej práce, ale dôležitá je jeho pripravenosť na cestu integratívneho myslenia a pomoci k službe. Potrebuje byť stále sám sprevádzaný a odborne supervidovaný, aby kráčal v profesionalite, ale aj odbornosti, ktorá vyviera z kontinuálneho rastu a úcty k životu, k osobe a jedinečnému posudzovania životných situácií, ktorých sa bude dotýkať. Tak sa osoba sociálneho pracovníka pozvaná pracovať vo farnosti sa môže postupne stať naozaj pastoračným pracovníkom, ktorý sa nebojí nových výziev ani práce, ktorá nebude mať iba rutinný charakter, ale bude mať v sebe prvky novosti, ktoré budú inšpirované z ducha pre službu a verné hodnotám a zásadám profesionality a etiky.

Bibliografia

- MEL, T. *Teach your self ethics*, Great Britain for Hodder Education, London, 2003, s.8-10
ISBN 0-340-85965-2
- OLÁH,M - SCHAVEL, M. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. Prešovská univerzita. Prešov. 2006. ISBN 80-8068-487-1
- ŽUFA,J. *Metodika pastoračného plánovania vo farnosti*. Trnavská univerzita v Trnave. 2015.
- František. *Amoris laetitia*. Spolok sv. Vojtecha, Trnava. 2016, 204 s.
- KLČOVANSKÁ, E. *Hodnoty a ich význam v psychológii*. Trnava 2015. ISBN 80_8082-039-2
- TRUHLÁŘOVÁ,Z. *Odborné praxe v kontextu pregradáulní přípravy sociálních pracovníku*., Gaudeamus, Hradec Králové, 2015.108 s. ISBN 978-80-7435-412-0
- D.S. RYCHEN and L.H. SALGANIK (eds.). *Key competencies for a successful life and a well-functioning society*. 2003. Dostupné online.2017 [cit.12.06.2017]
<http://www.statpedu.sk/clanky/projekty-projekt-keyconet/klucove-kompetencie>
- HRMO, R.,TUREK, I.: *Kľúčové kompetencie 1*. STU.Bratislava. 2003. ISBN 80- 227-1881-5

⁹⁷ Porov. František. *Amoris laetitia*. Spolok svätého Vojtecha. Trnava. 2016, s. 124

- PROCHÁZKA,P. *Pastoračná starostlivosť o dospelých v strednom veku.* Dostupné online.2017 [cit. 12.06.2017]. <http://www.institut.umc.sk/materialy/stredny-vek.pdf>
- STRIEŽENEC,Š. *Slovník sociálneho pracovníka*, Trnava, 1996. 254s. ISBN 80-967589-0-X
- FRANTIŠEK. *Amoris leatitia*, Spolok svätého Vojtecha. Trnava, 2016, 204s.ISBN 978-80816-218-3
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Stárnutí z pohľedu pozitívnej psychológie*. Grada, Havličkuv Brod, 2011. 141s. ISBN 978-80-247-3604-4
- GALLAGHER TIMOTHY M. *Spytovanie svedomia*. Dobrá kniha 2013, 193s. ISBN 978-80-7141-785-9

Údaje o autorovi:

PhDr. Renáta Jamborová, PhD.

Katedra náuky o rodine

Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Troska o małżeństwo i rodzinę a zasada lokalności

Józef Młyński

Abstrakt

Niniejszy artykuł podejmuje tematykę troski kościoła o małżeństwo i rodzinę. Trzeba przyznać, że współczesna rodzina znajduje się pod wpływem, głębokich i szybkich przemian społecznych i kulturowych. Przemiany i przeobrażenia rodziny lokują się w różnych jej obszarach. Z tego też tytułu w małżeństwach i rodzinach rodzi się wiele kryzysów. Kościół świadomy wyzwań, jakie stają przed małżeństwem i rodziną podejmuje różne formy troski oraz pomocy i wsparcia.

Oczywiście troska o rodzinę nie może być zawężona jedynie do roli Kościoła. Stąd też w artykule ukazano obszary troski o rodzinę realizowane przez państwo, a szczególnie samorządy lokalne (gminy). W ten sposób odwołano się do zasady lokalności, bowiem uznano, że pierwszym miejscem troski o małżeństwo i rodzinę jest środowisko ich zamieszkania. Tym bardziej gmina i parafia to dwa podmioty troski, wsparcia, towarzyszenia, rozeznania i integracji rodzina, jako dobra ludzkiego, społecznego i kościoła.

Slowa klucze: małżeństwo, rodzina, zasada lokalności, Kościół, parafia, samorząd terytorialny.

Caring for marriage and family - and the principle of locality

Abstract

This article addresses the concern of the church for marriage and the family. We must admit that modern families are under the influence of deep and rapid social and cultural transformations. The changes and transformations of the family are in different areas. For this reason, there are many crises in marriages and families. The Church is aware of the challenges that marriages and families face, and take various forms of care and help and support. Of course, caring for the family can not be restricted to the role of the Church. Hence, the article shows the areas of concern for the family by the state, especially local governments (municipalities). In this way it appealed to the rule of locality, because it was considered that the first place of concern for marriage and the family is the environment of their residence. All the more the community and the parish are two caretakers, support, accompaniment, discernment and integration of the family as human, social and church good.

Key words: marriage, family, principle of locality, church, parish, local government, municipality.

Wprowadzenie

Rodzina jest fundamentem wszystkich społeczeństw. Pozostaje nie tylko najistotniejszą tkanką systemu społecznego, ale przede wszystkim jawi się, jako podstawowa grupa pierwotnej egzystencji człowieka. Nie jest jednak samotnym bytem wirującym w przestrzeni społecznej. Do swojego istnienia potrzebuje współpracy innych osób i instytucji społecznych. Stąd też w ujęciu normatywnym należy ją interpretować, jako parę małżeńską i dzieci, czyli „nuklearny związek oparty na prawnie zawartym małżeństwie i biologicznym rodzicielstwie”⁹⁸.

Papież Franciszek świadomy wartości rodziny w życiu ludzkim, podkreślając jej doniosłą rolę stwierdza: „dobro rodziny ma kluczowe znaczenie dla przyszłości świata i Kościoła”(AL, 31). Z pewnością rodzina ma również kluczowe znaczenie edukacyjne wobec dzieci, które w niej znajdują pierwsze i fundamentalne środowisko socjalizacji. Małżonkowie, bowiem zobowiązani są nie tylko do rodzenia, ale też wychowania dzieci⁹⁹.

Podmiotami odpowiedzialnymi za dynamiczny rozwój małżeństwa i rodziny są instytucje państwowie i Kościół. Państwo realizuje politykę rodzinną w różnych obszarach i sektorach. Szczególnie zaś w sektorach: pracy, zatrudnienia, płacy, warunków i ochrony pracy, mieszkania, ochrony zdrowia, oświaty, kultury, zabezpieczenia społecznego, ochrony środowiska, opieki społecznej oraz prewencji w zakresie zwalczania zjawisk patologii społecznej¹⁰⁰. Kościół zaś obok realizowanej pomocy w sferze bytu (zwłaszcza wobec rodzin dysfunkcyjnych), towarzyszy małżonkom zarówno w przygotowaniu do małżeństwa, jak również w dalszej drodze wspólnego życia i miłości. Ten duchowy wymiar towarzyszenia jest

⁹⁸ A. Kwak, *Alternatywne formy życia rodzinnego w świecie współczesnym. Diagnoza i prognoza*, w: *Ludzie przełomu tysiąclecia, a cywilizacja przyszłości*, red. M. Ziolkowski, Poznań 2001, s. 155.

⁹⁹ Chociaż małżeństwo i rodzina nadal pozostają peryferyjnymi wartościami każdego człowieka oraz cechuje ich wysoka ranga społeczna, to jednak wiele małżeństw przeżywa kryzysy. Kryzysy te przyjmują naturę indywidualną i społeczną. Na poziomie indywidualnym wiele małżeństw i rodzin boryka się z trudnościami dotyczącymi wzajemnej relacji, komunikacji oraz harmonii wspólnego bytowania. W sensie analizy społecznej kryzysy te dotyczą problemów ekonomicznych, socjalnych, a nawet patologicznych. Ponadto współczesną rodzinę dosięgają kryzysy natury duchowej, religijnej związanego z osłabieniem i obojętnością wobec zachowania zasad, norm i praktyk religijnych. Problem ten dostrzegał już 35 lat temu Jan Paweł II, który zpisał: „Rodzina w czasach dzisiejszych znajduje się pod wpływem rozległych, głębokich i szybkich przemian społecznych i kulturowych. Wiele rodzin przeżywa ten stan rzeczy, dochowując wierności tym wartościom, które stanowią fundament instytucji rodzinnej. Inne stanęły niepewne i zagubione wobec swych zadań, a nawet niekiedy zwałyły i niemal zatraciły świadomość ostatecznego znaczenia i prawdy życia małżeńskiego i rodinnego”. Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, nr 1.

¹⁰⁰ Por. *Zarys polityki społecznej*, red. S. Czajka, Warszawa 1986, s. 15.

najcenniejszym aspektem duszpasterstwa, gdyż małżeństwo i rodzina stanowią fundament ludzkości.

Niniejszy artykuł pt. „Troska o małżeństwo i rodzinę, a zasada lokalności”, wpisuje się we współczesną dynamikę rozwoju małżeństwa i rodziny, a jego celem jest ukazanie obszarów troski o tę grupę społeczną na poziomie środowiska lokalnego.

1.Czynniki przemian współczesnej rodziny

Przemiany rodziny to ważne zakresy jej funkcjonowania w społeczeństwie, najczęściej uwarunkowane procesem dynamicznego rozwoju. Ich geneza pozostaje wynikiem splotu wielu okoliczności, z których trudno określić, co jest przyczyną, a co skutkiem i w jakim stopniu o ich tempie decyduje rozwój społeczny, makroekonomia czy jednostka¹⁰¹. Zwykle powiązane są z globalnym wymiarem przemian całego świata. Nie wskazując na kontekst wzajemnych relacji odnoszących się do różnych czynników implikujących proces powstawania i rozwoju współczesnych małżeństw i rodziny, kluczowym wydaje się zwrócenie na kilka czynników wskazujących na owe przyczyny.

Zwarzywszy jednak na uniwersalny charakter rodziny trzeba odwołać się do jej tradycyjnego wymiaru. Tradycyjna rodzina cechowała się głęboką więzią rodzinną, poszanowaniem dla rodziców i ludzi starszych w rodzinie oraz pamięcią o przodkach. Ta ostatnia charakterystyka wyrażała się w przechowywaniu w pamięci genealogii i kulcie zmarłych. Założenie rodziny i życie w niej były uważane za normalną i najważniejszą drogę ułożenia życia, na której można było osiągnąć szczęście. W konsekwencji rodzina plasowana była bardzo wysoko w hierarchii wartości: po Bogu, honorze i Ojczyźnie. Rodzina nie tylko sama była wartością, ale w rodzinie pielęgnowano wartości takie jak: pracowitość, uczciwość, wierność, miłość, patriotyzm. Rodzina była ostoją trwałości i wyrazem ciągłości¹⁰².

Należy podkreślić, że tradycyjną rodzinę cechowało spojrzenie teologiczne, w którym małżeństwo jest zamysłem Boga powołanym do istnienia z miłości i dla miłości. W tym kontekście trzeba i warto przypomnieć kilka ważnych teologicznych odniesień rodziny. Już u początku stwarzania człowieka należy przywołać słowa Stwórcy, który „stworzył mężczyznę i niewiadę” (Rdz. 1,27). Te słowa są formą metafory wskazującej na powołanie do istnienia

¹⁰¹ Por. G. Firlit-Fesnak, *Rodziny polskie i polityka rodzinna; stan i kierunki przemian*, w: *Polityka społeczna*, red. G. Firlit-Fesnak, M. Szylko-Skoczny, Warszawa 2008, s. 189.

¹⁰² W. Majkowski, W. Majkowski, *Zagrożenia współczesnej rodziny*, w: *Rodzina polska u progu trzeciego tysiąclecia*, red. W. Majkowski Warszawa 2003, s. 13.

małżeństwa i w dalszej kolejności rodziny, gdy powiedział „bądźcie płodni i rozmnażajcie się abyście zaludnili ziemię” (Rdz, 1,28).

Z kolei w Konstytucji Dogmatycznej o Kościele w świecie współczesnym podkreślono, że małżeństwo i rodzina są „ustanowione przez Boga i unormowane Jego prawami” (KDK, 48). Podobnie papież Paweł VI nauczał: „małżeństwo, bowiem nie jest wyrokiem jakiegoś przypadku lub owocem ewolucji ślepych sił przyrody: Bóg-Stwórca ustanowił je mądrze i opatrznosciowo” (HV,8). Również Jan Paweł II podkreślał istotną rolę i zadania, jakie mają do wypełnienia małżonkowie: „tworzenie wspólnoty osób, służba życiu, udział w rozwoju społeczeństwa, uczestnictwo w życiu i posłannictwie kościoła” (FC, 17). Natomiast papież Franciszek zauważając potrzebę wzmacnienia małżeństwa i rodziny naucza, iż „rodzina jest miejscem, gdzie rodzice stają się dla swoich dzieci pierwszymi nauczycielami wiary” (AL, 16).

Małżeństwo i rodzina w tradycyjnym ujęciu, będące u podstaw społeczeństwa, jak zauważa F. Adamski jest, „związkiem zawieranym na całe życie, nigdy czasowym (...) Związek ten posiada charakter społeczny, małżonkowie, bowiem tworzą tzw. ognisko domowe, a wraz z dziećmi rodzinę”¹⁰³. W tym kontekście trzeba przypomnieć, że homogeniczna, rodzina tradycyjna będąca wspólnota ekonomiczną, jak również wspólnotą życia oraz miłości jawi się, jako duchowe zjednoczenie mężczyzn i kobiety, których celem jest zrodzenie i wychowanie potomstwa¹⁰⁴. Małżeństwo i rodzina pozostawały wspólnotą naturalną, bazującą na miłości i wolnym wyborze partnerów a znamionował je związek wyłączny i trwałym.

Rodzina tradycyjna na przestrzeni lat uległa dużej modernizacji, ulogując przeobrażeniom. Homogeniczna rodzina będąca w dużej mierze pomysłem industrializacji i urbanizacji, a w dalszej analizie ponowoczesności zmieniła się na różnych płaszczyznach. Według F. Adamskiego rodzina tradycyjna przestaje być już autorytarną, trwałą, stabilną, sakralną, wielopokoleniową, wielodzienną grupą i instytucją społeczną¹⁰⁵.

Czynniki przemian współczesnej rodziny zarysują się przynajmniej w kilkunastu aspektach:

- próba redefinicji rodziny,
- wzrost niezależności i autonomizacji kobiet,

¹⁰³ F. Adamski, Małżeństwo i rodzina – instytucja społeczna i wspólnota miłości, w: Miłość małżeństwo rodzina, red. F. Adamski, Kraków 2009, s. 7.

¹⁰⁴ Por. K. Slany, Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie, Kraków 2008, s. 52.

¹⁰⁵ F. Adamski, Rodzina. *Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002, s.78.

- modyfikacja ról rodzinnych,
- wzrost znaczenia sfery emocjonalnej a szczególnie funkcji seksualnej,
- wzrost praktyki życia seksualnego zarówno przed i pozamałżeńskiego,
- ograniczenie funkcji małżeńsko-rodzinnych;
- indywidualizacja i autonomizacja jednostki z nastawieniem na egoizm,
- opóźnianie zawierania związku małżeńskiego,
- wzrost społecznej akceptacji kohabitacji,
- ciągle rosnąca skala rozwodów,
- późniejsze przyjęcie potomstwa,
- wzrost dobrowolnej bezdzietności,
- późniejsze opuszczanie przez dzieci domu rodzinnego,
- wzrost akceptacji związków LGTBI,
- rosnąca skala związków typu DINKS,
- rosnąca skala rodzin paczworkowych (zrekonstruowanych),
- rosnąca skala małżeństw na odległość,
- wzrost urodzeń pozamałżeńskich,
- szeroko posunięta mobilność rodziny uwarunkowana migracją i emigracją,
- postępująca sekularyzacja małżeństwa i rodziny,
- wzrost liczby małżeństw wielokulturowych¹⁰⁶.

Przedstawiona powyżej bogata lista przemian może uderzać wielością zmian uwarunkowanych różnymi procesami, jakie dokonały się na przestrzeni czasu. Z pewnością wpłynęły one na funkcjonowanie dzisiejszej rodziny. Należą do nich industrializacja, urbanizacja, ruchliwość przestrzenna, mobilność jednostki, zawodowa aktywizacja kobiet, feminizacja mężczyzn i maskulinizacja kobiet oraz w pewnej części transformacja ustrojowa i akces do Struktur Unii Europejskiej. Szczególnie w ostatnim czasie należy podkreślić, że rodzina na przestrzeni lat przechodzi od formy instytucjonalnej, która znamionowana była zachowaniem tradycji, kontrolą obyczajów, wrażliwością na opinię społeczną i przestrzeganiem prawa do formy znacznie partnerskiej. Tego typu rodzinę cechuje: demokratyzm, indywidualizm, nietrwałość, świeckość, zmienność, dostosowawczość do trendów, moda na niektóre zmiany. Można również stwierdzić, iż kierunek ewolucji małżeństwa i rodziny we współczesnej perspektywie jest powszechnym przechodzeniem od rodziny patriarchalnej,

¹⁰⁶ Por. K. Slany, Alternatywne formy,... dz. cyt, s. 50 in.; Por. A. Kwak, *Alternatywne formy życia rodzinnego w świecie współczesnym*,... dz. cyt., s. 158.

poszerzonej (tradycyjnej) w kierunku rodziny nuklearnej, w której funkcje osobowe stają się ważniejsze od instytucjonalnych¹⁰⁷.

Z kolei przywołane czynniki przemian w małżeństwie i rodzinie to nie tylko efekt zmieniających się czasów, ale również kształtowanych się pomysłów człowieka, chociaż nie zawsze zależnych od niego. Trzeba jednak przyznać, że w Polsce „na skutek zmian ustrojowych i związanych z tym przeobrażeń gospodarczych, społecznych, kulturalnych i oświatowych wzmołała się znacznie ruchliwość społeczna rodzin małych, co niewątpliwie nie sprzyjało integracji rodzin dużych, które uległy kulturowemu i społecznemu zróżnicowaniu. W ten sposób w XX w. rodzina wkraczała w zupełnie nowy etap swojego rozwoju”¹⁰⁸. Ten właśnie duch czasu należy uważać za istotny czynnik ciągłości i zmian w małżeństwie i rodzinie. Z tej też konieczności rodzina mała stała się w dużej mierze autonomiczną i niezależną grupą, ale też aksjologicznie słabszą. Jest to pewnego rodzaju przejście od rodziny otwartej w kierunku rodziny zamkniętej.

Z podanych racji wielu socjologów wyraża obawy o przyszłość małżeństwa i rodziny dostrzegając narastanie aksjologicznego kryzysu w rodzinie. Pomyśły ludzkie, których kierunkiem powinno być odczytywanie zamysłu Stwórcy, są raczej odchodzeniem od pierwotnej wizji małżeństwa i rodziny. Jeśli do tego doda się ciągły brak czasu spędzanego w gronie rodzinnym, wówczas można uznać, że dom rodzinny przyjmuje charakter hotelu, w którym zaspokaja się pierwsze potrzeby: konsumpcji i spania. Badacze socjologii rodziny¹⁰⁹ obserwując coraz bardziej wzrastające trudności w wychowaniu dzieci oraz zakresie wzajemnych relacjach między małżonkami, widząc również nasilanie się przedmałżeńskiego i pozamałżeńskiego życia seksualnego oraz sekularyzację, skłonni są wyrażać obawy o dalsze losy małej rodziny monogamicznej.

2.Zasada lokalności istotnym spektrum troski

Pierwszym miejscem egzystencji rodziny jest środowisko lokalne. Według znawców problematyki środowisko lokalne należy interpretować, jako zbiorowość ludzi zamieszkujących dane terytorium, którzy cenią: tradycję, wartości, symbole, kulturę, instytucje i są świadomi własnej odrębności oraz jedności. Tego rodzaju środowisko

¹⁰⁷ Por. F. Adamski, *Małżeństwo i rodzina – instytucja...* dz. cyt., s. 12.

¹⁰⁸ H. Bednarski, *Przemiany struktury i funkcji rodzin polskich w XX i XXI wieku*, Mazowieckie Studia Humanistyczne 2008 nr 1-2, s. 199-200.

¹⁰⁹ Por. Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1976, s.122; Z. Tyszka, *Rodziny współczesne w Polsce*, Warszawa 1982, s. 17; M. Ziemska, *Rodzina współczesna*, Warszawa 2005, s.194; F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodzin*, Warszawa 1984, s. 222.; W. Majkowski, *Rodzina polska w kontekście nowych uwarunkowań*, Kraków 2010, s. 131.

funkcjonuje w poczuciu dbania o bezpieczeństwo jego obywateli, zaś cechując się przynależnością do wspólnoty, tworzy ograniczone i względnie izolowane terytorium. W tym aspekcie środowisko lokalne można rozumieć jako sieć ludzkich powiązań, kontaktów grupowych, tradycji, wzorów zachowania, powstały na konkretnym obszarze i w określonej społeczności¹¹⁰.

Cechą środowiska lokalnego jest wzajemność relacji międzyludzkich. Wzajemności oddziaływania między osobami i rodzinami umożliwiają nie tylko proces integracji i relacji, ale też wpływają na podejmowanie wspólnych działań pozwalających rozwiązywać problemy, umacniać więzi, wspierać jednostki znajdujące się w trudnej sytuacji¹¹¹. Ten rodzaj wspólnej troski i odpowiedzialności za rozwój rodziny w środowisku lokalnym jest ważnym zadaniem podmiotów zajmujących się pomocą i wsparciem.

Kościół od zawsze troszczy się o rodzinę. Idea owej troski realizowana jest nade wszystko w środowisku lokalnym, w którym pierwszym i podstawowym podmiotem społecznym i zarazem podstawową komórką „tej małej lokalnej ojczyzny” jest rodzina. Rodzina w świecie postindustrialnym zmaga się z wieloma problemami i trudnościami. Dotyczą one zarówno obszaru kulturowego, ideologicznego, społecznego, aksjologicznego i religijno-moralnego¹¹².

Niewątpliwie w świecie społeczeństw nowoczesnych wiele rodzin funkcjonuje według przyjętego powszechnie etosu, dochowując wierności małżeńskiej, podmiotowości osoby, egzystując w pełni harmonijnego rozwoju ukierunkowanego na poczucie szczęścia i zadowolenia. Wiele jednak małżeństw i rodzin zagubiła się i potrzebuje wsparcia, oparcia, pomocnej dłoni drugiej osoby i instytucji. Tego rodzaju pomoc może i powinna być udzielona po dokonaniu wcześniejszej diagnozy.

Istnieje zatem potrzeba integralnej diagnozy i działań profilaktycznych zmierzających do ukazania sytuacji współczesnej rodziny. Istotną cechą diagnozy powinno być odwołanie się do zasady lokalności. Wydaje się, że mocą wskazanej zasady jest wielkie prawdopodobieństwo rozeznania i zbadania genezy powstających przyczyn trudnych sytuacji. Zasada lokalności po części jest uwarunkowana zasadą subsydiarności, która dowodzi, że realizacja celów wymaga stworzenia warunków umożliwiających wykorzystanie potencjału,

¹¹⁰ B. Skrzypczak, *Społeczności lokalne – zmierzch czy renesans*, Rocznik nr 6. Warszawa 2001, s. 12. Określenie środowisko lokalne pochodzi z języka angielskiego „community”, i oznacza wspólnotę lokalną ludzi będących w pewnym układzie zależności od przestrzeni terytorialnej, rodzin zamieszkujących to terytorium, wzajemnych powiązań oraz instytucji. Por. B. Lewenstein, *Wspólnota społeczna, a uczestnictwo lokalne*. Warszawa 1999, s. 23.

¹¹¹ Tamże, s.23

¹¹² Por. H. Smarzyński, *Szkoła jako środek wychowawczy*, Kraków 1987r, s. 101.

jaki stanowi rodzina. W ten sposób na poziomie lokalnym istnieją najlepsze warunki, aby dokonać diagnozy rodziny¹¹³. Lokalność jako miejsce udziału rodziny w życiu społecznym wynika z możliwości przełożenia celów rodziny na konkretne cele warunkujące zaspokojenie podstawowych jej potrzeb. W tych warunkach o wiele łatwiej o uczestnictwo rodziny w formułowaniu opinii na temat działania samorządu terytorialnego, którego zadaniem jest kształtowanie relacji między środowiskiem zamieszkania, a grupami danej społeczności.

Diagnoza dotyczy zwykle szerokiego spektrum spraw, mianowicie: zagospodarowania przestrzeni społecznej, infrastruktury społecznej, porządku i bezpieczeństwa publicznego, ochrony zdrowia, kultury, edukacji, polityki prorodzinnej i rodzinnej i pomocy społecznej¹¹⁴. Tego typu diagnoza nie tylko pozwala zebrać informacje na temat funkcjonowania rodziny w społeczności lokalnej, ale pozwala także opracować profilaktyczne działania zmierzające do udzielenia wsparcia i pomocy rodzinom zagubionym.

W diagnozie tej powinny uczestniczyć dwa podmioty: kościół katolicki (parafia), kościoły wyznaniowe i gminy, jako jednostki samorządu terytorialnego. Często podczas diagnozy lokalnej odkrywa się problemy, które z perspektywy mieszkańców stanowią nie tylko rzeczywiste utrudnienia, ale też odkrywa się poziom religijno-moralny rodziny, istotny dla jej społeczno-duchowego rozwoju. Wydaje się, że współpraca gminy i parafii jest koniecznością wspólnych działań na rzecz rodziny w ramach środowiska lokalnego. Tym bardziej, że z tytułu trudności oraz kryzysów aksjologicznych coraz więcej rodzin ulega dezintegracji.

Zdaniem Z. Klimczuka życie ludzkie ma charakter społeczny. Oznacza to, że w swoim rozwoju człowiek nie może inaczej osiągnąć osobistego dobra jak jedynie przez добро społeczne. Dobre społeczne realizowane jest także we wspólnocie, do której trzeba zaliczyć rodzinę¹¹⁵. Dlatego też rodzina stanowi fundament wszelkich społeczności, w tym parafii i gminy. Kościół zaś kierując się zasadami społecznymi, czyli moralnymi zasadami życia

¹¹³ Zasada lokalności ma szczególne zastosowanie w polityce społecznej. W polityce społecznej realizowanej na poziomie samorządu terytorialnego tego typu dziana są bardzo pożądane i konieczne. Chodzi bowiem o to, aby rozearić potrzeby jednostek, rodzin. Oczywiście chodzi o diagnozę ogólnych potrzeb, ale również diagnozę rodzin socjalnej, wieloproblemowej. Tego typu zasada ma swoje uzasadnienie także w odniesieniu do osób starszych, tworzących rodzinę i należących do rodziny. Jak zauważają B. Szatur-Jaworska, P. Błędowski i M. Dziegielewska „Skuteczne włączenie starszych ludzi w realizację celów polityki społecznej wobec tej zbiorowości jak i celów polityki branżowej wymaga uprzedniej identyfikacji tych obszarów, w których działania wewnętrzne integrujące zbiorowość ludzi starych oraz tę zbiorowość z innymi grupami mieszkańców są najbardziej pilne”. B. Szatur-Jaworska, Polityka społeczna wobec ludzi starych i starości, w: Podstawy gerontologii społecznej, red. B. Szatur-Jaworska, P. Błędowski i M. Dziegielewska, Warszawa 2006, s. 205.

¹¹⁴ Por. D. Magierek, *Podmioty polityki społecznej*, w: *Wprowadzenie do polityki społecznej*, red. R. Gabryszak, D. Magierek, Warszawa 2009, s. 68-69.

¹¹⁵ Por. Cz. Strzeszewski, Katolicka nauka społeczna, Lublin 1994, s. 395, Por. Z. Klimczuk, *Podstawowe zasady życia społecznego*, „*Studia Warmińskie*” 2007-2008 nr XLIV-XLV, s. 157.

społecznego (sprawiedliwość społeczna i miłość społeczna), oraz zasadami społecznymi (dobro wspólne, pomocniczość-subsydialność, solidarność)¹¹⁶, realizuje swoją misję w lokalnych środowiskach zamieszkania parafian. Odwołując się zaś do zasady lokalności obejmuje troską ludzi różnych stanów, statusu społecznego, i wyznawanych wartości. W tej części troski rodzina jest pierwszym podmiotem duszpasterskiej działalności Kościoła.

3.Obszary troski o małżeństwo i rodzinę na poziomie Państwa i Kościoła

Piękno życia człowieka na ziemi rozpoczyna się od szczęśliwego narodzenia, wychowania, socjalizacji, a w szczególności szczęśliwego małżeństwa i rodziny. Na drodze kształcenia się postaw społeczno-kulturowych warunkujących bycie jednostki w przestrzeni społecznej, Państwo i Kościół stanowią najważniejsze instytucje. Trzeba bowiem pamiętać, że Państwo i Kościół nie istnieją w próżni. Stąd też troska o małżeństwo i rodzinę to podstawowe zadania Państwa i Kościoła. Ich działania powinny być nie tylko holistyczne, ale też komplementarne w zakresie ich kompetencji.

Na poziomie odpowiedzialności państwa trzeba podkreślić znaczenie polityki społecznej i rodzinnej. Można ją zdefiniować jako „całokształt norm prawnych, działań i środków uruchamianych przez państwo w celu stworzenia odpowiedzialnych warunków życia dla rodziny: jej powstania, prawidłowego funkcjonowania i wypełniania przez nią wszystkich ważnych ról społecznych”¹¹⁷. Tego typu polityka powinna przyjąć status prorodzinny¹¹⁸. Byłoby dobrze, aby działania podejmowane na rzecz rodziny sprzyjały umacnianiu modelu rodziny wpisującego się w добро wspólne.

Troska o dobro wspólne należy do istotnych zadań państwa, również na poziomie samorządu lokalnego. W praktyce, to czy państwo troszczy się o rodzinę w dużej mierze zależy od funkcjonowania samorządów (gmin). Na tym bowiem szczeblu obywatele najczęściej szukają wsparcia oraz skutecznej pomocy. W społeczeństwie ryzyka występują także rodziny ryzyka określane jako rodziny socjalne. Do najczęstszych zjawisk ryzyka wpływających na funkcjonowanie rodziny zalicza się: zubożenie rodzin, bezrobotni w rodzinie, rozłąki zarobkowe rodzin (migracja zarobkowa), brak płynności przepływu systemów wartości, osłabienie poczucia stabilności i zabezpieczenia społecznego, brak bezpieczeństwa, poziom zaspokojenia warunków mieszkaniowych w rodzinie, oraz stan

¹¹⁶ Por. A. Zwoliński, *Katolicka nauka społeczna*, Kraków 1992, s. 23.

¹¹⁷ S. B. Kamerman, *Rodzina: problemy teorii i polityki*, w: *O polityce rodzinnej: definicje, zasady, praktyka*, Materiały z Zagranicy z. 2, IPiSS, Warszawa 1994, za: B. Kłos, J. Szymańczak, *Polityka państwa wobec rodzin*, Informacja BSIE nr 1251.

¹¹⁸ Por. L. Dyczewski, *Rodzina w polityce społecznej*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 17, Lublin 2012, kol. 189-191.

prawodawstwa rodzinnego uwarunkowany polityką rodzinną będącą kartą przetargową różnych opcji politycznych¹¹⁹.

Na poziomie samorządu lokalnego należy podkreślić troskę o rodziny socjalne, które zgodnie z ustawą z 12 maja 2004 r. otrzymują pomoc w następujących obszarach: ubóstwa; sierocia; bezdomności; bezrobocia; niepełnosprawności; długotrwałej lub ciężkiej choroby; przemocy w rodzinie; potrzeby ochrony ofiar handlu ludźmi; potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności; bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych; braku umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej całodobowe placówki opiekuńczo-wychowawcze; trudności w integracji cudzoziemców; trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego; alkoholizmu lub narkomanii; zdarzenia losowego i sytuacji kryzysowej; klęski żywiołowej lub ekologicznej¹²⁰. Z tego też tytułu pierwszym zadaniem gminy jest przeprowadzanie analizy sytuacji w środowisku lokalnym, zbieranie danych na temat funkcjonujących rodzin oraz monitorowanie rozwoju na własnym terytorium. Ponadto ważnym zadaniem samorządów jako obszaru wsparcia obywateli jest podejmowanie działań na rzecz integracji osób, środowisk i instytucji lokalnych, a nadto wszystko diagnozowanie wszelkich trudności i problemów rodzin społecznie zagubionych. Tylko w takim przypadku powinna być udzielana pomoc w postaci świadczeń pieniężnych i niepieniężnych¹²¹.

Ważnym elementem działalności pomocy społecznej, jako instrumentu troski o rodzinę jest aplikowanie pracy socjalnej ukierunkowanej na zmianę i rozwiązywanie problemu. Według H. Radlińskiej praca socjalna polega na „wydobywaniu i pomnażaniu sił ludzkich, na ich usprawnianiu i organizacji wspólnego działania dla dobra ludzi”¹²². Natomiast A. Kamiński, uważany za kontynuatora koncepcji rozwoju pracy socjalnej, interpretuje ją jako: „działanie instytucji służb społecznych, które dzięki udostępnieniu urządzeń i usług, zaspokajają potrzeby. Ponadto twierdzi, że praca socjalna umożliwia kompensowanie braków

¹¹⁹ Por. W. Turnowiecki, Polityka rodzinna, w: *Wprowadzenie do polityki społecznej*, red., R. Gabryszak, D. Magierek, Warszawa 2009, s. 174.

¹²⁰ Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 maja 2004 r. Dz.U 2004 nr 64 poz. 593. Art.7.

¹²¹ W Polsce świadczenia społeczne realizowane są na dwóch poziomach: pieniężnym, do których zalicza się emerytury, renty, stypendia, dodatki mieszkaniowe, ulgi kredytowe, pożyczki, oraz poziomie niepieniężnym, który obejmuje świadczenia rzeczowe (wyżywienie, opał, pobyt w szpitalu, sprzęt rehabilitacyjny), i usługi społeczne (pośrednictwo pracy, szkolenia, poradnictwo, pomoc pielęgnacyjna, praca socjalna), oraz świadczenia rodzinne (zasiłek rodzinny oraz dodatek do zasiłku rodzinnego), zasiłek pielęgnacyjny, specjalny zasiłek opiekuńczy i świadczenia pielęgnacyjne. Por. J. Mazur, *Pro familia et societate. Wybrane zagadnienia polityki społecznej*, Kraków 2013, s. 146.

¹²² H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1961, s. 355. tenże H. Radlińska, Szkoła pracy społecznej w Polsce, 1928; cyt. za, B. Szatur-Jaworska, Teoretyczne podstawy pracy socjalnej, w: *Pedagogika Społeczna* red., T. Pilch, I. Lepalczyk, Kraków 1995, s. 106.

społecznych i biologicznych, wzmacnia perspektywę rozwoju, co w efekcie ułatwia pozytywny rozwój jednostki i grup”¹²³.

Troska o rodzinę na poziomie państwowym nie może się zamknąć jedynie do spraw socjalnych. Polityka rodzinna adresowana jest do wszystkich rodzin i powinna być realizowana w następujących dziedzinach: ludnościowej i rodzinnej, zatrudnienia, płacy, warunków i ochrony pracy, mieszkaniowej, ochrony zdrowia, oświatowej, kulturalnej, zabezpieczenia społecznego, opieki społecznej, ochrony środowiska, prewencji oraz profilaktyki w zwalczaniu patologii społecznej¹²⁴.

Trzeba jednak przyznać, iż w ostatnim czasie polityka rodzinna nie jest stabilna. Destabilizuje ją zmienność zasad i celów w zakresie realizacji instrumentów polityki rodzinnej. Należą do nich: pieniężne świadczenia społeczne (zasiłki i dodatki) adresowane do osób i rodzin oczekujących wsparcia ekonomicznego, opiekuńczego, wychowawczego i edukacyjnego w sytuacjach dotyczących niepełnosprawności dziecka, opieki nad dzieckiem, urlopu wychowawczego, rozpoczęcia roku szkolnego, edukacji dziecka; świadczenia ułatwiające pogodzenie obowiązków zawodowych i rodzinnych w postaci urlopów i zasiłków macierzyńskich, wychowawczych; ulgi podatkowe jako możliwości wspólnego opodatkowania małżonków, lub osób samotnie wychowujących dzieci, związane z tym zwolnienia ze świadczeń rodzinnych; usługi społeczne w obszarze opieki zdrowotnej, oświatowej, edukacyjnej i opieki nad dzieckiem (przedszkola, żłobki, itd.)¹²⁵. W tym kontekście należy także dodać program 500+ jako świadczenie wychowawcze.

Troska Kościoła o małżeństwo i rodzinę jest wieloraka. Jak słusznie zauważa R. Kamiński „troskę o małżeństwo i rodzinę Kościół realizuje poprzez duszpasterstwo rodzin, czyli różnorodne formy działalności pastoralnej, odnoszące się do osób żyjących w małżeństwie i rodzinie lub przygotowujących się do zawarcia małżeństwa. Stanowi ono jedno z najważniejszych zadań współczesnego Kościoła”¹²⁶. Oczywiście troska ta przejawia się na wielu obszarach.

Pierwszym obszarem troski o małżeństwo i rodzinę jest obrona życia ludzkiego, będąca integralnym ujęciem ochrony życia od poczęcia do naturalnej śmierci. J. Paweł II w *Evangelium vitae* podkreślał nie tylko ogólny wymiar wartości życia, ale nade wszystko obronę życia dziecka poczętego, szczególnie zagrożonego przez aborcje, oraz obronę życia

¹²³ T. Kamiński, *Praca socjalna i charytatywna*, Warszawa 2004, s. 29.

¹²⁴ Por. K. Podolski, W. Turnowiecki, *Polityka społeczna*, Gdańsk 2003, s. 9-10.

¹²⁵ Por. B. Balcerzak-Paradowska, *Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków*, Warszawa 2004, s. 141-146.

¹²⁶ R. Kamiński, *Troska duszpasterstwa rodzin o małżeństwo i rodzinę*, „Roczniki Pastoralno-katechetyczne” 2010 nr 57, T. 2, s. 5.

każdego człowieka i szczególnie osoby starszej, schorowanej i zagrożonej eutanazją. Życie ludzkie jest święte i nienaruszalne, jest prawem Boga, należy go chronić już w okresie prenatalnym (EV,61). Współcześnie człowiek, jak się wydaje stał się obiektem nauki i administracji politycznej i postrzegany jest jako element kosmosu, a może nawet składnik ekosystemu. Ponadto padł ofiarą pomysłów „swoistego prometeizmu”, i usiłuje sobie przywłaszczyć władzę nad życiem i śmiercią. Aborcja i eutanazja¹²⁷ to czytelne znaki epoki, która obiecywała cywilizację miłości, a tymczasem nieuchronnie kieruje się ku cywilizacji śmierci¹²⁸. Dlatego też Kościół przeciwstawiając się kulturze śmierci promującej: aborcję, antykoncepcje, eutanazje, głosi kulturę miłości i w ten sposób buduje w każdym społeczeństwie cywilizację życia.

Troska o małżeństwo i rodzinę będąca fundamentalnym zadaniem Kościoła przejawia się w procesie socjalizacji dzieci i młodzieży. Prowadzenie katechezy i zarazem duszpasterskiej opieki w tym zakresie, jest nie tylko formą przygotowania dzieci do sakramentów, ale również towarzyszenia rodzinie w rozwoju religijno-moralnym ich dzieci. Oczywiście, nauczanie dzieci podstawowych zasad i prawd wiary należy do rodziców, jako pierwszych ich wychowawców, ale nauczanie religii w tym zakresie jest istotą działań duszpasterskich. Trzeba jednak podkreślić wartość katechizacji w okresie adolescentów. Młodzi ludzie „przeżywają okres dojrzewania, w którym doświadczają różnego rodzaju konfliktów społecznych, dilematów moralnych oraz kryzysów religijnych. W tym okresie każdy chrześcijanin winien nadać właściwy kierunek swemu życiu. Uwzględniając wymagania ewangeliczne, musi również dokonać zobowiązujących wyborów dotyczących przyszłości. Powinien rozpoznać swoje indywidualne charyzmaty, by móc je wykorzystać później dla dobra społecznego”¹²⁹.

Trzeba tutaj podkreślić przede wszystkim wielki wkład i odpowiedzialność Kościoła za przygotowanie młodzieży do małżeństwa i życia rodzinnego. Ten rodzaj edukacji

¹²⁷ W niektórych środowiskach, szczególnie liberalnych eutanazję ukazywano, jako akt humanizmu wobec człowieka, który został obciążony nieuleczalną, śmiertelną chorobą. Potrzeba wspólnie odpowiadających środowisk udzielających wsparcia i pomocy osobom terminalnie chorym oraz zespołom ich opieki. Szczególnym miejscem opieki są hospicja. Por. P. Krakowiak, A. Paczkowska, A. Janowicz, B. Sikora, *Sztuka komunikacji z osobami u kresu życia. Poradnik dla profesjonalistów i opiekunów nieformalnych – rodzin i wolontariuszy*, Gdańsk 2013, s. 21; K. Jagielska, *Opieka długoterminowa nad osobami starszymi w Polsce*, w: *Senior i rodzina* red. M. Banach, A. Szwedzik, Kraków 2013, s. 37; M. Kowaleczyk, *Opieka paliatywna jako jedna z form opieki nad pacjentem terminalnie chorym*, „Państwo i Społeczeństwo” 2012 nr 2, s. 73; J. Młyński, *Działania opiekuńczo-wspierające na rzecz osób starszych i u kresu życia*, „*Studia nad Rodziną*” 2016 nr 38, s. 147.

¹²⁸ Por. J. Bajda, *Terroryzm i sumienie* (cz. 2), w: *Obrona i promocja rodziny*, red. M. Kluz, J. Młyński, Sandomierz 2015, s. 171-172.

¹²⁹ I. Celary, *Nauczanie religii w szkole szansą dla ewangelizacji młodzieży*, „*Legnickie studia teologiczno-historyczne*”, 2011 nr 1, s. 21.

realizowany jest na trzech etapach: dalszym, bliższym i bezpośrednim. Przygotowanie dalsze rozpoczyna się już w środowisku rodzinnym poprzez wpływ rodziców na zachowanie, kulturę i premiowane wartości w domu rodzinny: socjalizację pierwotną i wtórną, będącą efektem przygotowania młodych do życia w społeczeństwie: religijność i moralność rodziców, którzy swoim przykładem ukazują dzieciom wartość małżeństwa i rodziny. Ważnym obszarem współpracy Kościoła z rodzicami jest środowisko parafialne, duszpasterskie obejmujące pomoc w zakresie prowadzonych grup wspólnotowych promujących postawy religijne, etyczne oraz ideał rodziny chrześcijańskiej. Przygotowanie bliższe obejmuje szczególnie młodzież dorastającą, licealną, ale też studencką i jest formą katechumenatu w okresie przed i w narzeczeństwie. Kościół na różne sposoby realizuje formy przygotowania bliższego. Jest wiele, wypracowanych w poszczególnych diecezjach wartościowych programów i podręczników¹³⁰. Szczególnie należy podkreślić prowadzone od lat katechizacje przedmałżeńskie, zwane często kursami przygotowawczymi, będącymi priorytetowym działaniem duszpasterskim. Z kolei przygotowanie bezpośrednie skierowane jest do nupturientów podejmujących decyzje zawarcia sakralnego małżeństwa. Zwykle prowadzone metoda indywidualnego przypadku w kancelarii parafialnej. Obejmuje dwa spotkania w parafii, trzy spotkania w poradni rodzinnej oraz dzień skupienia¹³¹.

Niestety istotnym problemem współczesnych czasów jest moda wstępowania przez młodych w kohabitację przedmałżeńską, którą niektórzy badacze rodziny określają jako etap narzeczeński – etap lepszego poznania, a może nawet pewien styl życia. Niezależnie od konstruktivizmu społecznego, w którym ludzie postrzegają rzeczywistość poprzez pryzmat swojej kultury i doświadczeń, tego typu zachowanie nie jest zgodne z postępowaniem chrześcijańskim. Kohabitacja bowiem chociaż stała się modą to jednak jej konsekwencje dla dalszego życia mężczyzny i kobiety na wielu płaszczyznach (psychologicznej, emocjonalnej, społecznej, religijnej) są niezwykle ogromne¹³².

¹³⁰ Zob. *Przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie*, red. W. Szewczyk, Marki 2012; W. Szewczyk, J. i Z. Martyka, *Przed nami małżeństwo. Krótki przewodnik w pytaniach i odpowiedziach*, Marki 2015; E. Wójcik, *Poradnik małżeński. W poszukiwaniu sensu życia*, Warszawa 2016.

¹³¹ Papież Franciszek w *Amoris laetitia* wyraźnie podkreśla potrzebę prowadzenia narzeczonych drogą przygotowania do małżeństwa i towarzyszenia małżonkom w pierwszych latach życia małżeńskiego (podejmując temat odpowiedzialnego rodzicielstwa), (AL, 232).

¹³² Por. J. Młyński, *Rozwód i kohabitacja – dualny świat dezintegracji nowoczesnej rodziny*, w: *Rodzina i rodzicielstwo. Miedzy tradycją a współczesnością*, red. A. Skreczko, B. Bassa, Z. Struzik, Warszawa 2014, s. 234-235. Pozytywną stroną tego typu związków jest fakt, że prawie 80% młodych pragnie w przyszłości zawiązać formalny związek małżeński. Por. D. Gizińska, *Kohabitacja jako alternatywna forma życia rodinnego*, „Roczniki Nauk społecznych” 2008 nr 36, z. 1, s. 203. Por. T. Szlendak, *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, Warszawa 2010, s. 481.

Ważnym obszarem troski Kościoła jest duszpasterska opieka małżeństw, które z różnych przyczyn doświadczyły dezintegracji. Dezintegracja ta przyjmuje przynajmniej dwa zakresy: separacje i rozwód. Współcześnie istnieje wiele zjawisk, które uderzają w rodzinę – podważanie sakramentalności małżeństwa, wzrastająca liczba rozwodów, mentalność przeciw poczciwu, cywilne związki. Według R. Kamińskiego „obrona sakralnego i wspólnotowego charakteru małżeństwa ukazuje się jako jedno z ważniejszych”¹³³ obszarów troski Kościoła. W tym kontekście podejmowane są różne działania: organizowanie spotkań dla małżeństw niesakramentalnych, warsztatów, rekolekcji, spotkań okolicznościowych. Należy pamiętać, że Kościół nigdy nie odwraca się od osób doświadczających trudnych sytuacji związanych z dezintegracją małżeństwa. J. Paweł II¹³⁴ wyraźnie wzywa duszpasterzy „do okazania pomocy rozwiedzionym, do podejmowania z troskliwą miłością starań o to, by nie czuli się oni odłączeni od Kościoła...(...), jako ochrzczeni, powinni uczestniczyć w jego życiu. Niech będą zachęcani do słuchania Słowa Bożego, do uczęszczania na Mszę świętą, do wytrwania w modlitwie, do pomnażania dzieł miłości oraz inicjatyw wspólnoty na rzecz sprawiedliwości, do wychowywania dzieci w wierze chrześcijańskiej”(FC,84).

Kolejnym obszarem troski Kościoła jest wspieranie rodzin zagubionych oraz borykających się z trudnymi sytuacjami życiowymi. Podkreślić należy pomoc skierowaną do rodzin wielodzietnych, dysfunkcyjnych i z doświadczeniem niepełnosprawności. Wobec tych rodzin Kościół prowadzi dzieła miłosierdzia udzielając wsparcia duchowego i materialnego¹³⁵. Powszechnie, bowiem wiadomo, iż od początku dziejów ludzkości „posługa charytatywna w życiu Kościoła katolickiego była obecna od czasów apostolskich i trwa po dziś dzisiejszy. Fakt ten dowodzi ważności podstawowej prawdy, iż imperatyw miłości bliźniego stanowi esencję dobrotelności”¹³⁶. Stąd też Benedykt XVI podkreślał, że Kościół nigdy nie może być zwolniony od czynienia *Caritas*, jako uporządkowanej działalności dla dobra człowieka i rodziny (DC,29. Do podstawowych instytucji prowadzonych przez kościół i

¹³³R. Kamiński, *Troska duszpasterstwa rodzin...* dz. cyt., s. 16.

¹³⁴ W Adhortacji *Familiaris consortio* J. Paweł II dostrzega kryzys dotyczący małżeństwa i rodziny, Wymienia następujące sytuacje nieprawidłowe: a) małżeństwo na próbę; b) rzeczywiste wolne związki; c) katolicy żyjący tylko po ślubie cywilnym; d) żyjący w separacji i rozwiedzeni, którzy nie zawarli nowego związku; e) rozwiedzeni, którzy zawarli nowy związek. Por. FC, 79-84. Sytuacje te nazywane jako nieprawidłowe nie mogą być oceniane w sposób subiektywny.

¹³⁵ „Dobrovol'nictvo sa moze vykonavat vo všetkých oblastiach l'udskeho života. Dobrovol'nici vstupuju do kontaktu s osobami v rôznych zatlačových situáciach. Najčastejšie je to pomoc rodinam, ktoré sú nachadzaju v kríze, mnohodetnym rodinám, pri vzdelávaní detí s problemami učenia alebo s postihnutými delimi”. M. Smidova, K. Slezáková, Counseling v pomocu rodinam, Trnava 2016, s. 64.

¹³⁶B. Drozdź, *Posługa charytatywna znakiem ewangelizacyjnej obecności kościoła*, „Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2008 nr 1(12), s. 63.

zarazem wspierających rodzinę należy zaliczyć organizację Caritas¹³⁷, która pełniąc role wsparcia społecznego uczestniczy w wielu projektach pomocowych oraz prowadzi różne organizacje pożytku publicznego.

W kręgu troski kościoła znajdują się też małżeństwa i rodziny potrzebujące poradnictwa, które przyjmuje różne formy: Parafialne Poradnie Rodzinne, Poradnie Specjalistyczne i Telefony Zaufania. Wiele rodzin doznaje różnorakich kryzysów. Trzeba mieć świadomość, że „każdy kryzys kryje dobrą wiadomość, którą trzeba umieć usłyszeć, wytwarzając słuch serca” (AL, 232), i potrzebuje diagnozy – rozeznania i pomocy.

Tego rodzaju pomoc obejmuje małżeństwa i rodziny znajdujące się w sytuacjach trudnych i nieprawidłowych. Należą do nich małżeństwa bezdzietne, rodziny z dziećmi niepełnosprawnymi, rodziny z osobami w podeszłym wieku, rodziny rozbite, osoby w wolnych związkach. Właśnie troska o rodzinę w sytuacjach nieprawidłowości stała się przedmiotem analiz Encykliki papieża Franciszka *Amoris laetitia*, w której papież wskazuje na trzy formy: *twarzyszyć, rozeznawać, integrować*.

Twarzyszyć znaczy szacunkiem podchodzić do małżeństw doświadczających dezintegracji. Stąd papież zapisał „osoby ochrzczone, które się rozwiodły i zawarły ponowny związek cywilny, powinny być bardziej włączane we wspólnoty chrześcijańskie na różne możliwe sposoby, unikając wszelkich okazji do zgorszenia. Kluczem duszpasterskiego towarzyszenia im jest logika integracji, aby nie tylko wiedziały, że należą do Ciała Chrystusa, którym jest Kościół, lecz aby mogły mieć tego radosne i owocne doświadczenie”(AL, 299). Ten rodzaj pomocy nie może być ukierunkowany na rozwiązywanie problemy, ale raczej na towarzyszenie w trudnej sytuacji, która potrzebuje rozeznania i przepracowania po stronie osób, które się rozwiodły oraz po stronie Kościoła.

Rozeznanie to jeden z ważniejszych procesów w życiu człowieka. Dotyczy postawy gotowości człowieka do przemiany, wsłuchania się w Słowo Boże oraz uczciwe i szczerze szukanie woli Bożej. W tym kontekście papież zwracając uwagę na sytuację osób żyjących w powtórnych związkach zapisał, że „rozwód jest złem i bardzo niepokojący jest wzrost liczby rozwodów. Z tego względu niewątpliwie naszym najważniejszym zadaniem duszpasterskim w odniesieniu do rodzin jest umocnienie miłości i pomaganie w leczeniu ran, abyśmy mogli zapobiec poszerzaniu się tego dramatu naszych czasów”(AL, 246). Współcześnie istnieje

¹³⁷ Organizacja ta została założona we Francji w 1870 roku. Na ziemiach polskich powstała w 1895 roku pod nazwą Związek Katolickich Towarzystw i Zakładów Dobroczynnych. Obecnie Caritas, będąca instytucją Charytatywną Komisji Episkopatu Polski, została reaktywowana w 1989 roku. Od tego tez czasu wraca do życia w poszczególnych diecezjach pod nazwą Caritas diecezjalna. Por. J. Młyński, *Caritas współczesną formą wsparcia społecznego*, w: *Misericors. 75 lat działalności caritas diecezji tarnowskiej*, red. P. Grzanka, Tarnów 2012, s. 80-81.

głęboka potrzeba umacniania małżeństw i rodzin, prowadząc tą drogą profilaktykę jako realizm duchowy na przyszłość.

Integrować zaś oznacza jednocześnie łączyć, włączać do wspólnoty Kościoła. W Kościele nikt nie powinien czuć się wykluczony. W tym duchu Papież uważa, że osoby ochrzczone, które się rozwiodły powinny być jeszcze bardziej włączone do wspólnoty chrześcijańskiej, gdyż powinni się rozwijać, jako żywe członki Kościoła. Ta integracja jest potrzebna ze względu na troskę i chrześcijańskie wychowanie ich dzieci, które muszą być uznane za najważniejsze (AL. 299).

Zakończenie

Troska o małżeństwo i rodzinę jest bez wątpienia fundamentalnym zadaniem i misją Kościoła. Wiele razy prawdę tę podkreślał J. Paweł II, „Kościół towarzyszy rodzinie w jej drodze”(FC, 65). Nie ulega wątpliwości, że rodzina nie tylko jest najcenniejszą wartością ludzkiego bytowania, ale jest też miejscem realizacji wartości. Dlatego też troskę o rodzinne należy odczytywać, jako jeden z najcenniejszych zadań współczesnego Kościoła.

Troskę tę należy połączyć z zasadą lokalności, czyli duszpasterskim oddziaływaniem w parafiach. Parafie bowiem, jako pierwsze środowiska egzystencji małżeństwa i rodziny nie tylko uczestniczą w ich życiu, ale są też obserwatorami ich problemów. Oczywiście potrzeba współpracy między samorządami terytorialnymi (gminami) a ośrodkami parafialnymi. Tylko w taki sposób można integralnie dostrzec trudności rodziny i wspólnym wysiłkiem udzielić pomocy oraz wsparcia. Trzeba przecież pamiętać, że rodzina jest dobrem ludzkości, społeczeństwa i Kościoła, zaś troska o nią jest *najwyższą sztuką rządów i Kościoła nad duszami*¹³⁸, którzy powinny kierować się roztropnością i zasadą pomocniczości.

Bibliografia

- ADAMSKI, F: *Małżeństwo i rodzina – instytucja społeczna i wspólnota miłości*, w: *Miłość małżeństwo rodzina*, red. F. Adamski, Kraków 2009, s. 7.
- ADAMSKI, F: *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków, 2002.
- ADAMSKI, F: *Socjologia małżeństwa i rodziny*, Warszawa, 1984.
- BAJDA, J: *Terroryzm i sumienie (cz. 2)*, w: *Obrona i promocja rodziny*, red. M. Kluz, J. Młyński, Sandomierz, 2015, s. 171-172.

¹³⁸ Por. G. Vigneli, *Rewolucja duszpasterska*, tł. A. Zielińska, Kraków 2016, s. 19-20.

BALCERZAK-PARADOWSKA, B: *Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków*, Warszawa, 2004.

BEDNARSKI, H: *Przemiany struktury i funkcji rodzin polskich w XX i XXI wieku*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne” 2008 nr 1-2, s. 197-214.

BENEDYKT, XVI: *Deus caritas est*, Watykan, 2005.

CELARY, I: *Nauczanie religii w szkole szansą dla ewangelizacji młodzieży*, „Legnickie studia teologiczno-historyczne”, 2011 nr 1, s. 21-34.

DROŻDŻ, B: *Posługa charytatywna znakiem ewangelizacyjnej obecności kościoła*, „Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2008 nr 1(12), s. 48-64.

DYCZEWSKI, L: *Rodzina w polityce społecznej*, w: *Encyklopedia katolicka, t. 17*, Lublin, 2012, kol. 189-191.

FIRLIT-FESNAK, G: *Rodziny polskie i polityka rodzinna, stan i kierunki przemian*, w: *Polityka społeczna*, red. G. Firlit-Fesnak, M. Szylko-Skoczny, Warszawa 2008, s. 187-200.

FRANCISZEK: *Encyklika Amoris Laetitia*. Watykan, 2015.

GIZICKA, D: *Kohabitacja jako alternatywna forma życia rodzinnego*. „Roczniki Nauk społecznych” 2008 nr 36, z. 1, s. 197-216.

J. PAWEŁ II: *Encyklika Evangelium vitae*. Watykan, 1995.

J. PAWEŁ II: *Adhortacja Familiaris consortio*. Watykan, 1981.

KAMERMAN, S. B: *Rodzina: problemy teorii i polityki*, w: *O polityce rodzinnej: definicje, zasady, praktyka, Materiały z Zagranicy z. 2, IPiSS*, Warszawa 1994, 10-22.

KAMIŃSKI, R: *Troska duszpasterstwa rodzin o małżeństwo i rodzinę*, „Roczniki Pastoralno-katechetyczne” 2010 nr 57, T. 2, s. 5-24.

KAMIŃSKI, T: *Praca socjalna i charytatywna*. Warszawa, 2004.

KŁOS, B: SZYMAŃCZAK, J: *Polityka państwa wobec rodziny*, „Informacja BSiE” nr 1251, s. 29-44.

KRAKOWIAK, P: PACZKOWSKA, A: JANOWICZ, A: SIKORA, B: *Sztuka komunikacji z osobami u kresu życia. Poradnik dla profesjonalistów i opiekunów nieformalnych – rodzin i wolontariuszy*, Gdańsk, 2013.

KWAK, A: *Alternatywne formy życia rodzinnego w świecie współczesnym. Diagnoza i prognoza*, w: *Ludzie przełomu tysiąclecia a cywilizacja przyszłości*, red. M. Ziółkowski, Poznań 2001, s. 155-167.

LEWENSTEIN, B: *Wspólnota społeczna a uczestnictwo lokalne*. Warszawa, 1999.

MAGIEREK, D: *Podmioty polityki społecznej*, w: *Wprowadzenie do polityki społecznej*, red. R. Gabryszak, D. Magierek, Warszawa 2009, s. 51-71.

MAJKOWSKI, W: Rodzina polska w kontekście nowych uwarunkowań, Kraków, 2010.

MAJKOWSKI, W: *Zagrożenia współczesnej rodziny*, w: *Rodzina polska u progu trzeciego tysiąclecia*, red, W. Majkowski Warszawa 2003, s. 11-30.

MAZUR, J: *Pro familia et societate. Wybrane zagadnienia polityki społecznej*, Kraków, 2013.

MŁYŃSKI, J: *Caritas współczesna forma wsparcia społecznego*, w: *Misericors. 75 lat działalności caritas diecezji tarnowskiej*, red. P. Grzanka, Tarnów 2012, s. 77-96.

MŁYŃSKI, J: *Rozwód i kohabitacja – dualny świat dezintegracji nowoczesnej rodziny*, w: *Rodzina i rodzicielstwo. Miedzy tradycja a współczesnością*, red. A. Skreczko, B. Bassa, Z. Struzik, Warszawa 2014, s. 209-237.

PODOLSKI, K: TURNOWIECKI, W: *Polityka społeczna*, Gdańsk, 2003.

Przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie, red. W. Szewczyk, Marki, 2012.

RADLIŃSKA, H: *Pedagogika społeczna*, Warszawa, 1961.

SKRZYPCZAK, B: *Społeczności lokalne – zmierzch czy renesans*, Rocznik nr 6. Warszawa, 2001.

SLANY, K: *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Kraków, 2008.

SMARZYŃSKI, H: *Szkoła jako środek wychowawczy*, Kraków, 1987.

ŠMIDOVÁ, M.; SLEZÁKOVÁ, K.: *Counseling v pomoci rodinam*, Trnava, 2016.

STRZESZEWSKI, Cz: *Katolicka nauka społeczna*, Lublin, 1994.

SZATUR-JAWORSKA, B: BŁĘDOWSKI, P: Dzięgielewska, M: *Podstawy gerontologii społecznej*, Warszawa, 2006.

SZEWCZYK, W: MARTYKA, J. i Z: *Przed nami małżeństwo. Krótki przewodnik w pytaniach i odpowiedziach*, Marki, 2015.

SZEWCZYK, W: MŁYŃSKI, J: ZIĘBA, E: *Rozmowy które leczą*. Tarnów, 2017.

SZLENDAK, T: *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, Warszawa, 2010.

TYSZKA, Z: *Rodziny współczesne w Polsce*, Warszawa, 1982

TYSZKA, Z: *Socjologia rodziny*, Warszawa, 1976

Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 maja 2004 r. Dz.U

VIGNELI, G: *Rewolucja duszpasterska*, tł. A. Zielińska, Kraków, 2016

TURNOWIECKI, W: *Polityka rodzinna*, w: *Wprowadzenie do polityki społecznej*, red., R. Gabryszak, D. Magierek, Warszawa 2009, s. 165-180.

WÓJCIK, E: *Poradnik małżeński. W poszukiwaniu sensu życia*, Warszawa, 2016.

Zarys polityki społecznej, red. S. Czajka, Warszawa, 1986.

ZIEMSKA, M: *Rodzina współczesna*, Warszawa, 2005.

ZWOLIŃSKI, A: *Katolicka nauka społeczna*, Kraków

Údaje o autorovi:

Ks. Dr Józef Młyński

Wydział Studiów nad Rodziną

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

**Sprevádzanie k plnosti lásky: úloha Cirkvi načrtnutá
Postynodálou Apoštolskou Exhortáciou Svätého Otca Františka,
Amoris laetitia. Skúsenosti v Taliansku.**

Krzysztof Trębski

Abstrakt

V Posynodálnej Apoštolskej Exhortácii „*Amoris Laetitia*” o láske v rodine, pápež František ukazuje Cirkev ako znak milosrdstva a vyzýva ju, aby slúžila ako dobrá matka, ktorá „nezanedbáva dobro, ktoré môže vykonať, aj keď riskuje, že sa zašpiní blatom ulice” (František, 2016, č. 308). Pri čítaní tohto dokumentu treba pamätať, že „úloha Cirkvi je často podobná úlohe terénnnej nemocnice” (František, 2016, č. 291). Toto nastavenie nám pomáha vyhnúť sa studenej byrokratickej morálke pri riešení citlivejších otázok. Namiesto toho kladie otázkou pastoračného rozlišovania plného milosrdnej lásky, ktorá je vždy pripravená na pochopenie.

Dokument hovorí jazykom skúseností a dôrazne sa usiluje o to, aby sa neukázala len „ideálna rodina”, ale veľmi bohatá a zložitá realita rodinného života. Stránky Pápežskej Exhortácie poskytujú otvorený, hlboko pozitívny pohľad na rodinu, ktorý sa živí nie abstrakciami alebo ideálnymi projekciami, ale pastoračnou pozornosťou k realite.

Pápež František používa tri veľmi dôležité slová: usmerňovanie, rozlišovanie a integrácia, ktoré sú zásadné pri riešení krehkých, zložitých alebo nepravidelných situácií. Mnoho rodinných situácií si vyžaduje takéto starostlivé pastoračné sprevádzanie. Týmto spôsobom by sa mohla začať spoločná cesta, počas ktorej páry budú môcť získať pomoc pri riešení problémových vzťahov a kríz v rámci ich rodinného života.

Klúčové slová: Posynodálna Apoštolská Exhortácia Svätého Otca Františka „*Amoris laetitia*”, pastorálne výzvy rodiny, pastoračné sprevádzanie rodín.

Abstract

In his post-synodal Apostolic Exhortation “*Amoris Laetitia*” on Love in the Family, Pope Francis lead the Church to be a sign of mercy and encouragement for families, to serve as nurturing mother, not as rigid enforcer of doctrine.

In reading this document one must remember that “the Church’s task is often like that of a field hospital” (František, 2016, n. 291). This setting help us avoid a cold bureaucratic

morality in dealing with more sensitive issues and sets us in the context of a pastoral discernment filled with merciful love, which is ever ready to understand, accompany, hope, and above all integrate.

The document speaks the language of experience and seeks emphatically to affirm not the “ideal family”, but the very rich and complex reality of family life. Its pages provide an openhearted look, profoundly positive, which is nourished not with abstractions or ideal projections, but with pastoral attention to reality. The text is a close reading of family life, with spiritual insights and practical wisdom useful for every human couple or persons who want to build a family.

The Pope uses three very important verbs: guiding, discerning and integrating, which are fundamental in addressing fragile, complex or irregular situations. Many family situations require careful and respectful pastoral discernment. In this way, the journey of accompaniment could begin and couples will be able to receive help in dealing with crises, meeting challenges, and recognizing them as part of family life.

Key words: Post-Synodal Apostolic Exhortation of the Holy Father Francis “*Amoris laetitia*”, pastoral challenges of the family, pastoral accompaniment (counseling) of families.

Úvod

Cirkev vo svojom učení neustále ukazovala manželstvo a rodinu ako na spoločenstvo života a lásky, ktoré možno nazývať “domácou cirkvou” (Druhý Vatikánsky Koncil, *Dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium*, č. 11).

Svätý Ján Pavol II. venoval rodine osobitnú pozornosť prostredníctvom svojich katechíz o ľudskej láske, v liste rodinám (*Gratissimam Sane*) a predovšetkým v apoštolskej exhortácii *Familiaris Consortio*. V týchto dokumentoch pápež definoval rodinu ako “cestu Cirkvi”. Práve rodina prostredníctvom špeciálnej milosti buduje Kristovo telo a vytvára domácu Cirkev.

Pápež Benedikt XVI. v encyklike *Deus Caritas est* hovoril o láske medzi mužom a ženou, ktorá je naplno pochopiteľná len vo svetle lásky ukrižovaného Krista (Benedikt XVI, 2006, č. 2). Zdôraznil, že “manželstvo založené na výlučnej a definitívnej láske sa stáva zobrazením vzťahu Boha k jeho ľudu a naopak: spôsob, akým miluje Boh, sa stáva mierou ľudskej lásky” (Benedikt XVI, 2006, č. 11).

Postynodálna Apoštolská Exhortácia Svätého Otca Františka, *Amoris laetitia*, poukazuje na to, že radosť z lásky, ktorú možno prežívať v rodinách, je potešením Cirkvi ako

veľkej rodiny veriacich, radostným pozvaním a dôležitou úlohou, ktorú Cirkev môže, a má ukazovať ľudstvu.

Spoločenstvo veriacich, obohatené Božskou láskou a posilnené sviatostným životom skrze pôsobenie Cirkvi, je svojim spôsobom zodpovedné za to, aby sa táto *Radost' Lásky* nestratila a naďalej rozkvitala v rodinách, v spoločenstve Cirkvi i v celej spoločnosti.

Pápež František spomína, že v minulosti chýbalo primerané pastoračné sprevádzanie rodín a manželov, ktorí sa nachádzajú v ťažkých životných situáciách. „Z ťažkostami v pastorácií rodín sa Cirkev borila už od apoštolských čias. Cirkevní otcovia sa zaoberali riešením vzniknutých problémov prípad od prípadu; v danom ohľade sa, prirodzene, pridŕžali učenia Ježiša o nerozlučnosti manželstva, snažili sa však, bez toho, aby vyprázdnili Ježišove slová, brať do úvahy aj jednotlivé, často veľmi komplexné situácie. V druhom kresťanskom tisícročí boli na Západe problémy spojené s manželstvom ďalej vysvetľované a upravované na úrovni cirkevného učenia a práva. Východné cirkvi zdôrazňovali princíp „*oikonomia*”, teda zhovievavého prístupu v ťažkých prípadoch, čo však na druhej strane viedlo k postupnému oslabeniu princípu „*akribie*”, t.j. vernosti k zjavenej pravde. Za posledné desaťročia závratne stúpol počet rozvodov, po ktorých nasledoval nový civilný zväzok. Z toho dôvodu Cirkev cítila povinnosť znova premysliť a upresniť niektoré princípy svojho učenia, kánonického práva a pastoračnej starostlivosti v danom ohľade” (Ratzinger, 1997). Toto výstižné konštatovanie ukazuje naliehavosť pastoračného riešenia problémov rodín na začiatku 21. storočia.

V apoštolskej exhortácii „*Amoris laetitia*“ Pápež František hovorí o tom, že „musíme byť pokorní a realistickí, aby sme uznali, že náš spôsob prezentovania kresťanského presvedčenia a spôsob zaobchádzania s ľuďmi niekedy napomohli tomu, na čo sa dnes stážujeme, a tak je namieste reakcia zdravej sebkritiky. Okrem toho sme často predstavovali manželstvo takým spôsobom, že jeho unitívny cieľ, pozvanie rást' v láske a ideál vzájomnej pomoci, zostali v tieni takmer výlučného dôrazu kladeného na povinnosť plodenia. Tiež sme dobre nesprevádzali novomanželov počas ich prvých rokov ponukami prispôsobenými ich pracovnej dobe, ich jazyku, ich konkrétnym starostiam. Inokedy sme prezentovali príliš abstraktný teologický ideál manželstva, takmer umelo vykonštruovaný, vzdialený od konkrétnej situácie a skutočných možností rodín takých, aké sú. Táto prílišná idealizácia – najmä keď sme neprebúdzali dôveru v milosť – nespôsobila, že by manželstvo pôsobilo príťažlivejšie a lákavejšie, ale skôr naopak” (František, 2016, č. 36).

Aj v súčasnosti sprevádzanie rodín nadálej ostáva prvoradou úlohou Cirkvi. Pápež si kladie rétorickú otázku, ktoré je súčasne výzvou pre kresťanské spoločenstvo: „Kto sa však

dnes zaoberá tým, aby manželov podporoval, pomáhal im prekonávať hroziace riziká, sprevádzal ich pri napĺňaní výchovného poslania a stimuloval stabilitu manželského zväzku? (František, 2016, č. 52).

1. Pastoračné sprevádzanie rodín

Cieľom pastoračného sprevádzania je pomáhať rodinám otvárať sa Bohu, prehlbovať s ním osobný dôverný vzťah a mať plnú, uvedomelú, aktívnu účasť na živote Cirkvi a spoločnosti pre službu Božieho kráľovstva. S tým súvisí osobný rast každého člena rodiny, zveľaďovanie jeho charakteru, služba druhým, vytváranie priateľských vzťahov a pozitívny a radostný prístup k životu.

V tomto kontexte Pápežský dokument obsahuje až 14 krát termin „sprevádzanie“, hovoriac o rozných aspektoch kresťanského života. Opakovane poukazuje na nutnosť sprevádzania kresťanov vo viere, ich sprevádzania životom, aby sa im dodala odvaha, stimul či pomoc v ich úsilí a v ich ťažkostiach (František, 2016, č. 4).

Ukazuje, ako dať v pastorácii priestor bezpodmienečnej láske Boha a zdôrazňuje, že na to, aby sa rodiny mohli čoraz viac stávať aktívnymi subjektmi v rodinnej pastorácii, je potrebné „evanjelizačné a katechetické úsilie zamerané dovnútra rodiny“. Pastorácke usilie Cirkvi musí dať najavo, že evanjelium rodiny je odpoveďou na najhlbšie očakávania ľudskej osoby: na jej dôstojnosť a plné uskutočnenie vo vzájomnosti, v spoločenstve a v plodnosti. Nejde len o predstavenie normatívu, ale o predloženie hodnôt – ako odpovede na ich reálne životné potreby (František, 2016, č. 200-201). Pohľad lásky, dôvery a služby je základným postojom Cirkvi voči ľuďom jej zvereným Bohom. Celé pastoračné konanie Cirkvi má byť preniknuté nehou, s ktorou sa obracia na veriacich a nasýtené milosrdenstvom, ktoré sa skláňa nad prieťažou ľudského utrpenia. Nič z jej ohlasovania a z jej svedectva pred svetom sa nezaobíde bez milosrdenstva (František, 2016, č. 310).

Rodina je a zostáva prvou školou základných hodnôt ľudského života a spoločenských čností. Je najprirodzenejším prostredím pre dozrievanie ľudskej osobnosti, osvojenie si kresťanského štýlu života, pre výchovu k láske a sebadarovaniu sa. Ak manželstvo a rodinu postihne kríza, má to citelné dôsledky nielen pre manželov a pre ich deti, ale aj pre pre ľudskú spoločnosť a pre Cirkev.

V dnešnom svete prevláda narcistická citovosť, nestabilná a premenlivá, ktorá nepomáha ľuďom k tomu, aby dosiahli väčšiu zrelosť. Je teda dôležité v rodine učiť mladšie generácie ako sa nesebeckým spôsobom starali o vlastnú osobu, aby ju spoznávali sa vnútorné a žili v súlade s vlastnými emóciami a citmi a tak hľadať kvalitné citové vzťahy.

2. Sprevádzanie naplnené milosrdenstvom

Pretože „milosrdenstvo je nosným pilierom života Cirkvi, celé jej pastoračné konanie má byť preniknuté nehou, s ktorou sa obracia na veriacich; nič z jej ohlasovania a z jej svedectva pred svetom sa nezaobíde bez milosrdenstva“ (František, 2015, s. 5). Tí, „ktorí sú súčasťou Cirkvi, potrebujú milosrdnú a povzbudivú pastoračnú pozornosť“ (III Assemblea Generale Straordinaria del Sinodo dei Vescovi, 2014, s. 26).

Cirkev ponúka priestor na sprevádzanie a pomoc pri otázkach, ktoré sa týkajú rastu lásky, prekonávania konfliktov a výchovy detí. (František, 2016, č. 38). Poskytuje rámc a atmosféru, ktorá uvádza do kontextu pastoračného rozlišovania plného milosrdnej lásky, ktorá sa vždy disponuje chápať, odpúšťať, sprevádzať, dúfať a predovšetkým integrovať (František, 2016, č. 312).

Pápež František v apoštolskej exhortácii zdôrazňuje, že „bez akéhkoľvek uberania ideálu evanjelia, treba s milosrdenstvom a trpežlivosťou sprevádzať rozličné štádiá rastu osôb, ktoré deň po dni postupne napredujú“, nechávajúc priestor pre Pánove milosrdenstvo (František, 2016, č. 308).

Božie milosrdenstvo nám poskytuje rámc a atmosféru, ktorá nám pri spracovaní najdelikátnejších tém bráni rozvíjať chladnú morálku „od písacieho stola“, a uvádza nás skôr do kontextu pastoračného rozlišovania plného milosrdnej lásky. Logika milosrdenstva pomáha chápať, odpúšťať, sprevádzať, dúfať a predovšetkým integrovať. Toto je logika, ktorá musí prevládať v Cirkvi, aby sme mohli „otvoriť srdcia tým, ktorí žijú na tých najodľahlejších existenciálnych perifériách“ (XIV Assemblea Generale Ordinaria del Sinodo dei Vescovi, 2015, s. 82).

3. Logika včlenenia do cirkevného spoločenstva rozvedených a civilne znovuzosobášených

Logika včlenenia do kresťanských spoločenstiev rozvedených a civilne znovuzosobášených je klúčom ich pastoračného sprevádzania. „Nie sú a nesmú sa cítiť exkomunikovaní, ale môžu žiť a dozrievať ako živé údy Cirkvi, vnímajúc ju ako matku, ktorá ich vždy prijíma, s láskou sa o nich stará a povzbudzuje ich na ceste života a evanjelia. Táto integrácia je nevyhnutná aj pre kresťanskú výchovu a starostlivosť o ich deti, ktoré treba pokladať za najdôležitejšie“ (František, 2016, č. 299).

Pápežský dokument poukazuje na logiku pastoračného milosrdenstva a pripomína, že „dôležitejšie než pastorácia po zlyhaní je dnes pastoračné úsilie na posilnenie manželstiev, aby sa zabránilo ich rozpadom“. Pápež „chápe tých, ktorí uprednostňujú rigidnejšiu

pastoráciu, nedávajúcemu priestor akémukoľvek zmätku. Avšak úprimne verí, že Ježiš chce Cirkev pozornú voči dobru, ktoré Duch šíri uprostred krehkosti: matka, ktorá v tom istom momente, keď' jasne vyjadruje svoje objektívne učenie, nezanedbáva dobro, ktoré môže vykonat', aj keď' riskuje, že sa zašpiní blatom ulice" (František, 2016, č. 307).

Dokument zdôrazňuje, že „v súčasnom svete sa cení aj svedectvo manželov, ktorí nielen dlho vydržali spolu, ale stále napredujú v spoločnom projekte a uchovávajú si vzájomnú náklonnosť". To otvára dvere pozitívnej pastorácií, plnej prijatia, ktorá umožňuje postupné prehlbovanie požiadaviek evanjelia. Pápež František prejavil smútok nad tým, že v tomto smere „sme často konali defenzívnym postojom; márnime pastoračné sily násobením útokov na dekadentný svet; máme málo schopnosti povzbudzovať ľudí tak, aby sme im naznačili cesty k šťastiu." (František, 2016, č. 38).

4. Nové pastoračné prístupy k sprevádzaniu rodín, vyplývajúce z naliehavých výziev súčasnosti

4.1. Pozornosť voči osobám so zdravotným postihnutím, chorých a znevýhodnených v každej fáze života

Synodálni otcovia venovali špeciálnu pozornosť aj „rodinám ľudí so zdravotným postihnutím, kde hendikep, ktorý vtrhol do života, vytvára neočakávanú a vážnu výzvu, prevracia rovnováhu, túžby a očakávania. [...] Veľký obdiv si zasluhujú rodiny, ktoré s láskou prijímajú ťažkú skúšku narodenia dieťaťa so zdravotným postihnutím. [...] Rodina, ktorá s pohľadom viery prijme prítomnosť osôb so zdravotným postihnutím, dokáže rozpoznať a zaručiť kvalitu a hodnotu každého života, s jeho potrebami, právami a príležitostami. Podnieti službu a opateru, povzbudí sprevádzanie a náklonnosť v každej fáze života" (František, 2016, č. 47).

4.2. Sprevádzanie smerom k sviatosti manželstva

„V perspektíve Božej pedagogiky sa Cirkev s láskou obracia na tých, ktorí sa podielajú na jej živote nedokonalým spôsobom: ktorí iba spolu žijú alebo vstúpili len do civilného manželstva, alebo sú rozvedení a znovuzosobášení. Spolu s nimi prosí o milosť obrátenia, povzbudzuje ich, aby konali dobro, aby sa s láskou starali jeden o druhého a mali účasť na službe spoločenstvu, v ktorom žijú a pracujú. [...] Ked' zväzok nadobudne výraznú stabilitu prostredníctvom verejného záväzku – a vyznačuje sa hlbokou náklennosťou, zodpovednosťou voči deťom a schopnosťou prekonávať skúšky – dá sa vnímať ako príležitosť na sprevádzanie smerom k sviatosti manželstva." (František, 2016, č. 78).

4.3. Sprevádzanie lásky snúbencov

Sprevádzanie napredovania lásky snúbencov je dobrom aj pre samotné kresťanské spoločenstvá. [...] Tí, ktorí vstupujú do manželstva, sú pre kresťanské spoločenstvo vzácnym zdrojom, lebo keď sa úprimne snažia rást' v láske a vo vzájomnom darovaní, môžu prispieť k obnoveniu samotnej štruktúry celého tela Cirkvi.

V kontexte prípravy na manželstvo, pápežský dokument zdôraznuje, že viac záleží na kvalite než na kvantite prípravy, a spolu s obnoveným hlásaním kerygmy treba dať prednosť tým obsahom, ktoré pomáhajú angažovať sa s nadšením a vytrvalosťou v živote cirkevného spoločenstva. Nejde tu o to, aby sme im dali celý katechizmus alebo ich presýtili mnohými argumentmi. Aj v tomto prípade naozaj platí, že „nie veľa poznania sýti a uspokojuje dušu, ale vnútorné precítanie a vychutnanie vecí“. Ide o určitý druh ‚iniciácie‘ do sviatosti manželstva, ktorá manželom poskytne nevyhnutné prvky nato, aby túto sviatost' mohli prijať s čo najlepšími predpokladmi, a začať tak rodinný život s istou stabilitou (František, 2016, č. 207).

Blízka príprava, ako aj dlhšie sprevádzanie musia byť zamerané tak, aby snúbenci svadbu nevideli ako ukončenie cesty, ale aby manželstvo prijali ako povolenie, ktoré ich posúva vpred, so silným a realistickým rozhodnutím zdolávať spolu všetky skúšky a ťažké okamihy. [...] Zároveň v rámci prípravy snúbencov musí existovať možnosť označiť im miesta alebo osoby, poradcov či ochotné rodiny, na ktoré sa budú môcť obrátiť s prosbou o pomoc, keď prídu ťažkosti. Netreba však zabudnúť na sviatostné zmierenie, ktoré umožňuje prijatie uzdravujúcej moci Božieho milosrdenstva (František, 2016, č. 211).

Synodálni otcovia poukázali na potrebu pastoračného sprevádzania, ktoré pokračuje aj po slávení sviatosti. Je pravda, že mnohé manželské páry sa z kresťanského spoločenstva vydriatia hned' po uzavorení manželstva. Treba teda dobré využiť iné pastorálne príležitosti, keď znova prídu do cirkevného spoločenstva: napríklad krst dieťaťa, prvé sväté prijímanie alebo keď sa zúčastňujú na pohrebe či na svadobnom obrade nejakého príbuzného alebo priateľa. Treba pamätať na to, že takýto „príležitostný pastoračný kontakt“ môže byť začiatkom cesty návratu k viere, k sviatostnému životu a k cirkevnému spoločenstvu. Je vhodné príťažlivým spôsobom ponúknuť ideál kresťanského manželstva a priblížiť ich k priestorom sprevádzania (František, 2016, č. 230). V tejto pastorácii je veľmi dôležitá prítomnosť skúsených manželských párov (František, 2016, č. 223).

Dokument pripomína, že „predmanželská i manželská pastorácia musí byť predovšetkým pastoráciou puta, do ktorého sa vnášajú prvky napomáhajúce tak dozrievaniu lásky, ako aj prekonávaniu ťažkých okamihov“ (František, 2016, č. 211).

Sprevádzanie má taktiež povzbudzovať manželov, aby boli štedrí v komunikácii života. „V zhode s osobným a ľudským úplným charakterom manželskej lásky správnou cestou pre plánovanie rodiny je cesta vzájomného dialógu medzi manželmi, rešpektovanie časov a ohľad na dôstojnosť partnera (František, 2016, č. 222).

4.4. Sprevádzanie v manželskej kríze

Kríza páru destabilizuje rodinu a prostredníctvom rozlúk a rozvodov môže viest' k vážnym dôsledkom na dospelých, det'och i spoločnosti. Manželstvom v kríze treba pomôcť odhaliť príčiny tejto situácie ukryté hlboko v srdciach. Je dôležité pozrieť sa na manželské krízy pohľadom, ktorý neignoruje ich bremeno bolesti a úzkosti (František, 2016, č. 234).

Manželské krízy sa často riešia „uponáhľaným spôsobom a bez odvahy zachovať trpezlivosť; bez skúmania, vzájomného odpustenia, zmierenia a obety (František, 2016, č. 41).

Prax ukazuje, že v ťažkých alebo kritických situáciách sa väčšina ľudí neobracia na pastoračné sprevádzanie, pretože ho nevníma ako chápavé, blízke, realistické, „vtelené“. V týchto krízových situáciách je nevyhnutné sprevádzať manželov, aby boli schopní prijať krízu ako príležitosť zlepšenia kvality manželského vzťahu. Každá kríza prináša prax, ktorá umožňuje zvýšiť intenzitu spoločného života alebo aspoň nájsť nový zmysel v manželskej skúsenosti. Keď sa manželstvo príjme ako úloha, ktorá znamená aj prekonávanie prekážok, každú krízu možno vnímať ako príležitosť dospievania v láske.

Manželský pár v kríze potrebuje aj štedrú spoluprácu príbuzných a priateľov, a niekedy aj vonkajšiu a profesionálnu pomoc. Skúsenosť ukazuje, že s adekvátnou pomocou a so zásahom milosti zmierenia sa veľké percento manželských kríz uspokojivým spôsobom prekoná.

Veľkou pomocou môžu byť skúsení a formovaní manželia, primerane pripravení sprevádzať druhých tak, aby ich krízy nenaplašili a nepriviedli k unáhleným rozhodnutiam (František, 2016, č. 232).

4.5. Pastoračné sprevádzanie odlúčených, rozvedených, opustených

V apoštolskej exhortácii „*Amoris laetitia*“ Pápež František spolu so synodálnymi otcami poukázali na to, že „osobitné rozlišovanie je nenahraditeľné pre pastoračné sprevádzanie odlúčených, rozvedených, opustených. Treba predovšetkým prijať a prejavíť pochopenie pre utrpenie ľudí, ktorí nespravodlivo podstúpili odlúčenie, rozvod, zostali opuštení – alebo pre týranie zo strany manželského partnera boli nútení prerušiť spolužitie. Odpustenie podstúpenej nespravodlivosti nie je ľahké, je to však cesta, ktorú milosť

umožňuje. Z toho vyplýva nevyhnutnosť pastorácie zmierenia a sprostredkovania, mediácie – aj pomocou špecializovaných poradenských centier, ktoré treba v diecéze zriadiť (III Assemblea Generale Straordinaria del Sinodo dei Vescovi, 2014, s. 47).

Zároveň „rozvedené, ale nie znovuzosobášené osoby, ktoré sú často svedkami manželskej vernosti, treba povzbudiť, aby v Eucharistii našli pokrm pre posilnenie vo svojom rozpoložení. Miestne spoločenstvo a pastieri musia sprevádzať tieto osoby s veľkou starostlivosťou (František, 2016, č. 242).

Rozvedeným, ktorí žijú v novom zväzku, je dôležité dať pocítiť, že sú súčasťou Cirkvi, že „nie sú exkomunikovaní“ a nikto sa k nim tak nespráva, pretože stále tvoria cirkevné spoločenstvo. Tieto situácie „si vyžadujú pozorné rozlišovanie a sprevádzanie s veľkým rešpektom; treba sa vyhnúť každému výrazovému prostriedku a postoju, ktorý by spôsobil, že sa budú cítiť diskriminovaní, ale podnecovať ich účasť na živote spoločenstva (František, 2016, č. 243).

Rozvedení a znovuzosobášení by mali uvažovať o možných východiskách s pohľadu viery. Je to program sprevádzania a rozlišovania, ktorý „usmerňuje týchto veriacich, aby si uvedomili svoju situáciu pred Bohom. Rozhovor s kňazom v internom fóre prispieva k formácii správneho úsudku o tom, čo prekáža možnosti plnejšej účasti na živote Cirkvi - a o krokoch, ktoré túto účasť môžu napomôcť a podporiť jej rast“ (XIV Assemblea Generale Ordinaria del Sinodo dei Vescovi, 2015, s. 86).

Na druhej strane mnohí synodálni otcovia zdôraznili potrebu dať rozvedeným osobám alebo manželským párom v kríze k dispozícii službu zameranú na poskytovanie informácií, poradenstva a sprostredkovania – spojenú s pastoráciou rodín –, ktorá bude zároveň prijímať osoby v perspektíve predbežného zisťovania pred začatím procesu skúmania platnosti manželstva (František, 2016, č. 244).

4.6. Osobitné oblasti sprevádzania

Postynodálna Apoštolská Exhortácia odporúča využívať aj ostatné pastorálne príležitosti ako možnosť priblíženia veriacich k priestorom sprevádzania. Dokument pripomína, že Cirkev prispôsobuje svoj postoj Pánu Ježišovi, ktorý sa v bezhraničnej láske obetoval za každého človeka bez výnimky a preto zdôrazňuje že každá osoba, nezávisle od svojej sexuálnej orientácie, musí byť rešpektovaná vo svojej dôstojnosti a prijatá s úctou, aby sa zabránilo „akémukoľvek náznaku nespravodlivej diskriminácie“. V samotných rodinách zasa treba zabezpečiť ohľaduplné sprevádzanie, aby tí, ktorí prejavujú homosexuálnu

náklonnosť, mohli prijať pomoc potrebnú na pochopenie a plné uskutočnenie Božej vôle vo svojom živote (František, 2016, č. 250).

Je potrebné povzbudzovať rodiny, aby rástli vo viere, aj napriek rôznym negatívnym okolnostiam života. Preto je dobré pripomínať častú svätú spoved' , duchovné vedenie, účasť na duchovných obnovách. Celá pastorácia rodiny sa musí nechať vnútorme stváriť a členov domácej cirkvi formovať prostredníctvom modlitbového čítania Svätého písma v spoločenstve Cirkvi, čo dáva kritérium posudzovania a rozlišovania rôznych výziev, s ktorými sa manželia a rodiny konfrontujú (František, 2016, č. 227).

4.7. Sprevádzania rodín vo farnostiach

Farnosti a ďalšie cirkevné inštitúcie môžu rozličnými spôsobmi sprostredkovovať starostlivosť o rodiny. Napríklad takými prostriedkami, akými sú stretnutia blízkych alebo spriateľených manželských párov, krátke duchovné obnovy pre manželov, konferencie špecialistov o konkrétnnej problematike rodinného života, poradenské centrá pre manželov, poradne pre rozličné rodinné situácie (závislosti, nevera, rodinné násilie) a podobne. Sekretariát farnosti by mal byť schopný poskytnúť srdečné prijatie a pomoc v naliehavých rodinných situáciách alebo nasmerovať k niekomu, kto dokáže pomôcť. Je tu tiež pastoračná podpora, ktorá sa poskytuje v manželských skupinách – tak služobná, ako aj misijná, modlitbová, formačná alebo umožňujúca vzájomnú pomoc. Tieto skupiny ponúkajú príležitosť dávať, prežívať otvorenosť rodiny pre druhých, zdieľať vieru, ale zároveň sú prostriedkom na posilnenie snúbencov a pre ich rast (František, 2016, č. 229).

4.8. Sprevádzania rodín v smútku

Cirkev ako spoločenstvo viery a lásky nesmie opustiť rodiny, ktoré sa ponorili do smútku po smrti milovanej osoby. Opustiť rodinu ranenú smrťou by bolo nedostatkom milosrdenia, premeškaním pastoračnej príležitosti – a tento postoj by nám mohol zavrieť dvere pre akékoľvek ďalšie evanjelizačné pôsobenie (František, 2016, č. 253).

Kto chce sprevádzať rodinu na tejto ceste, musí sa prispôsobiť potrebám každého jej štadia. Celé napredovanie je poznačené otázkami: o príčinách smrti, o tom, čo sa ešte mohlo urobiť, čo prežíva človek v okamihu pred smrťou... S úprimným a trpežlivým napredovaním v modlitbe a vo vnútornom oslobozovaní sa pokoj postupne vráti (František, 2016, č. 255).

4.9. Postupnosť v pastorácii

Pápežský dokument opakovane podčiarkuje dôležitosť udržať postupnosť v prístupe k osobitným situáciám manželstiev uzavretých iba občianskym spôsobom alebo aj jednoduchým spolužitím.

Zdôrazňuje sa v ňom, že tí, ktorí sú súčasťou Cirkvi, potrebujú milosrdnú a povzbudivú pastoračnú pozornosť a sprevádzanie v rozvoji smerom k sviatosti manželstva. Je teda potrebné pastoračné rozlišovanie mnohých situácií, aby sa mohlo vstúpiť do individuálneho dialógu s danými ľuďmi, s cieľom zdôrazniť tie prvky ich života, ktoré môžu viest' k väčšej otvorenosti pre evanjelium manželstva v jeho plnosti. „Treba ich povzbudzovať k dozrievaniu osvieteného svedomia, formovaného a sprevádzaného zodpovedným a serióznym rozlišovaním pastiera, a predkladať čoraz väčšiu dôveru k milosti. Toto svedomie môže úprimne a čestne spoznať to, čo je v danom momente ušľachtilou odpoveďou, ktorú možno ponúknut' Bohu a objaviť s určitou morálnou istotou, že práve toto je darovanie, ktoré sám Boh žiada uprostred konkrétnej zložitosti ohraničení, i keď to ešte naplno nezodpovedá objektívному ideálu. Treba pamätať na to, že toto rozlišovanie je dynamické a musí vždy zostať otvorené pre nové etapy rastu a nové rozhodnutia, ktoré umožnia uskutočniť ich ideál plnším spôsobom (František, 2016, č. 303). V každom prípade, ku všetkým týmto situáciám treba pristupovať konštruktívnym spôsobom: snažiť sa ich premieňať na príležitosti napredovania smerom k plnosti manželstva a rodiny vo svetle evanjelia (František, 2016, č. 294).

5. Pastoračné sprevádzanie rodín v Taliansku

Pápež František v apoštolskej exhortácii „*Amoris laetitia*“ poukazuje na nutnosť iniciatív zameraných na trpežlivé a pozorné sprevádzanie rodín štádiami ich rastu k plnosti viery a lásky, nechávajúc priestor pre Pánove milosrdenstvo (František, 2016, č. 308).

V súlade s milosrdným Ježišovým pohľadom, Cirkev ako rodina veriacich, má úlohu pozorne a starostlivo sprevádzať svoje najkrehkejšie deti, poznačené zranenou a stratenou láskou, dodávajúc im nádej a novú perspektívu života v cirkevnej rodine. Je pozvaná k pastoračnému rozlišovaniu v situáciách, ktoré celkom nezodpovedajú tomu, čo nám predkladá Pán. Má povzbudiť všetkých, aby boli znameniami milosrdenstva a blízkosti tam, kde sa rodinný život dokonale neuskutočňuje alebo sa nerozvíja s pokojom a radosťou (František, 2016, č. 5-6).

Pastoračné sprevádzanie rodín vychádza z princípu podporovania ľudského a duchovného vývoja každého jej člena. Predpokladom je oslovenie celého človeka v jeho

rozumovej, emocionálnej a duchovnej oblasti a ponúka ucelené poznanie kresťanského posolstva. Pri pastoračnom sprevádzaní je vhodné vstupovať do dialógu s danými ľuďmi s cieľom zdôrazniť tie prvky ich života, ktoré môžu viest' k väčšej otvorenosti pre evanjelium a identifikovať prvky, ktoré môžu podporiť ľudský a duchovný rast. Cieľom nie je len jednoduché stotožnenie s náboženskými pravdami, ale zasvätenie a odovzdanie celého rodinného prostredia Kristovi.

Na tejto ceste pastoračný sprievodca má za úlohu:

- pomôcť pochopiť krásu osobného vzťahu medzi človekom a Bohom;
- pomôcť nachádzať Kristovu prítomnosť v každodennom živote rodiny;
- pomáhať párom k dozrievaniu v emocionálnej oblasti a v citovom rozvoji prostredníctvom rozvíjania dialógu, zveľaďovania čnosti a dôvery v milosrdnú lásku Boha;
- podporovať formáciu ľudského rozmeru človeka a rast ľudských kvalít;
- prehľbiť dôležitosť pestovania duchovného a sviatostného života;
- rozvíjať rozmer kresťanskej spirituality, na ktorej stojí rodinný život;
- pomôcť stotožniť sa s kresťanskou identitou a vedieť ju odlišiť od pseudokresťanských a nekresťanských identít;
- pomôcť nadobudnúť súlad medzi vierou a vedou, vierou a kultúrou, vierou a životom;
- podporiť potrebu hľadania zmyslu vlastnej existencie v službe Bohu a ľuďom, aby správne porozumeli pozemskému šťastiu v rodine i večnému životu;
- osvojiť si schopnosť mravného úsudku a rozlišovania;
- ukázať potrebu formovať sa Duchom Svätým a uznáť jeho pôsobenie v rodinnom živote;
- pomôcť manželom ukazovať hodnotu rodiny ako domácej Cirkvi a základnej bunky spoločnosti.

Mnohé pastoračné ponuky, ktoré predostiera Postynodálna Apoštolská Exhortácia „*Amoris laetitia*”, sú už realizované v talianskej reálnej pastoračnej praxi.

Pastieri sú pripravovaní k pastoračnému sprevádzaniu a rozlišovaniu, ktoré je primerané duchovnému dobru zverených im osôb. Bohoslovci počas ich formácie a laici prítomní v cirkevných štruktúrach sú formovaní na to, aby boli schopní poskytovať pastoračnú starostlivosť vzhľadom na rôzne spoločenské a kultúrne kontexty (problematika týkajúca sa miešaných manželstiev, manželstvá osôb s rozdielnym vierovyznaním, imigrantov a pod.).

Sú uskutočňované projekty, ktoré majú na zreteli stretnutia blízkych alebo spriateľených manželských párov, duchovné obnovy pre manželov, semináre pre snúbencov, konferencie špecialistov o konkrétej problematike rodinného života, poradenské centrá pre

manželov, poradne pre rozličné rodinné situácie (závislosti, nevera, rodinné násilie) a podobne.

Farnosti spolu s Diecéznou charitou zriadené rodinám pomocné „Konzultačné strediská“ („Centri di ascolto“) ktoré poskytujú usmernenie, základné informácie o možnosti získania primeranej pomoci v konkrétnych životných situáciach.

Pohostinnosť a ubytovnie rodinám nachádzajúcim sa v núdzi umožňujú „Prijímajúce centrá“ (Centri di accoglienza). Tento typ inštitúcií ponúka taktiež priame rodinné poradenstvo (duchovné, psychologické, právne a sociálne) a zraduje školenia pre dobrovoľníkov ktorí poskytujú služby v tejto štruktúre.

V týchto organizáciách a inštitúciách majú najväčšiu šancu sa uplatniť pastorační asistenti, ktorí sú formovaní v oblasti sociálnej práce so zameraním na rodinu, v oblasti teológie a psychológie.

Pastorační asistenti, ktorí sú pripravení na pôsobenie v krízových rodinných situáciach, môžu byť navrhovateľmi krokov, ktoré budú pomáhať prekonáť krízu na najvyššej profesionálnej úrovni a v duchu viery.

Záver

Pápež František počas svojho pontifikátu opakovane zdôrazňuje dôležitosť pastoračnej starostlivosti a sprevádzania rodín, a pomoc tým, ktorí stroskotali vo svojich vzťahoch. Túto starostlivosť prejavuje naplno v Postynodálnej Apoštolskej Exhortácii *Amoris laetitia*, a ukazuje ako veľku výzvu dnešnej Cirkvi.

Pastoračné sprevádzanie rodín je súčasne nevyhnutnou cestou riadnej pastorácie a príležitosťou duchovnej obnovy Cirkvi v jej základoch. V rodinách sa totiž dnes bojuje boj o budúcnosť Cirkvi, o autentickosť viery a o budúce povolania v službe Božiemu ľudu.

Bibliografia

BENEDIKT XVI, 2006. *Encyklika Deus caritas est*. Trnava : Spolok svätého Vojtechu. ISBN 80-7162-594-9

DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, 2008. Dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncila*. Trnava : Spolok svätého Vojtechu. ISBN 978-80-7162-738-8

FRANTIŠEK, 2015. *Bula Misericordiae vultus* (11. apríla 2015), Trnava : Spolok svätého Vojtechu. ISBN 9788081611711

FRANTIŠEK, 2016. *Posynodálna Apoštolská Exhortácia, „Amoris laetitia”*, Trnava : Spolok svätého Vojtecha. ISBN 9788081612183.

III ASSEMBLEA GENERALE STRAORDINARIA DEL SINODO DEI VESCOVI, 2014. *Relatio Synodi, Le sfide pastorali sulla famiglia nel contesto dell'evangelizzazione*, Città del Vaticano, 5-19.10.2014. [cit. 11.04.2017]. Dostupné z: http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20141018_relatio-synodi-familia_it.html

RATZINGER KARDINÁL JOSEPH, 1997. Úvod, In: KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY, *O pastorácií rozvedených a znovuzosobášených. Dokumenty, komentáre a štúdie (1994-1997)*. [cit. 12.04.2017]. Dostupné z: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/o-pastoracii-rozvedenyh-a-znovuzosobasenych>

TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA, 2014. *Kompletný text záverečnej správy mimoriadnej synody biskupov*, Rím, 22. Októbra 2014, [cit. 10.04.2017]. Dostupné z: <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20141022030>

XIV ASSEMBLEA GENERALE ORDINARIA DEL SINODO DEI VESCOVI, 2015. *Relatio finalis, La vocazione e la missione della famiglia nella Chiesa e nel mondo contemporaneo*. Città del Vaticano, 24.10.2015. [cit. 11.04.2017]. Dostupné z: http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20151026_relazione-finale-xiv-assemblea_it.html

Údaje o autorovi:

ThLic. Krzysztof Trębski, MI

Santuário San Camillo

Piazza San Camillo de Lellis, 3

Bucchinianico, Italia

kris.treb@gmail.com

Towarzyszenie małżonkom w aspekcie prokreacji

Bożena Bassa

Abstrakt

Rodzicielstwo ludzkie realizuje się wewnątrz miłości małżeńskiej, posiadającej postać wzajemnego daru osób. Jednym z wyrazów tej miłości jest akt zjednoczenia małżeńskiego, stanowiący zarazem właściwe i jedyne miejsce przekazywania życia ludzkiego. Jest on aktem osobowym. Wpisane są w niego dwa znaczenia jednociące i prokreacyjne. Wewnątrz relacji tego wzajemnego daru małżonków kształtuje się małżeńskie współdziałanie z Bogiem w przekazywaniu życia nowej istocie ludzkiej. To współdziałanie wskazuje, że zrodzenie jest wspólnym dziełem rodziców i Boga Stwórcy, a współpraca z Bogiem nadaje ich rodzinie niezwykłą godność, z którą związana jest odpowiedzialność. Misja rodzicielska zawsze powinna zajmować naczelnego miejsce w hierarchii celów życiowych małżonków. Nie może być traktowana jako droga do zaspokojenia własnych ambicji czy chęci „posiadania” dzieci. Pełny kształt osiąga ona poprzez coraz głębsze rozumienie istoty powołania małżeńskiego i przez świadomą współpracę z łaską Bożą. Papież Franciszek wskazuje na potrzebę towarzyszenia małżeństwom w aspekcie prokreacji, aby rodziny zwłaszcza młode wielkodusznie podejmowały służbę życiu. To towarzyszenie obejmuje pomoc w odkrywaniu pełnej prawdy o ludzkim rodzinie i pomoc w zdobywaniu umiejętności w rozpoznawaniu płodności w służbie odpowiedzialnego rodzinie. Papież zachęca także do aktywizowania małżeństw katolickich. Szczególną pomocą w tym względzie mogą służyć małżeństwa doświadczone.

Słowa kluczowe: prokreacja, powołanie rodzicielskie, odpowiedzialne rodzinie, współpraca z Bogiem, towarzyszenie małżonkom

Abstract

Human parenthood is realized within the conjugal love, which is a form of reciprocal gift of persons. One of the expressions of this love is the act of union of marriage, which is at the same time the proper and the only place of transmission of human life. It is a personal act. It has unifying and procreating meanings. Within the relationship of this mutual gift of spouses is formed the conjugal interaction with God in transmitting the life of the new human being. This collaboration shows that the birth is a joint work of parents and God the Creator, and cooperation with God gives their parenthood an extraordinary dignity with which

responsibility is associated. Parental responsibility should always be at the top of the hierarchy of the spouses' life goals. It can not be treated as a way to satisfy one's own ambition or desire to "possess" children. Its full form is achieved through an ever deeper understanding of the essence of the conjugal vocation and by conscious cooperation with the grace of God. Pope Francis pointed the need to accompany marriages in the aspect of procreation, so that families, in particular the young generously took up the service of life. This accompaniment involves helping to discover the full truth about human parenting and helping to acquire fertility skills in the service of responsible parenthood. The Pope also encourages the activation of Catholic marriages. Special assistance in this regard may be provided for experienced couples.

Key words: procreation, appointment to parenthood, responsible parenting, cooperation with God, accompanying couples

Jednym z przejawów dokonujących się w ostatnich dziesięcioleciach przemian jest spadek liczby urodzeń, sprawiający, że w większości krajów europejskich nie ma prostej zastępowalności pokoleń. Także Polska należy do krajów o bardzo niskim współczynniku dzietności. Istnieje wiele przyczyn tego zjawiska. Jedną z nich jest zmiana wzorca płodności¹³⁹, uwarunkowana przeorientowaniem młodych ludzi, zwłaszcza kobiet na cele edukacyjne i zawodowe. Zmiana wzorca płodności jest również skutkiem intensywnych procesów sekularyzacyjnych umacniających postawy hedonistyczne i indywidualistyczne, a także tendencje do kreowania własnego życia i indywidualnej tożsamości, z modą na bezdzietność włącznie¹⁴⁰. Kształtowaniu postaw antyprokreacyjnych i ograniczeniu dzietności sprzyja powszechny dostęp do środków antykoncepcyjnych. Antyrodzicielski charakter posiada także ideologia *gender*, zaprzeczająca różnicy płci oraz naturalnej komplementarności mężczyzny i kobiety, promująca związki emocjonalne w całkowitym oderwaniu od różnic biologicznych między mężczyzną a kobietą. Aby przeciwdziałać postawom przeciwnym rodzinie potrzebna jest promocja wartości rodziny, opartej na nierozerwalnym małżeństwie, rodziny otwartej na nowe życie. Posługa na rzecz tak

¹³⁹ Wyraża się ona w spadku natężenia urodzeń we wszystkich grupach wiekowych, przesunięciu wieku najwyższej płodności z grupy 20-24 na grupę 25-29 lat oraz wzroście udziału grup wieku 25-29 lat i 30-34 lata w ogólnym współczynniku płodności (por. E. Frątczak, M. Jeleń-Osiecka, *Przemiany płodności – intencje rodzicielskie – relacje międzygeneracyjne w Polsce*, w: *Rodzina: dobro zagrożone*, red. W. Majkowski, Kraków 2015, s. 24).

¹⁴⁰ Por. P. Morcinec, *Rodzina – dobro upragnione czy zagrożone?*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” 2009, t. IX, s. 151.

rozumianej rodziny wpisuje się w nurt misji Kościoła, który ze względu na to, iż „miłość małżonków jest szczególnym uczestnictwem w tajemnicy życia i miłości samego Boga (...) otrzymał specjalne posłannictwo strzeżenia i ochraniania tak wielkiej godności małżeństwa i tak wielkiej odpowiedzialności za przekazywanie życia ludzkiego” (FC 29). Kościół w Polsce pełni tę posługę od wielu dziesiątek lat, szczególnie poprzez duszpasterstwo rodzin¹⁴¹.

1. Centralne miejsce posługi na rzecz rodziny i rodzicielstwa ludzkiego w misji Kościoła

Rozwój duszpasterskiej posługi wobec rodziny w Polsce bezpośrednio związany jest z zagrożeniem rodziny w realizacji jej powołania rodzicielskiego. Początek tej posługi stanowiło duszpasterstwo służby zdrowia, będące odpowiedzią na wprowadzoną w 1956 roku ustawę zezwalającą na zabijanie dzieci nienarodzonych, a także na dostępne w Polsce od 1966 roku hormonalne środki antykoncepcyjne. Wychodząc naprzeciw trudnym sytuacjom rodzin, proponowano i propagowano w pracy duszpasterskiej, zgodne z etyką katolicką naturalne metody regulacji poczęć. Początkowo zadanie to podjęło duszpasterstwo lecznictwa, zakładając poradnie życia rodzinnego, najczęściej przy parafiach. Od połowy lat 60-tych rozwijające się poradnictwo rodzinne przekroczyło ramy duszpasterstwa służby zdrowia, stopniowo przekształcając się w duszpasterstwo rodzin. Powołano diecezjalnych duszpasterzy rodzin oraz utworzono Komisję Episkopatu Polski do Spraw Rodzin. Podstawowe zadania duszpasterskie wobec rodziny od początku skupione są wokół tematu miłości i życia. Pomocą dla Kościoła w Polsce w walce o godne przekazywanie życia i właściwy jego rozwój była i wciąż jest encyklika Papieża Pawła VI *Humanae vitae*, stanowiąca zarazem potwierdzenie słuszności jego drogi¹⁴². Znaczenie tej encykliki podkreślał Jan Paweł II, gdy pisał: „sprawą pedagogii Kościoła jest, by małżonkowie przede wszystkim jasno uznali naukę zawartą w encyklice *Humanae vitae*, jako normatywną dla ich życia płciowego i szczerze usiłowali stworzyć warunki konieczne dla zachowania tych zasad” (FC 34). Encyklika ta, nawiązując do nauczania II Soboru Watykańskiego, ukazuje ludzką prokreację jako współpracę z miłością Boga Stwórcy. Małżonkowie, aby „wypowiadać” tę miłość, powinni poznać rzeczywisty zamysł Boga wobec nich jako rodziców.

Papież Franciszek „aby wzbudzić gotowość do prokreacji w przeciwieństwie do mentalności, która jest wroga życiu” (AL 222), zachęca małżonków oraz osoby zaangażowane w posługę na rzecz rodzin do ponownego odkrycia nauczania zawartego w

¹⁴¹ Kościół jest jedyną w całym świecie instytucją z tak olbrzymim „doświadczeniem w sprawach ludzkich”, która towarzyszy człowiekowi od ponad dwóch tysięcy lat (por. Konferencja Episkopatu Polski, *Służyć prawdzie o rodzinie*, Warszawa 2009, s. 3).

¹⁴² Por. K. Majdański, *Ocalić prawdę o rodzinie*, Łomianki 2000, s. 28-30. 38.

encyklicy *Humanae vitae* i adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio*. Podkreśla, że dokumenty te wpisują się w nauczanie Kościoła na temat Bożego planu, dotyczącego powołania małżeńskiego i rodzicielskiego, ukazując rodzinie w sposób integralny.

Posługę duszpasterską wobec ludzkiego rodzinie charakteryzują podstawowe prawa całej posługi duszpasterskiej, niosącej ludziom Chrystusowe odkupienie i pojednanie¹⁴³. Posługa ta pozwala stawać wobec trudności, na które napotyka życie chrześcijańskich małżonków. Nauka Kościoła odnośnie do odpowiedzialnego rodzinie, wydaje się wielu osobom trudna, czy nawet niemożliwa do zachowania, gdyż „jak wszystkie rzeczy szlachetne i pozyteczne, tak i to prawo wymaga mocnych decyzji i wielu wysiłków od poszczególnych ludzi, od rodzin i społeczności ludzkiej. Co więcej, zachować je można tylko z pomocą łaski Bożej, która wspiera i umacnia dobrą wolę ludzi” (HV 20). Źródłem tej łaski są sakramenty Kościoła, Słowo Boże i modlitwa. Szczególne Boże moce płyną z sakramentu małżeństwa, który niejako konsekuje małżonków, „by wiernie wypełniali swe obowiązki” (HV 25). Papież Franciszek podkreśla, że łaska sakramentu sprawia, iż małżonkowie „nigdy nie będą (...) sami, zmuszeni, by o własnych siłach sprostać pojawiającym się wyzwaniom. Są powołani, by odpowiedzieć na dar Boga poprzez swoje zaangażowanie, swoją kreatywność, wytrwałość i codzienne zmagania, ale zawsze mogą przywoływać Ducha Świętego, który uświetnił ich związek, aby otrzymana łaska ukazywała się na nowo w każdej nowej sytuacji” (AL 74).

Szczególnym źródłem mocy Bożej w realizacji odpowiedzialnego rodzinie i życia rodzinnego jest sakrament pokuty i pojednania, który „prowadzi małżonków i wszystkich członków rodziny do spotkania Boga «bogatego w miłosierdzie», który rozszerzając swą miłość potężniejszą niż grzech, odbudowuje i udoskonala przymierze małżeńskie i komunię rodzinną” (FC 58). Niezwykle ważna jest także pomoc kierownictwa duchowego, natomiast „nie wysychające źródło łaski” (HV 25) stanowi Eucharystia, z której wyrasta i do której prowadzi sakrament małżeństwa¹⁴⁴.

Jan Paweł II napisał, że „perspektywą, w którą winna być wpisana cała działalność duszpasterska, jest perspektywa świętości. (...) Prowadzenie do świętości pozostaje szczególnie pilnym zadaniem duszpasterskim” (NMI 30). Także w odniesieniu do ludzkiej prokreacji potrzebna jest pomoc i troska wobec rodzin, zmierzająca do tego, „aby życie małżeńskie osiągało coraz wyższą ludzką i chrześcijańską doskonałość” (HV 30).

¹⁴³ Por. tenże, *Duszpasterz w służbie „Humanae vitae”*, w: *Dar ludzkiego życia „Humanae vitae donum”*, red. K. Majdański, T. Styczeń, Lublin 1991, s. 180-181.

¹⁴⁴ Por. J. Kłys, *Podmiotowe uwarunkowania duszpasterstwa rodzin*, w: *Teologia małżeństwa i rodziny*, t. 2, red. K. Majdański, Warszawa 1990, s. 131.

2. Towarzyszenie małżonkom w odkrywaniu pełnej prawdy o ludzkim rodzicielstwie

Wobec dominującej obecnie wizji prokreacji, pozbawionej odniesienia do Boga, istnieje konieczność jasnego, zdecydowanego i integralnego ukazywania doktryny chrześcijańskiej o ludzkim rodzicielstwie, ukazywania iż jest ono służbą ludzkiemu życiu, które jest darem Boga, powierzonym szczególnej odpowiedzialności człowieka (por. HV 1). Bóg posługując się miłością małżonków udziela daru życia nowej osobie ludzkiej. Małżonkowie zaś realizując szczególne i jedyne w swoim rodzaju powołanie rodzicielskie, wchodzą w przestrzeń stwórczego działania Boga. Dlatego w rodzicielstwie powinni oni widzieć nie tyle realizację osobistych zamiarów, ale nadę wszystko wypełnienie planu Boga. Udział w przekazywaniu życia jest dziełem, które ich nieskończenie przewyższa, ale do którego są niezbędni. To ich współdziałanie z Bogiem wskazuje, że zrodzenie jest wspólnym dziełem Boga Stwórcy i rodziców, a jednocześnie ta współpraca z Bogiem nadaje ich rodzicielstwu niezwykłą godność¹⁴⁵.

Rodzicielstwo ludzkie realizuje się wewnętrz miłości małżeńskiej, posiadającej postać wzajemnego daru osób. Jednym z wyrazów tej miłości jest akt zjednoczenia małżeńskiego, stanowiący właściwe i jedyne miejsce przekazywania życia. Urzeczywistnia się on w sposób prawdziwie ludzki tylko wtedy, „gdy stanowi integralną część miłości, którą mężczyznna i kobieta wiążą się z sobą aż do śmierci” (FC 11). Akt małżeński jest aktem osobowym, posiadającym głęboką, wewnętrzną celowość. Spełniany prawdziwie po ludzku, ożywia i umacnia wzajemną miłość i jedność małżonków, a jednocześnie czyni ich zdolnymi do przekazywania życia. Między wpisanyimi w niego dwoma znaczeniami – jednoczącym i rodzicielskim - zachodzi relacja wzajemnej implikacji: nie ma prawdziwej jedności bez otwarcia na rodzicielstwo oraz nie ma prawdziwie odpowiedzialnego rodzicielstwa bez całkowitego daru z siebie, złożonego przez małżonków na poziomie cielesnym i duchowym¹⁴⁶. To wewnętrz relacji tego wzajemnego daru małżonków kształtuje się małżeńskie współdziałanie z Bogiem. Zakłada ono istnienie wcześniejszego działania ze strony Boga, czyli samego aktu stwórczego, w który zostaje włączone działanie człowieka. Chociaż poczucie nowego życia ludzkiego uzależnione jest w swojej realizacji od rodziców, jednak w swojej istocie przekracza ich wolę i ich decyzję. Dlatego małżonkowie, jako rodzice posłani i powołani przez Boga, nie mogą poddawać rodzicielstwa swoim prywatnym

¹⁴⁵ Por. M. Pokrywka, *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, Lublin 2010, s. 239-241.

¹⁴⁶ Por. L. Melina, *Naturalna regulacja poczęć a godność osoby i jej powołanie do miłości*, w: w: *Dar ciała darem osoby*, red. P. Ślęczka, Lublin 2005, s. 108-109.

celom i zamierzeniom. Nie mogą stawać siebie na miejscu Boga, ani czynić życia przedmiotem posiadania i manipulacji. Podstawowym ich zadaniem jest odczytać Boży plan i zrozumieć swoje aktualne zadania w zakresie odpowiedzialnie realizowanego rodzicielstwa¹⁴⁷.

Zadania te obejmują kilka aspektów. Pierwszy z nich stanowi znajomość wymiaru biologicznego, związanego z ludzką płciowością i z prokreacją. Odpowiedzialność rodzicielska wyrażać się będzie w stałej gotowości do pogłębiania wiedzy na temat funkcji ludzkiego organizmu w dziedzinie przekazywania życia i rozpoznawania płodności. Drugi aspekt stanowi umiejętność opanowania przez rozum i wolę sfery popędowej. Zakłada to konieczność wolności, niezbędnej do kierowania sferą popędową. Odpowiedzialność w tym zakresie przejawiać się będzie jako wstrzemięźliwość okresowa, a także jako zdolność do powstrzymywania się od współżycia seksualnego w pewnych okolicznościach życia. Kolejny aspekt odpowiedzialnego rodzicielstwa obejmuje roztropne i wielkoduszne odniesienie się do sytuacji życiowej małżonków, na którą składają się czynniki medyczno-fizyczne, ekonomiczne, społeczne. Roztropny namysł, będący wyrazem odpowiedzialności za życie własne oraz mającego pojawić się dziecka pozwala małżonkom odczytać w duchu wiary Boże plany i podjąć określone działania. Roztropnemu namysłowi towarzyszy wielkoduszność w otwarciu na przyjęcie liczniejszego potomstwa. Podjęcie decyzji rodzicielskiej powinno rozgrywać się na płaszczyźnie prawidłowo ukształtowanego sumienia, z odniesieniem do „obiektywnego porządku moralnego ustanowanego przez Boga” (HV 10), w wewnętrznym dialogu z Bogiem. Odwołanie się do „obiektywnego porządku moralnego” wyklucza postępowanie dowolne, niezależne od prawa Bożego. Postawa odpowiedzialności odczytywana w duchu powołania chrześcijańskiego jest odpowiedzialnością przed Bogiem za wypełnienie Jego woli. Odpowiedzialnie realizowane rodzicielstwo wyraża się także w respektowaniu „wewnętrznego ładu stosunku małżeńskiego”, czyli nierozerwalnego związku ustanowanego przez Boga „między dwojakim znaczeniem tkwiącym w stosunku małżeńskim: między oznaczaniem jedności i oznaczaniem rodzicielstwa” (HV 12).

Misja rodzicielska zawsze powinna zajmować naczelne miejsce w hierarchii celów życiowych małżonków. Pełny kształt osiąga ona poprzez coraz głębsze rozumienie istoty powołania małżeńskiego i przez świadomą współpracę z łaską Bożą, a także poprzez zaufanie wobec miłości Boga. Odpowiedzialność rodzicielska wyraża się nie tylko w przyjmowaniu życia, ale odnosi się także do sytuacji, gdy małżonkowie z ważnych powodów odkładają

¹⁴⁷ Por. K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1982, s. 212-213.

poczęcie dziecka. Postawa odpowiedzialności wyraża się wtedy w rezygnacji z działań prowadzących do poczęcia dziecka, gdyby to poczęcie miało wystąpić w okolicznościach zaprzeczających wymaganiom odpowiedzialności¹⁴⁸.

3. Towarzyszenie małżonkom w zdobywaniu umiejętności rozpoznawania płodności

Aby rodzicielstwo mogło być realizowane w sposób odpowiedzialny niezbędna jest znajomość biologicznych uwarunkowań życia ludzkiego i płodności. Jan Paweł II pisał, że u podstaw etycznej regulacji poczęć znajduje się odczytanie w prawdzie „mowy ciała”. Do obiektywnej prawdy tej mowy należy cykliczność rytmów biologicznych. Autentyczna postawa rodzicielska wymaga od małżonków umiejętności odczytania i respektowania praw życia wpisanych w integralnie rozumianą osobę ludzką. To umożliwi im bycie odpowiedzialnymi wobec planu Stwórcy, wpisanego w naturalny porządek ludzkiej płodności¹⁴⁹.

Nabyte praktyczne umiejętności rozpoznawania czasu płodności i niepłodności służą takiemu kształtowaniu się zachowań, postaw i odniesień seksualnych pary małżeńskiej, które umacniają więzi między nimi, a zarazem służą realizacji zamiarów prokreacyjnych w duchu wolności, miłości i odpowiedzialności przed Bogiem – Dawcą życia¹⁵⁰.

Sposobem na zdiagnozowanie funkcjonującego dla obojga małżonków rytmu płodności, osadzonego na cyklu miesięcznym małżonki jest wykorzystanie którejś z metod rozpoznawania płodności. Metody te polegają na obserwacji naturalnie występujących objawów i oznak płodności i niepłodności w cyklu miesiączkowym kobiety, będących następstwem zmian stężeń hormonów¹⁵¹. Istnieje kilka metod rozpoznawania płodności. Powstały niezależnie od siebie, w różnych ośrodkach naukowo-badawczych. Różnice między tymi metodami są niewielkie i dotyczą głównie hierarchizacji wskaźników i różnych wariantów obliczeń¹⁵². Współczesne odkrycia medyczne i osiągnięcia techniczne przyczyniły

¹⁴⁸ Ks. J. Bajda podkreśla, że małżonkowie nie mogą nie chcieć być rodzicami, ponieważ to znaczyłoby, że nie chcą być tym, czym są. Byłaby to fundamentalna zdrada powołania (por. tenże, *Powołanie małżeństwa i rodziny*, Łomianki 2010, s. 209).

¹⁴⁹ Por. Jan Paweł II, *Mężczyzna i niewiasta stworzył ich*, Watykan 1986, s. 477-479.

¹⁵⁰ Por. W. Fijałkowski, *Miłość w spotkaniu płci*, Warszawa 1984, s. 181-199.

¹⁵¹ Por. H. Cerańska-Goszczyńska, *Naturalne planowanie rodziny*, w: *Ginekologia w praktyce lekarza rodzinnego*, w: *Ginekologia w praktyce lekarza rodzinnego*, red. B. Chazan, Warszawa 1997, s. 183. Do głównych wskaźników płodności występujących w każdym cyklu owulacyjnym należą: zmiany podstawowej temperatury ciała, zmiany konsystencji śluzu szyjkowego oraz wywołanych przez niego odczuć a także zmiany szyjki macicy, jej położenia, konsystencji oraz stopnia otwarcia ujścia zewnętrznego.

¹⁵² Do najbardziej znanych należą opracowana w Australii metoda Billingsa, opracowana w Austrii metoda Rötzera, angielska metoda podwójnego wskaźnika oraz pochodząca ze Stanów Zjednoczonych metoda Ligi Małżeństwo Małżeństwu. W Polsce własną metodę opracowała Teresa Kramarek (por. H. Cerańska-

się do stworzenia możliwości rozpoznawania płodności przy pomocy nowych technologii, służących jako wsparcie w samoobserwacji.

Metody rozpoznawania płodności służą określaniu czasu płodności i niepłodności w cyklu kobiety oraz mają zastosowanie w diagnostyce hormonalnej i terapii wielu schorzeń ginekologiczno-endokrynowicznych¹⁵³. Stały się podstawą do stworzenia nowej gałęzi medycyny - naprotechnologii, stanowiącej nowe naukowe podejście do problemów związanych ze zdrowiem prokreacyjnym człowieka. Jest to kompleksowe, zintegrowane ujęcie problemu ludzkiej płodności i jej zaburzeń w oparciu o monitorowanie cyklu kobiety zgodnie z model Creighton¹⁵⁴.

Poznanie, akceptacja i stosowanie metod naturalnego planowania rodziny warunkuje odpowiedzialne realizowanie zamierzeń prokreacyjnych. Metody te są godne polecenia ze względu na liczne zalety. Powiększają one wiedzę człowieka o jego własnej płodności. Nie zaburzają naturalnego współżycia. Sprzyjają pozytywnej postawie wobec dziecka. Pozwalają zaplanować poczecie w możliwie jak najwcześniej czasie i podjąć właściwą opiekę prekonceptyjną. Pozwalają wcześnie rozpoznać poczecie dziecka i podjąć opiekę prenatalną. Nie powodują skutków szkodliwych dla zdrowia. Umożliwiają zdiagnozowanie zaburzeń w cyklu kobiety i wcześniejsze podjęcie ich leczenia. Chronią przed seksualną rutyną i „przymusem” współżycia. Sprzyjają pogłębieniu więzi małżeńskiej. Przyczyniają się do budowania miłości małżeńskiej, poczucia „bycia kochaną, a nie używaną”, a także do odpowiedzialnego kierowania zachowaniami seksualnymi, a nie bezwolnego ulegania popędowi. Promują związki trwałe i monogamiczne. Podkreślają znaczenie w budowaniu związku, a także w terapii konfliktów. Nie są sprzeczne z wyznawaną moralnością¹⁵⁵. Aby uzyskać wysoką skuteczność tych metod, niezbędne jest dokładne poznanie i ścisłe przestrzeganie zasad określonej metody, a także prawidłowe prowadzenie obserwacji wskaźników płodności. Warunkiem skuteczności jest także wysoka motywacja ich stosowania oraz pełna akceptacja¹⁵⁶.

Goszczyńska, *Metody rozpoznawania płodności – rodzaje, efektywność*, w: *Nowoczesne metody rozpoznawania płodności*, red. R. Domagała-Drzewicka, E. Gałeziowska, Lublin 2007, s. 32-33).

¹⁵³ Zgodnie z zaleceniami Światowej Organizacji Zdrowia metody rozpoznawania płodności (ang. *fertility awareness methods*) winny być przedstawiane obok innych – nietetycznych - metod planowania rodziny.

¹⁵⁴ Twórcą jest prof. T. Hilgers, który w 1985 r. założył w Omaha Instytut Pawła VI, jako odpowiedź na wezwanie Papieża Pawła VI skierowane w encyklice *Humanae vitae* do ludzi nauki. Osiągnięcia tego ośrodka przewyższają znacznie techniki *in vitro* w uzyskaniu biologicznego potomstwa, leczy się w nim przyczynę w zgodzie z wykładnikami płodności małżonków.

¹⁵⁵ Por. U. Dudziak, *Wartość naturalnego planowania rodziny*, s. 51-52; por. T. Dmochowski, *Analiza metod naturalnego planowania rodziny w odniesieniu do kryteriów „metody idealnej”*, NPR 2000 nr 1, s. 3-5.

¹⁵⁶ Por. T. Dmochowski, *Analiza metod naturalnego planowania rodziny w odniesieniu do kryteriów „metody idealnej”*, s. 4.

Promocja metod rozpoznawania płodności jako alternatywa dla metod antykoncepcyjnych jest przede wszystkim wyrazem troski o to, by pierwsze środowisko życia dziecka, jakim jest łono matki było zdrowe i właściwie funkcjonujące¹⁵⁷ oraz by zapewnione było dziecku prawo do poczęcia godnego osoby ludzkiej. Metody naturalnego planowania rodziny umożliwiają małżonkom świadome i odpowiedzialne, czyli godne osoby ludzkiej realizowanie zamierzeń prokreacyjnych. Ponadto metody naturalnego planowania rodziny sprzyjają ochronie i rozwojowi miłości małżeńskiej, która stanowi centrum ich życia: „Wybór rytmu naturalnego bowiem pociąga za sobą akceptację cyklu osoby, to jest kobiety, a co za tym idzie akceptację dialogu, wzajemnego poszanowania, wspólnej odpowiedzialności, panowania nad sobą” (FC 33).

4. Aktywizowanie rodzin katolickich

Papież Franciszek wskazuje, że niepokojące realia dotyczące realizacji zadań prokreacyjnych są wyzwaniami, mającymi rozbudzać misyjną kreatywność (por. AL 56). Podkreśla, że nie można rezygnować z głoszenia pełnej prawdy o małżeństwie i rodzicielstwie. Nie można jednak skupiać się na ukazywaniu zagrożeń i „retorycznym oskarżaniu aktualnego zła”, ale należy tę prawdę głosić w taki sposób, aby ludzie byli bardziej gotowi do odpowiedzi na łaskę, jaką daje im Bóg (por. AL 35).

W pastoralnej posłudze wobec rodzin ważne miejsce zajmują świeccy, którzy są wezwani do wspierania rodziny, głównie przez działalność zmierzającą do tego, by „przy użyciu właściwych sobie i niezastąpionych środków ożywiali rzeczywistość doczesną duchem chrześcijańskim” (ChL 36).

Przedmiotem, a zarazem podmiotem tej pastoralnej posługi są same rodziny. Ich „posłannictwo ma służyć budowaniu Kościoła, wznoszeniu Królestwa Bożego w dziejach. Wypływa to z aktu uległego posłuszeństwa Chrystusowi Panu. On bowiem udziela małżonkom chrześcijańskim, mocą małżeństwa podniesionego do godności sakramentu, specjalnego apostolskiego mandatu, posyłając ich jako robotników do swojej winnicy, a w sposób szczególny na pole życia rodzinnego” (FC 71). Rodzina powołana jest do tego, by ewangelizować przez samo swoje istnienie, przez swoją egzystencjalną prawdę, określanaą przez dwie fundamentalne wartości związane z jej tożsamością – miłość i życie. Natomiast

¹⁵⁷ Środki antykoncepcyjne niszczą to pierwsze środowisko życia dziecka – ich zasada działania polega na uszkodzeniu struktury i funkcjonowania narządów rozrodczych. Negatywnie wpływają na psychikę matki, prowadzą do wrogiej postawy wobec dziecka.

jakość jej świadectwa zależy od wierności w wypełnianiu przez nią Bożego zamysłu¹⁵⁸. Szczególnym umocnieniem dla rodzin, zwłaszcza tych potrzebujących pomocy i wsparcia, jest świadectwo rodzin wiernych swemu powołaniu i szczęśliwych ze swego powołania. Dzielenie się doświadczeniem w rozwiązywaniu trudnych sytuacji małżeńsko-rodzinnych może być pomocne w przewyciężaniu podobnych trudności w innych rodzinach. Papież Franciszek pisze, iż w dzisiejszym świecie bardzo doceniane jest świadectwo małżeństw, które „nie tylko przetrwały próbę czasu, ale nadal rozwijają wspólny projekt i zachowują wzajemne uczucie” (AL 38)¹⁵⁹.

Papież zachęca, by „znaleźć słowa, motywacje i świadectwa, które by nam pomogły w poruszeniu najgłębszych zakamarków serc ludzi młodych, gdzie są najobfitsze źródła ich zdolności do wielkoduszności, zaangażowania, miłości, a nawet heroizmu, aby ich zachęcić do zaakceptowania z entuzjazmem i mestwem wyzwania małżeństwa” (AL 40). W proponowanym posynodalnym programie duszpasterskim wzywa rodziny katolickie do misyjnego zaangażowania. Parafia jest wskazywana jako miejsce, w którym doświadczane pary mogą służyć młodszym, z ewentualnym współudziałem stowarzyszeń, ruchów kościelnych i nowych wspólnot.

Bibliografia

- BAJDA, J.: *Powołanie małżeństwa i rodziny*, Łomianki 2010.
- CERAŃSKA-GOSZYŃSKA, H.: *Metody rozpoznawania płodności – rodzaje, efektywność*, w: *Nowoczesne metody rozpoznawania płodności*, red. R. Domżała-Drzewicka, E. Gałeziowska, Lublin 2007, s. 31-39.
- CERAŃSKA-GOSZYŃSKA, H.: *Naturalne planowanie rodziny*, w: *Ginekologia w praktyce lekarza rodzinnego*, red. B. Chazan, Warszawa 1997, s. 183-191.
- DNOCHOWSKI, T.: *Analiza metod naturalnego planowania rodziny w odniesieniu do kryteriów „metody idealnej”*, NPR 2000 nr 1, s. 3-5.
- DUDZIAK, U.: *Wartość naturalnego planowania rodziny*, w: *Naturalne planowanie rodziny. Wybrane zagadnienia*, red. U. Dudziak, A. Deluga, Szczecinek 2006, s. 46-53.
- FIJAŁKOWSKI, W.: *Miłość w spotkaniu płci*, Warszawa 1984.

¹⁵⁸ Świadectwo życia obejmuje życie zgodnie z prawem Bożym, wzajemna pomoc członków rodziny, chrześcijańskie wychowanie dzieci, wspomaganie ich dojrzewania w wierze, wychowanie ich do czystości, stopniowe wprowadzanie we wspólnotę kościelną i obywatelską. Obejmuje także pomoc i radę w odczytywaniu ich życiowego powołania (por. FC 71).

¹⁵⁹ O posłudze rodzin wobec innych rodzin jako formie apostolatu, w której równi usługują równym pisał Papież Paweł VI: „Wtedy bowiem sami małżonkowie podejmują zdanie apostolskie wzgółdem innych małżonków, pełniąc rolę ich przewodników. Wśród tylu form chrześcijańskiego apostolatu ta wydaje się obecnie najpotrzebniejsza” (HV 26).

- FRANCCISZEK: Adhortacja apostolska *Amoris laetitia* (19.03.2016).
- FRATCZAK, E.: Jeleń-Osiecka M., *Przemiany płodności – intencje rodzicielskie – relacje międzygeneracyjne w Polsce*, w: *Rodzina: dobro zagrożone*, red. W. Majkowski, Kraków 2015, s. 13-60.
- JAN PAWEL II: Adhortacja apostolska *Christifideles laici* (30.12.1988).
- JAN PAWEL II: Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (22.11.1981).
- JAN PAWEL II: List apostolski *Novo millennio ineunte* (6.01.2001).
- JAN PAWEL II: *Mężczyzna i niewiastą stworzył ich*, Watykan 1986.
- KŁYS, J.: *Podmiotowe uwarunkowania duszpasterstwa rodzin*, w: *Teologia małżeństwa i rodziny*, t. 2, red. K. Majdański, Warszawa 1990, s. 111-161.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Służyć prawdzie o rodzinie*, Warszawa 2009.
- MAJDAŃSKI, K.: *Duszpasterz w służbie „Humanae vitae”*, w: *Dar ludzkiego życia „Humanae vitae donum”*, red. K. Majdański, T. Styczeń, Lublin 1991, s. 177-208..
- MAJDAŃSKI, K.: *Ocalić prawdę o rodzinie*, Łomianki 2000.
- MELINA, L.: *Naturalna regulacja poczęć a godność osoby i jej powołanie do miłości*, w: *Dar ciała darem osoby*, red. P. Ślęczka, Lublin 2005, s. 108-109.
- MORCINEC, P.: *Rodzina – dobro upragnione czy zagrożone?*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” 2009, t. IX, s. 139-153.
- PAWEL VI: Encyklika *Humanae vitae* (25.07.1968).
- POKRYWKI, M.: *Antropologiczne podstawy moralności małżeństwa i rodziny*, Lublin 2010.
- WOJTYLA, K.: *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1982.

Údaje o autorovi:

Dr Bożena Bassa

Wydział studiów nad rodziną

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Rodina so zdravotným postihnutím v kontexte dokumentu Amoris

Laetitia

Janka Marková

Abstrakt

Príspevok sa venuje rodinám so zdravotným postihnutím v kontexte posynodálnej apoštolskej exortácie o láske v rodine Amoris Laetitia. Chce upozorniť na potrebu venovať sa rodinám do ktorých vstúpilo zdravotné postihnutie - autizmus. Uvedomujeme si, že ide o veľmi špecifickú skupinu rodín, ktorej treba venovať pozornosť. Príspevok ponúka dve možné riešenia ľažkej sociálnej situácie takto postihnutých rodín jednak cez platnú legislatívou sociálnej pomoci štátua následne cez formáciu budúcich absolventov teologickej fakulty Trnavskej univerzity cez efektívne študentské praxe. Zároveň v celom príspevku chceme poukázať na nezastupiteľný význam counselingu, ktorý je vyjadrením túžby po pomoci iným.

Kľúčové slová: Autizmus, Counseling, Efektívna študentská prax, Sprevádzanie, Rodina so zdravotným postihnutím.

Abstract

The contribution deals with disability in the context of Post-synodal Apostolic Exhortation on love in the family Amoris Laetitia. This would like to draw attention to the need to address families that deal with disability – autism. We are conscious that it is a very specific group of people that needs to be addressed. The contribution offers two possible solutions of difficult social situation of such affected families, on the one hand through legislation in force of the social assistance of the State and subsequently through formation of the future graduates of the Faculty of Theology of Trnava University through effective student practice. At the same time in the whole contribution we would like to point out to irreplaceable importance of counseling that is the expression of desire for help to others.

Keywords: Autism,Counseling, Effective student practice, Accompaniment, Family with disability.

Úvod

V dokumente Amoris Laetitia synodálni otcovia a pápež František venovali špeciálnu pozornosť rodinám ľudí so zdravotným postihnutím. V dokumente sa píše: „*velký obdiv patrí rodinám, ktoré s láskou prijímajú tŕžkú skúšku narodenia dieťaťa so zdravotným postihnutím. Pred Cirkvou i spoločnosťou vydávajú vzácne svedectvo vernosti daru života. Rodina spolu s kresťanským spoločenstvom dokáže na ceste prijímania a starostlivosti o tajomstvo krehkosti odhaliť nové gestá a vyjadrovacie prostriedky, formy pochopenia a identity. Osoby so zdravotným postihnutím sú pre rodinu darom a príležitosťou na rast v láske, vzájomnej pomoci a jednoty*“. Pápež František zdôrazňuje, že „*rodina, ktorá s pohľadom viery prijme prítomnosť osôb so zdravotným postihnutím, dokáže rozpoznať a zaručiť kvalitu a hodnotu každého života, s jeho potrebami, právami a príležitosťami. Podnieti službu a opateru, povzbudí sprevádzanie a náklonnosť vkaždej fáze života*“.¹⁶⁰

V mojom príspevku sa chcem venovať špeciálnej skupine rodín so zdravotným postihnutím a to sú rodiny, kde sa vyskytuje neurovývinová porucha – laickej aj odbornej verejnosti známa ako porucha autistického spektra alebo zjednodušene povedané autizmus. Ak sa predpokladá, že v Európskej únii je autizmom postihnutých 3,3 milióna osôb myslím si, že je dôležité sa zaoberať aj týmto konkrétnym zdravotným postihnutím, hlavne zaoberať sa pomocou a sprevádzaním takto postihnutých rodín. Nebudem sa podrobne venovať tomu čo autizmus je a aké sú jeho prejavy, ale treba si určite pripomenúť, že ide o osoby, deti, dospelých, ktoré môžu mať mentálne postihnutie, môže ísť o autizmus v kombinácii s iným zdravotným postihnutím, o autistov bez mentálneho postihnutia, Aspergerov syndróm, či vysoko funkčných autistov.

Podpora a sprevádzanie rodín s takto postihnutými deťmi je identická a konzistentná s pomocou vyžadovanou nielen počas obdobia včasnej- rannej diagnostiky, s podporou v predškolskom a školskom veku, ale s rovnakou intenzitou to pokračuje v období adolescencie a dospelosti. Dovolím si povedať, že možno v tomto období ešte viac. Tu dochádza k ďalším prirodzeným zmenám nielen u samotných autistov, ale zmeny nastávajú hlavne v rodinách, u rodičov, ktorí sú ohrození samotnými prejavmi postihnutia. Pripomeniem, že pri poruchách autistického spektra ide o celoživotné, často devastujúce postihnutie. Ide o potrebu neustálej rodičovskej podpory, ochrany, pričom úroveň fyzickej i psychickej energie rodičov s pribúdajúcim vekom klesá a ich potenciál napríklad aj pre

¹⁶⁰POSYNODÁLNA APOŠTOLSKÁ EXHORTÁCIA SVÄTÉHO OTCA FRANTIŠKA AMORIS LAETITIA Z talianskeho originálu Esortazione apostolica postsinodale Amoris laetitia, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2016, preložil Martin Kramara Lektoroval Ivan Šulík ISBN 978-80-8161-218-3.

syndróm vyhorenia sa zvyšuje. Problémy a obavy rodín autistických detí počas obdobia adolescencie odrážajú pokračovanie raných problémov. Stále pôjde o otvorené prejavy vzoru, o zvýšenú agresivitu, o vznikajúci zmysel pre nezávislosť u niekoho, komu chýbajú predpoklady sebausmerňovania. Samozrejme tieto záležitosti a problémy sú bežné v prípade normálneho dospievania, ale jedinec postihnutý dysfunkciami v komunikácii, sociálnom porozumení a kognitívnej poddajnosti sa často nevie vyrovnať a zvládnuť tak náročné biologické zmeny, ktoré toto obdobie prináša.

Každé postihnutie pôsobí na dieťa a rodinu špecifickým spôsobom. Nie je to inak ani v prípade rodín s autistickým dieťaťom. Život takejto rodiny je úplne iný, než si mohli rodičia pred narodením svojho dieťaťa predstaviť. Rodičia nutne potrebujú pomoc. Pomoc, podporu, sprevádzanie v každej oblasti. Vo svojej blízkosti potrebujú mať ľudí, ktorí im pomôžu nájsť spôsob prijatia vlastnej situácie a hlavne ľudí, ktorí sú im nablízku. Keďže dieťa s autizmom potrebuje celoživotnú starostlivosť, je dôležité vytvoriť pozitívnu atmosféru. Rodina s autistickým dieťaťom nie je vystavená iba jedinému stresu, ktorý pramení z náročnej výchovy, ale viacerým činiteľom, ktoré sa skladajú zo série udalostí v priebehu vývinu dieťaťa, jeho fungovania a spolužitia celej rodiny. Každá zmena znamená stresovú situáciu a potenciálnu možnosť krízy v rodine. Členovia rodiny autistického dieťaťa sa stážujú na manželský nesúlad, depresiu, chudobu aj napríklad na somatickej tŕažkosti oveľa častejšie ako iné rodiny. Pápež František hovorí v Amoris Laetitia že: „*hendikep, ktorý vtrhol do života týchto rodín naozaj vytvára neočakávané a vážne výzvy. Prevracia očakávania, túžby naruša rovnováhu*“.¹⁶¹

Možnosti pomoci, podpory, sprevádzania rodín s autizmom

Ako môže jednotlivec alebo skupina v rámci pastoračnej starostlivosti, v rámci sprevádzania, counsellingu, pomôcť rodinám s postihnutím v zmysle výzvy posynodálnej apoštolskej exortácie Amoris Laetitia? O aké výzvy ide? V tomto príspevku by som chcela načrtiť dve možné riešenia pre rodiny s autizmom.

¹⁶¹POSYNODÁLNA APOŠTOLSKÁ EXHORTÁCIA SVÄTÉHO OTCA FRANTIŠKA AMORIS LAETITIA Z talianskeho originálu *Esortazione apostolica postsinodale Amoris laetitia*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2016, preložil Martin Kramara Lektoroval Ivan Šulík ISBN 978-80-8161-218-3.

1. V starostlivosti o osoby so zdravotným postihnutím zohráva významnú rolu Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny. Bez pomoci štátu, platnej legislatívy a z toho vyplývajúcej adekvátnej adresnej pomoci, sociálnej pomoci, by niektoré rodiny s autizmom dokázali prežiť iba veľmi ťažko. No napriek možnostiam, ktoré poskytuje štát a zabezpečujú iné legislatívne predpisy, rodičia sa stretávajú s mnohými problémami, ako čo najlepšie zabezpečiť plnohodnotný život svojmu dieťaťu. Pripomeňme si, že na Slovensku sa problematikou autizmu zaoberáme od roku 1995, čo je veľmi krátka doba oproti krajinám, ktoré sa danou problematikou zaoberajú už desiatky rokov. Tí rodičia, ktorí boli medzi prvými, aby poukázali na základné prejavy a ťažkosti svojich autistických detí, teraz stoja pred dverami sociálnych pracovníkov a chcú spoločne pokračovať v začatej pomoci a podpore, ktorá je celoživotná, biodromálna a musí byť tímová zo strany všetkých zainteresovaných¹⁶².

Všetci, čo sme do tejto problematiky zainteresovaní si uvedomujeme, že medzi najdôležitejšie priority v rodinách s dospevajúcimi autistami na Slovensku patrí príprava na povolanie, podporované zamestnávanie, podporované bývanie. Musíme reálne skonštatovať, že tak ako chýba včasná diagnostika a intervencia, chýba aj starostlivosť o dospelých autistov. Ked' jedinci s poruchou autistického spektra vyrastú, následne sa u nich vyvinú potreby nad rámec edukačného systému. Veľa rodičov sa pýta, čo ďalej s našimi deťmi ked' skončia školu? Prax na Slovensku je taká, že doposiaľ vo väčšine prípadov autisti po skončení základného vzdelávania, praktickej školy či odborného učilišťa, ak ho vôbec dokončia zostávajú doma alebo sa stávajú klientmi domovov sociálnych služieb či špecializovaných zariadení. Do budúcnosti budú pribúdať deti, mladí ľudia s Aspergerom, ktorí boli integrovaní na základných školách. Sú gymnázia, stredné odborné školy, konzervatória či následne vysoké školy pripravené vzdelávať týchto žiakov? Je pracovné prostredie pripravené prijať do pracovných pomerov týchto mladých ľudí? Preto sa rodičia oprávnene pýtajú: „aká bude budúcnosť našich detí“? Rodičia si uvedomujú, že je dôležité získať, rozvíjať a upevňovať schopnosti a zručnosti potrebné na pracovné uplatnenie, efektívne trávenie voľného času, ďalšie budovanie pracovných návykov, ktoré pomôžu nájsť si a udržať aspoň jednoduché zamestnanie. Treba si však úprimne priznať, že pre jedincov s autizmom je možnosť

¹⁶²MARKOVÁ, J. 2015. *Autizmus ako súčasný problém rodín s postihnutím*. s. 263 – 286 In: HARDY, M. a kol. 2015. Rodina pod multidisciplinárni optikou. 1. vyd. Příbram : Ústav sv. Jána Nepomuka Neumana, 2015. 422 s. ISBN 978-80-905973-5-8.

zamestnania a so zamestnaním spojené ďalšie prijímanie sociálnych služieb momentálne na Slovensku nedosiahnutelné.

Áno, máme základné piliere sociálneho zabezpečenia a systém sociálnej pomoci prešiel za posledné desaťročie veľkými zmenami. Prijatím jednotlivých zákonov nastala systémová zmena v oblasti poskytovania dávok sociálnej starostlivosti sociálne odkázaným občanom, resp. ich rodinám. Najčastejšie poskytovaná sociálna služba, sociálna pomoc je v zmysle zákonov:

- zákona č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- zákona č. 448/2008 o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov.

Mnohé rodiny sa zároveň snažia vytvoriť individuálny akčný plán v zmysle platnej legislatívy vyššie uvedených zákonov, ktoré upravujú právne vzťahy pri poskytovaní sociálnych služieb, financovaní a dohľade nad poskytovaním sociálnych služieb. Ide o sociálne služby na podporu rodiny s deťmi, o sociálne služby na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia. Plán v sebe zahŕňa napríklad poskytovanie sociálnej služby formou ambulantnou, terénnou, pobytovou alebo napríklad zriadením komunitného centra. V spomínaných zákonoch ide o odborné činnosti, o sociálne poradenstvo, sociálnu rehabilitáciu, ošetrovateľskú starostlivosť a pracovnú terapiu o financovanie a kompenzácie. Rodičia potrebujú spolupracovať s multidisciplinárny tímom, vrátane sociálnych pracovníkov nielen príslušných oddelení úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, ale hlavne sociálnych pracovníkov vyškolených na prácu s rodinami s autistickými deťmi. Potrebujú pomoc prostredníctvom sprevádzania, counsellingu.

Nie menej dôležitou oblasťou rodičovskej podpory sú meniace sa vzdelávacie potreby autistického adolescente. Rodičia, ktorí neúnavne pracovali na tom, aby ich deti získali adekvátne včasné školské programy, často nasledujú tú istú cestu, aby pokračovali vo výchove svojho dieťaťa v príprave na voľbu povolania (to predpokladá, že rodičia sú včas a presne informovaní o možnosti ďalšieho vzdelávania svojho dieťaťa a možnostiach prípravy na budúce povolanie). V prípade detí s autizmom s ťažkým mentálnym postihnutím je potrebné poskytnúť informácie zo strany sociálneho pracovníka o možnostiach domácej starostlivosti, resp. o zaradení do špecializovaného zariadenia pre jedincov s autizmom či

o ďalších možnostiach poskytovania sociálnej pomoci (finančnej, materiálnej, právnej). Rodičia by mali byť na túto alternatívu pripravení tak skoro, ako je to len možné. Mali by dostať relevantné informácie od odborného tímu zainteresovaných pracovníkov z oblasti medicíny, školstva, sociálnych vecí a rodiny. Tieto služby sú v určitom rozsahu vyžadované vo všetkých vývinových obdobiach jednotlivca, ale môžu sa stať kritickými, keď dieťa vyrastie. Z hľadiska úlohy profesionála je potreba zostať partnermi nemenná, pričom rozsah aktivít sa dospievaním v určitých oblastiach zvyšuje a rozširuje¹⁶³.

Konkrétna pomoc pre dospelých autistova ich rodinu

Na konkrétnе riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ľažkého zdravotného postihnutia môže íst o zriadenie podporovaného bývania, domova sociálnych služieb, špecializovaného zariadenia, denného stacionáru alebo komunitného centra. K ďalším významným službám pre starostlivosť v rodinnom prostredí patrí sprostredkovanie osobnej asistencia a odľahčovacej služby alebo pomocou denného centra.

Kedže spektrum autistických porúch je široké a môžem povedať, že nájst' dvoch rovnakých jedincov s autizmom je ľažké, môže sa stať, že nenájdeme taký systém služieb zamestnanosti, ktorý by vyhovoval všetkým potrebám dospelých autistov. Okrem služieb, ktoré poskytujú inštitúcie, aktuálne služby zamestnanosti pre dospelých jedincov s autizmom na Slovensku spomeniem aspoň chránené dielne, bezpečné zamestnanie a podporované modely zamestnávania.

Chránené dielne

Chránené dielne sú často veľmi významná voľba pre mnohých jednotlivcov s postihnutím a tým aj pre dospelých autistov (ak je niektorý autista umiestnený v chránenej dielni, často táto forma zostáva ako konečné umiestnenie). Systém chránených dielní sa javí ako systém, ktorý smeruje k posilneniu závislosti v rámci silne supervidovaného a neterapeutického prostredia, skôr než podporovaním nezávislosti v menej stráženej komunite ako celku.

V literatúre sa dočítame, že chránené dielne ako vhodné pracovisko pre ľudí s poruchou autistického spektra sú spochybňované. Je predpoklad, že obavy ohľadom chránených dielní sú hlavne z nedostatku výcviku a podpory, ktorý by dovolil zamestnancom

¹⁶³MARKOVÁ, J. 2015. *Autizmus ako súčasný problém rodín s postihnutím*. s. 263 – 286 In: HARDY, M. a kol. 2015. Rodina pod multidisciplinárni optikou. 1. vyd. Příbram : Ústav sv. Jána Nepomuka Neumana, 2015. 422 s. ISBN 978-80-905973-5-8.

chránených dielní prekonať fyzické a sociálne hranice v dôsledku základnej potreby, kedy autistovi vyhovuje izolovanosť od každodenných záležitostí a interakcií. U nás systém chránených dielní pre osoby s autizmom zatiaľ úplne absentuje.

Bezpečné zamestnanie

Je vnímané ako alternatíva k chráneným dielňam. Cohen¹⁶⁴ opisuje charakteristické črty bezpečného zamestnania ako ekobehaviorálny prístup k službám zamestnanosti pre jednotlivcov s autizmom. Títo jedinci sú schopní zúčastniť sa mnohých zamestnaní a rôznych aktivít rozvoja zamestnanosti v rámci systému zameraného na dosiahnutie ich špecifických potrieb v konkrétnom životnom období. Pre autistických jedincov a ich rodiny je významnou a reálnou možnosťou k vývoju zamestnanosti.

Podporované zamestnávanie

Podporované zamestnávanie by som charakterizovala ako ďalšiu alternatívu zamestnania. Môže rozpoznať spôsobilosť jedinca s autizmom aj s akýmkoľvek vývinovými poruchami, pričom treba uznať potrebu neustálej podpory. Napríklad medzi najviac uvádzané dôvody prečo realizovať práve podporované zamestnávanie u osôb s autizmom je:

- meniace sa spoločenské vnímanie zamestnanosti jedincov s postihnutím,
- zdokonalené procesy pracovného hodnotenia,
- známy dôraz na prechod zo školy do práce,
- vývin čoraz sofistikovanejších stratégii zamestnanosti,
- zvýšenie povedomia rolí sociálnych kompetencií v starostlivosti o zamestnanie.

2. O nič menšia a urgentnejšia je ale pomoc a podpora samotným manželom, rodičom, rodinám. Čo sa týka problematiky porúch autistického spektra Cohen¹⁶⁵ uvádzá, že je veľmi potrebné podporovať rozvoj svojpomocných rodičovských podporných skupín. My hovoríme o sprevádzaní,(o counselingu), ktorý má nezastupiteľný význam v sociálnej práci jednak so samotnými osobami so zdravotným postihnutím, ale aj s rodinami do ktorých postihnutie vstúpilo. Uvedomujeme si, že rodiny, kde sa narodí dieťa s autizmom potrebujú pomoc od narodenia až po starobu. No ak máme tieto

¹⁶⁴COHEN, D. J. – VOLKMAR, F. R. 1997. *Handbook of autism and pervasive developmental disorders*. 2. vyd. New York : John Wiley & Sons, Inc., 1997. 1092 s. ISBN 0-471-53242-8.

¹⁶⁵COHEN, D. J. – VOLKMAR, F. R. 1997. *Handbook of autism and pervasive developmental disorders*. 2. vyd. New York : John Wiley & Sons, Inc., 1997. 1092 s. ISBN 0-471-53242-8.

plány uskutočniť, musíme mať ľudí, študentov, dobrovoľníkov ochotných sa zaoberať nielen problematikou autizmu, ktorá je naozaj špecifická, ale aj problematikou sprevádzania rodín s týmto typom postihnutia.

Teraz sa nachádzame na pôde Teologickej fakulty Trnavskej univerzity, kde sa študuje okrem iného aj náuka o rodine. Práve do tejto oblasti patria mnohé už spomínané rodiny. Sme preto na správnom mieste a máme pred sebou tých mladých ľudí, študentov, ktorí získavajú cenné informácie, vedomosti z oblasti sociálnej práce s rodinou, z oblasti psychológie, pedagogiky, teológie, ktoré môžu v rámci podpory a sprevádzania odovzdávať rodinám s postihnutím. Práve tu sa študenti učia identifikovať osobitosti rozhovoru a ako uvádza Šmidová, Nemčíková¹⁶⁶, hlavnou kompetenciou sprevádzania rodín so špecifickým sociálnymi problémami je práve empatické a etické počúvanie. Študenti sa učia používať multikultúrne kompetencie, zapájať pozitívnu psychológiu a prekonávať negatívny tón v teórii a praxi counselingu, učia sa novým metódam rozhovorov, komunikácie, anticipovať odpovede klientov, praktizovať krízový counseling a pod. Všetky spomenuté kompetencie sú nesmierne dôležité práve pri práci s rodinami, kde je autizmus.

Určite jedným z ďalších mimoriadne dobrých smerovaní sú „efektívne študentské praxe“. Hovorí sa že: „raz vidieť, je lepšie ako stokrát počuť“ a určite to platí aj o efektívnej študentskej praxi na tejto fakulte. Tu sa môžu študenti priamo stretnúť s rodinami do ktorých vstúpilo postihnutie, či iný sociálny problém a vyskúšať si tak svoje teoretické poznatky zo svojho štúdia v konkrétnej práci s rodinou, s klientom. Pre študentov je to určite výzva, lebo v prirodzenom prostredí sú vyzvaní trénovať svoje schopnosti, majú možnosť absolvovať praktické tréningy, ktoré sú zamerané na porozumenie, správnu komunikáciu a podporu. Študenti tým zároveň získavajú nové zručnosti týkajúce sa napr. práce s autistických dieťaťom, majú možnosť byť v prostredí v ktorom nadobudnú osobnú skúsenosť a spoznajú novú skupinu ľudí a nové špecifické situácie. Čo je ale zároveň veľmi dôležité, že v rámci praxí, zároveň študenti môžu získať, ako uvádza Trębski¹⁶⁷, povedomie o sebe samých a o svojich schopnostiach. Môžu vytvárať priaznivé prostredie pre rozvoj svojich vnútorných zdrojov, stavajúc tak na schopnosti k sebarealizácii a ďalšej formácií. Stanú sa poradcami „specialistami na počúvanie“. Každý študent môže byť expert verbálnej a neverbálnej

¹⁶⁶ŠMIDOVÁ, M. – NEMČÍKOVÁ, M. *Nový model efektívnych študentských praxi a counseling v rodinách so špecifickými sociálnymi problémami*. In Šmidová Mária (ed). Sprevádzanie v sociálnej práci. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave. Trnava : Dobrá kniha, 2016. s. 48. ISBN 978-80-8191-03-3.

¹⁶⁷TRĘBSKI, K.: *Counselling ako pomáhajúci vzťah a pastoračné sprevádzanie*. Trnava: Dobrá kniha, 2016, s. 7 ISBN 978-80-8191-014-2.

komunikácie, ktorý sa usiluje vytvoriť bezpečný priestor, v ktorom sa účastník rozhovoru - rodina, cíti byť prijatá, rešpektovaná a predovšetkým počúvaná.¹⁶⁸

Kedže to budú aj budúci sociálni pracovníci, pre ktorých je charakteristická interdisciplinárnosť musia mať poznatky z viacerých odborov, ktoré budú vedieť využiť v praxi pri konkrétnej pomoci rodine aj klientovi, čím zároveň môžu pomáhať „vyrovnávať rovnováhu“ a popasujú sa z „výzvou“ o ktorej hovorí pápež František v Amoris Laetitia.

Záver

Problematika rodín, do ktorých vstúpil autizmus je špecifická a vyžaduje si aj istý špecifický prístup v pomoci. A tu práve prichádza counseling nie len ako istý druh terapie, ale ako pomáhajúci vzťah. Je to metóda veľkého významu a ako píše Trébski¹⁶⁹, je to prístup zmeny nevyhnutej pre nový životný súlad, ktorý ponúka človeku, rodine možnosť preskúmať, objaviť a objasniť si myšlienkové pochody a aktivity tak, aby sa v ich živote prejavovali vo väčšej zhode. Autor podčiarkuje, že tým sa „zvyšuje úroveň poznania, napomáha lepšie využívanie vlastných zdrojov vzhľadom na vlastné potreby a smeruje čoraz k vyššiemu stupňu pohody“, čo je pre rodiny s autizmom veľmi podstatné.

Iste mi dáte za pravdu, že v rámci tohto príspevku nemôžem dopodrobna rozobrat celú problematiku pomoci rodinám s autizmom. Určite Vás napadli aj iné riešenia pomoci než tie ktoré som tu aspoň okrajovo spomenula, ale každopádne je tu významný priestor pre pomoc, poradenstvo, sprevádzanie, counseling s rodinou s postihnutím, ktorú potrebujú rodičia, rodiny detí s autizmom. Je potrebné venovať pozornosť riešeniu problematiky nielen dospelým autistom, ale ako som už niekoľkokrát zdôraznila rodinám, manželom cez sprevádzanie, counselling, ktoré dokážu poskytovať jednotlivci, spoločenstvo, či formou pastorácie vo farnostiach. Máme legislatívne podmienky pomoci a zároveň vieme cez efektívne študentské praxe a nácvik pracovných zručností študentov v rámci counselingu pripraviť mladých ľudí, dobrovoľníkov pre konkrétnu praktickú pomoc v ich budúcom povolaní možno aj s takou špecifickou skupinou akourodiny a osoby s autizmom určite sú. Pápež František v Amoris

¹⁶⁸Tamtiež, s. 22

¹⁶⁹TRÉBSKI, K.: *Counselling ako pomáhajúci vzťah a pastoračné sprevádzanie*. Trnava: Dobrá kniha, 2016 s. 11, ISBN 978-80-8191-014-2.

Laetitia pripomína, že ak sa venuje pozornosť osobám so zdravotným postihnutím ide o „*znamenie Ducha*“.¹⁷⁰

Bibliografia

- COHEN, D. J. – VOLKMAR, F. R. 1997. *Handbook of autism and pervasive developmental disorders*. 2. vyd. New York : John Wiley & Sons, Inc., 1997. 1092 s. ISBN 0-471-53242-8.
- MARKOVÁ, J. 2015. *Autizmus ako súčasný problém rodín s postihnutím*. s. 263 – 286 In: HARDY, M. a kol. 2015. Rodina pod multidisciplinárni optikou. 1. vyd. Příbram : Ústav sv. Jána Nepomuka Neumana, 2015. 422 s. ISBN 978-80-905973-5-8.
- POSYNODÁLNA APOŠTOLSKÁ EXHORTÁCIA SVÄTÉHO OTCA FRANTIŠKA AMORIS LAETITIA Z talianskeho originálu *Esortazione apostolica postsinodale Amoris laetitia*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2016, preložil Martin Kramara Lektoroval Ivan Šulík ISBN 978-80-8161-218-3.
- ŠMIDOVÁ, M. – NEMČÍKOVÁ, M. *Nový model efektívnych študenských praxi a counseling v rodinách so špecifickými sociálnymi problémami*. In Šmidová Mária (ed). Sprevádzanie v sociálnej práci. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave. Trnava : Dobrá kniha, 2016. s. 48. ISBN 978-80-8191-03-3.
- TRĘBSKI, K. *Counselling ako pomáhajúci vzťah a pastoračné sprevádzanie*. Trnava: Dobrá kniha, 2016, ISBN 978-80-8191-014-2.

Údaje o autorovi:

PhDr. Janka Marková, PhD.

Jabloňová 15/A, 010 04 Žilina

jmarkova@gmail.com

¹⁷⁰ POSYNODÁLNA APOŠTOLSKÁ EXHORTÁCIA SVÄTÉHO OTCA FRANTIŠKA AMORIS LAETITIA Z talianskeho originálu *Esortazione apostolica postsinodale Amoris laetitia*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2016, preložil Martin Kramara Lektoroval Ivan Šulík ISBN 978-80-8161-218-3.

Rodinkovo ako priestor podpory rodín cez posilňovanie väzby rodina-farnosť v duchu výziev Amoris Laetitia

Roman Seko

Abstrakt

Nezisková organizácia s názvom Familae Locum – Rodinkovo so zameraním na podporu rodín, vznikla ako reakcia na potreby rodín na Slovensku, vyplývajúce zo všeobecnej aktuálnej situácie rodín, v ktorej je prítomná aj zásadná a stále rastúca skepsa voči trvalému manželstvu a rodine.

Z nej vyplývajúce oslabenie schopnosti budovať a žiť dobré manželstvo ako aj oslabenie celospoločenskej podpory inštitúcie manželstva na druhej strane provokuje samotných manželov k tvorbe programov zameraných na podporu stability a vzťahovej prosperity manželstiev a rodín.

Vďaka spolupráci s viacerými hnutiami a kresťanskými spoločenstvami sa mnoho z týchto programov stalo súčasťou programovej ponuky Rodinkova, ktorú využívajú prevažne rodiny z bežných farností. Rodinkovo sa tak stáva priestorom, odkiaľ sa rodiny môžu vrátiť do svojho prostredia posilnené a zároveň misijne nastavené, aby sa radostná zvest o manželstve a rodine mohla v spolupráci s kňazom šíriť aj v ich vlastnej farnosti, a to oveľa účinnejšie prostredníctvom osobnej skúsenosti a svedectva, tak ako to takmer so samozrejmosťou predpokladá samotná exhortácia pápeža Františka Amoris laetitia.

Kľúčové slová: Rodina, Familiae locum - Rodinkovo n.o., Amoris laetitia

Abstract

The non-profit organization named Familae Locum – Rodinkovo, with its focus to support families, was established as a response to the needs of families in Slovakia, resulting from the current situation of families, where a strong and continually growing skepticism towards the permanent marriage and family is present. This results in the weakening ability to build and live a good marriage as well as weakening of the entire-society support of the institution of marriage. On the other hand, however, it provokes married couples to create programs focused to support stability and relationship prosperity in marriage and family. Thanks to the cooperation with several Christian communities and movements, many of these programs

have become a regular part of Rodinkovo's program offer, mostly attended by families from ordinary parishes. Rodinkovo is hence becoming a place from where families can return to their home environment strengthened as well as mission-focused, so the joyful gospel about marriage and family can be spread within their own parish, also in a cooperation with the priest. This is done through a very efficient method of sharing a personal experience and testimony, the very same way as Pope Francis' exhortation, „Amoris laetitia“, postulates it.

Key words: Family, Familiae locum - Rodinkovo n.o., Amoris letitia

Nezisková organizácia s názvom Familiae Locum – Rodinkovo so zameraním na podporu rodín vznikla ako reakcia na potreby rodín na Slovensku vyplývajúce zo všeobecnej aktuálnej situácie rodín. Mnohé sociologické prieskumy poukazujú na stále rastúci trend oslabovania rodinných väzieb vo väčšine Európskych krajín s priamym dopadom na výchovu detí a následne na celú spoločnosť. Slovensko so svojou živou duchovnou tradíciou nesie však v sebe aj veľký potenciál nepodľahnúť všeobecnej skepse, ale hľadať a ponúknut' dobré riešenia pre podporu manželského a rodinného života, ktoré sú stále jednou z najvyšších hodnotových priorít aj ľudí postmodernej doby.¹⁷¹

Nevyhnutnosť podpory rodín v súčasnej spoločnosti

Pred niekoľkými desiatkami rokov sa rodina mohla oprieť o prirodzenú podporu spoločnosti. Neznamenalo to automaticky kvalitnejšie rodiny, no zároveň aspoň zvonka podporovaná ich väčšia stabilita prinášala zväčša vhodnejšie podmienky pre výchovu detí ako aj pre budovanie širších sociálnych vzťahov.

K tomu nemalou mierou prispievalo aj vnímanie duchovného rozmeru manželstva, ktorý väčšina manželov viac či menej vedome prijímal cez uzatváranie manželského zväzku v sakrálnom priestore.

Dôraz na nerozlučiteľnosť manželstva, vyplývajúci z biblického posolstva o manželstve a rodine, taktiež v mnohých krízových okamihov rozvoja manželského vzťahu a rodiny, napomáhala k zachovaniu aspoň jej základnej stability.

¹⁷¹ Porov. VAŇO Boris: Je súčasná rodina v kríze? Demografický pohľad na rodinu na Slovensku In *Rodina v súčasnom svete*, Zborník z vedeckej konferencie, TFTU, Bratislava 2006, 53-55.

Za ostatné desaťročia sa v ovzduší postmodernej akcentujúcej individuum namiesto osoby¹⁷², začal presadzovať uvoľňujúci trend v oblasti manželských vzťahov. Pravdepodobne nešlo iba o jednoduchý a bezmyšlienkovitý pokles morálky, ale aj o reflektované spoločenské či filozofické trendy, ako napríklad ženské emancipačné hnutie alebo ekologické trendy vychádzajúce z teórií preludnenia našej planéty a poukazujúce na potrebu znižovania počtu detí, ako aj ekonomicko-sociálne záujmy, presadzujúce individualistický životný štýl, ekonomicky najzaujímavejší z hľadiska zisku v trhovom mechanizme spoločnosti. Práve v týchto odborných prístupoch sa však často ukazuje „nedôslednosť a nezriadenosť používania súčasných humánnych vied, čo vyústilo do straty integrálneho obrazu človeka“¹⁷³ a má to priamy dopad aj na jeho schopnosť budovať zdravé a trvalé vzťahy.

Všetky spomínané okolnosti napriek tomu neznamenajú všeobecné oslabenie záujmu jednotlivcov o vstup do manželstva, ani neoslabujú túžbu manželov po trvalom vzťahu v manželstve, ani ochotu prijať na seba rodičovské zodpovednosti, ako to často vidia aj mnohí kresťanskí analytici súčasnosti¹⁷⁴. Prinášajú však obavy o schopnosť tieto záujmy a túžby reálne naplniť, vnášajú skepsu do vedomia mladých ľudí v postoji voči manželstvu a oslabujú manželov v boji o zachovanie vzťahu. Prirodzeným javom je tak rast mentality „Načo ‘papier’?“ medzi mladými ľuďmi a nárast rozvodov manželov, ktorí sa necítia podporovaní ani motivovaní k boju o zachovanie svojho manželstva.

Cely proces má však aj pozitívne aspekty. Samotní manželia si čoraz viac začínajú uvedomovať potrebu aktívnejšie a vedomejšie pracovať na svojom vzťahu a nachádzat prostriedky aj metódy, ako takúto pomoc poskytnúť iným manželom. To ich viedie k vytváraniu programov na posilnenie manželstva, ktoré sú postavené na reálnej skúsenosti

¹⁷² Porov. SANNA Ignazio: *L'antropologia cristiana tra modernità e postmodernità*, Queriniana, Brescia, 2002, 365-372.

¹⁷³ MELINA Livio: *Kultúra rodiny. Reč lásky*, Don Bosco, Bratislava, 2014.

¹⁷⁴ Aj medzi kresťanskými autormi reflektujúcimi súčasnú spoločnosť je často citelná tendencia vnímať všeobecnosť zlých trendov, akoby ani nebolo možné v súčasnej kultúre nič oceniť a integrovať, a tak jediným východiskom ostáva všetko zmeniť návratom k pôvodnému usporiadaniu vecí alebo vytvorením úplne nových modelov, o čo sa nakoniec aj sami pokúšajú vo vedomí jedinečnosti svojej vízie. Tú potom prirodzene nie je možné komunikovať cez otvorený dialóg ale predovšetkým dôsledným presvedčaním a argumentovaním, zväčša bez reálneho dopadu na celkový život spoločnosti.

Podobné tendencie môžeme nájsť napr. v GALLI Norberto: *Educazione familiare alle soglie del terzo millennio*, Editrice la scuola, Brescia 1997 či FFORDE Matthew: *Desocializácia. Kríza postmodernej*, Lúč, 2010.

ako aj na odbornosti, aplikovanej do problematiky manželstva a rodiny z iných vedných odborov.¹⁷⁵

Hlavne v ostatných dvoch desaťročiach sa takýmto spôsobom zrodilo niekoľko ucelených programov zameraných na budovanie manželstva a rodiny, využívajúc poznatky hlavne zo psychológie, antropológie, andragogiky, pedagogiky, manažmentu, sociológie či teológie.

Medzi najznámejšie z nich patria manželské rekolekcie, ako súčasť programov FIRES, so svojim pôvodom v Španielsku, ktoré vo forme víkendových stretnutí manželov pomáhajú budovať manželstvá a prekonávať krízy manželom prakticky v celej Európe, ba aj za jej hranicami a na Slovensku pôsobia pod zastrešením Hnutia kresťanských rodín¹⁷⁶.

Rovnako známy a účinný je aj týždňový program Manželské stretnutia¹⁷⁷, ktorý vznikov vo Fínsku a už takmer tri desaťročia známy v Európe aj v iných krajinách. Okrem toho je možné spomenúť program Nové rodiny v rámci Hnutia Fokoláre s koreňmi v Taliansku, program Manželské večery¹⁷⁸ s pôvodom v Anglicku, Oáza pre rodiny s koreňmi v Oáze pochádzajúcej z Poľska či Národný týždeň manželstva¹⁷⁹, ktorý po vzniku v Anglicku už takmer 20 rokov realizuje v mnohých krajinách sveta. Okrem týchto programov, ktoré majú svoju komplexnú štruktúru a prepracovanú metodiku a úspešne sa etablovali aj na Slovensku, sa postupne rozvíjajú aj vznikom ich rôznych derivátov, čím sa stále viac prispôsobujú lokálnym potrebám rodín alebo sa špecificky viac zameriavajú na niektorú oblasť manželského a rodinného života.

Amoris leatitia tak už s istou samozrejmostou počíta s pastoračnou podporou rodín, ktorá „sa poskytuje v manželských skupinách - tak služobná ako aj misijná, modlitbová, formačná alebo umožňujúca vzájomnú pomoc. Tieto skupiny ponúkajú príležitosť dávať, prežívať otvorenosť rodiny pre druhých, zdieľať vieru, ale zároveň sú prostriedkom na posilnenie snúbencov a pre ich rast“¹⁸⁰ a spomína rodinné spoločenstvá, „ktoré sa navzájom posilňujú v tăžkostiah, v sociálnej angažovanosti a vo viere.“¹⁸¹

Práve mnohé manželské skupiny, spoločenstvá a ich programy sa za päť rokov rokov existencie Rodinova stali stabilnou súčasťou jeho života, služby a programovej štruktúry

¹⁷⁵ JÁN PAVOL II.: *Familiaris Consortio*, 72.

¹⁷⁶ www.hkrsr.sk

¹⁷⁷ www.mstretnutia.sk

¹⁷⁸ www.manzelske vecery.sk

¹⁷⁹ www.ntm.sk

¹⁸⁰ PÁPEŽ FRANTIŠEK: Amoris Laetitia, 229.

¹⁸¹ PÁPEŽ FRANTIŠEK: Amoris Laetitia, 196.

a v pravidelnej ponuke hlavne víkendových programov sú k dispozícii manželom z celého Slovenska.

Význam posilňovania väzby rodina-farnosť v službe Rodinkova

Po páde totality sa vďaka možnosti zahraničných štúdií kňazov i laikov, ako aj príležitostí k cestovaniu a nadväzovaniu nových väzieb medzi slovenskými diecézami či farnosťami v rámci Európy i mimo nej, otvorili cesty k novým pastoračným skúsenostiam. Boli to hlavne stretnutia s dynamikou nadnárodných cirkevných hnutí, spoločenstiev a organizácií, ktoré motivovali aj mnohé rodiny na Slovensku začať s programami zameranými na posilnenie manželstiev a rodín. Spočiatku išlo viac o túžbu nájst' oporu pre vlastné manželstvá, no postupne vďaka živej skúsenosti s mocou Boha vo vlastnom manželstve či rodine, čím viacerí túžili podeliť sa o svoju skúsenosť aj s inými rodinami. Začalo sa tak obdobie združovania rodín, vytvárania malých či väčších spoločenstiev a organizácií, často napojených – duchovne alebo aj organizačne – na podobné spoločenstvá a organizácie v zahraničí. Platformou či zastrešením pre organizovanie prorodinných programov sa tak stali spoločenstvá či organizácie, ktorí pozývali k účasti na nich, manželov a rodiny z rôznych farností naprieč rôznymi slovenskými diecézami. Absolventi programov sa potom vrátili do svojej farnosti sice povzbudení a horliví, no zároveň akoby aj trochu „odcudzení“ vlastnej farnosti, ktorú by rýchlo chceli vidieť premenenú v duchu programu, ktorým sa práve sami nadchli. Často tiež automaticky počítali s tým, že kňaz ich farnosti vstúpi do tejto dynamiky rovnakým spôsobom, akoby sa sám mal účasť na ich pozitívnom duchovnom zážitku alebo predpokladali, že kňaz daný program a jeho pozitívne ovocie pozná prostredníctvom svojej permanentnej formácie. Výsledkom však boli mnohé nedorozumenia, ktoré prispeli k rastu napätí medzi kňazmi a laikmi ohľadom malých spoločenstiev, hnutí alebo kresťanských organizácií.

Tento proces má dodnes za následok, že mnohí kňazi sú podozrievaví voči pastoračným aktivitám, ktoré sa zrodili resp. sa rozvíjajú mimo prostredia farnosti. To následne spôsobuje prílišnú opatrnosť v ponúkaní informácií o možnosti účasti farníkov na takých programoch mimo farnosť. Mnohé farnosti však samé nemajú potenciál vytvoriť takú ponuku duchovného sprevádzania manželov a rodín, ktorá by bola pre ne adekvátnou pomocou v zápase s vplyvom vonkajšieho prostredia, ktoré často zanedbáva alebo ani nepovažuje za potrebnú podporu stability manželov a rodín. Naopak, pre isté okolnosti sa pastoračné pôsobenie cirkvi v istom momente začalo drobiť na jednotlivé akčné sektory, čím

sa rodina stala iba jednou z mnohých pastoračných aktivít, namiesto toho, aby pod tlakom sexuálnej revolúcie a vďaka výzvam Magistéria nechala vyprovokovať k zvýšenej pozornosti voči rodine a urobila z nej jednu zo svojich pastoračných priorít.¹⁸²

Dobre fungujúce programy, postavené na vynikajúcej skúsenosti manželov ako aj na odborných poznatkoch, sa tak dostávajú iba k obmedzenému počtu kresťanských rodín, čo môže zároveň vytvárať dojem elitárstva či už v rámci farnosti alebo mimo nej.

Ak sa potom začne stávať, že rodiny, ktoré sa cez kvalitné duchovné programy posunú ďalej, dostanú do pozície nadradenosti voči iným rodinám alebo sa naopak cítia osamotené a nepriyaté farnosťou, prináša to oslabenie celej farnosti namiesto toho, aby farnosť bola miestom, kde skúsenejšie páry môžu byť ponúknuté k dispozícii pre tie mladšie, ako o tom hovorí Amoris laetitia.¹⁸³

Služba Rodinkova sa v týchto špecifických okolnostiach života Cirkvi na Slovensku javí ako prínos z dvoch hľadísk:

- a. Je miestom prijatia aj pre malé spoločenstvá či ľudí, ktorí prostredníctvom svojich združení či organizácií nasadzujú svoje sily, aby čím viacerým ponúkli dobré ovocie duchovného kráčania, ktoré sami spoznali a zažili. Mnohokrát sa totiž cítia aj unavení alebo dokonca nepriyatí a sklamaní z náročnosti, ktorú prináša ich snaha sprostredkovať svoju skúsenosť vo vlastnej farnosti či diecéze. Prijatie, ocenenie ich služby a pozvanie do spolupráce v inštitúcii akou je Rodinkovo, ktorá je úzko prepojená s diecézou a má požehnanie diecézneho biskupa, je pre nich posilou, povzbudením a otvorením novej cesty k rozšíreniu či zintenzívneniu ich služby. Rodinkovo tak počas celej svojej existencie môže počítať s ich ochotnou a kvalitnou evanjelizačnou a pastoračnou službou.
- b. Na druhej strane je Rodinkovo hlavne miestom otvoreným pre prijímanie rodín priamo z farností, bez toho, aby museli byť členmi mimofarského spoločenstva, hnutia či organizácie. Takýmto spôsobom prichádza k intenzívnejšiemu a neformálnejšiemu stretnutiu darov, ktorých nositeľmi sú často práve nadfarské cirkevné spoločenstvá a hnutia a farnosťou resp. ľuďmi naplno prežívajúcimi svoje priame začlenenie do farnosti.

¹⁸² Porov. PÉREZ-SOBA Juan José: *Pastorační péče o rodiny. Od pastoračných programov k rozvoji života*, Iuris canonici Academia, Brno 2015, 68.

¹⁸³ Porov. Pápež František, Amoris Laetitia, 223.

Nejde samozrejme o to, aby sa ľudia z farnosti zúčastnili na programoch v Rodinkove, načerpali nové sily a vrátili sa do svojej farnosti so smútkom, že „doma“ nič také nemajú. Skúsenosť stretnutia so svedectvom o živom Bohu, ktorý koná veľké veci aj dnes v životoch ľudí a v ich vzťahoch, ich skôr otvára pre misijný rozmer. Vzbudzuje v nich túžby, aby sa stali apoštolmi vo svojom vlastnom prostredí, teda v prostredí svojej farnosti. K tomu sú dokonca cez všetky programy viac či menej povzbudzovaní aj explicitne. Uvedomujú si, že nie sú osamotení na svojej duchovnej ceste, ani odkázaní sami na seba, ak ich vlastná farnosť nemá dostatočný potenciál vytvárať ponuky, vďaka ktorým by dokázali odolávať negatívnym tlakom okolia na svoje manželstvo či rodinu alebo byť dokonca aktívnymi ohlasovateľmi evanjelia rodiny a nositeľmi evanjeliovej nádeje aj napriek každodenne prežívaným tŕažkostiam.

Vďaka stretnutiu s kompletne vypracovanými duchovnými programami tiež spoznávajú, že nemusia sami vynakladať energiu na tvorbu nových pastoračných nástrojov pre seba a pre iné rodiny vo svojej farnosti, ktorú by inak mohli vložiť do plnenia prvoradého poslania manželstva a rodičovstva vo svojej vlastnej rodine.

Rastie tak oprávnená nádej, že vďaka takému procesu bude stále viac manželov a rodín schopných byť v spolupráci s duchovným pastierom svojej farnosti aktívnymi činiteľmi farskej pastorácie rodín, aby tak farnosť mohla naozaj ponúkať hlavný príspevok do pastorácie rodín. Takýmto spôsobom by sa prakticky mohlo uskutočniť to, čo navrhujú aj odborné pastoračné štúdie, totiž „oživiť farnosť“, vykonávať evanjelizáciu od základov, aby sa evanjelizovala farnosť sama, teda aby šírila a prijímalala misiu.¹⁸⁴

Práve k tomu totiž farnosť vyzýva Amoris laetitia, aby bola „rodinou rodín, kde sa harmonizujú príspevky malých spoločenstiev, hnutí a cirkevných združení.“¹⁸⁵

Bibliografia

Pápež František: *Amoris Laetitia*.

Ján Pavol II.: *Familiaris Consortio*.

Fforde Matthew, *Desocializácia. Kríza postmodernej*, Lúč, 2010.

Galli Norberto: *Educazione familiare alle soglie del terzo millennio*, Editrice la scuola, Brescia 1997

¹⁸⁴ ŠMIDRIAK Ondrej: Pastorácia s dôrazom na spoločenstvo a evanjelizáciu. Trápenie individualistov alebo vytváranie spoločenstva?, Verbum, Ružomberok 2012, 157.

¹⁸⁵ PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*, 77.

Melina Livio: *Kultúra rodiny. Reč lásky*, Don Bosco, Bratislava, 2014.

Pérez-Soba Juan José: *Pastorační péče o rodiny. Od pastoračních programů k rozvoji života*, Iuris canonici Academia, Brno 2015.

Sanna Ignazio: *L'antropologia cristiana tra modernità e postmodernità*, Queriniana, Brescia, 2002.

Šmidriak Ondrej: Pastorácia s dôrazom na spoločenstvo a evanjelizáciu. Trápenie individualistov alebo vytváranie spoločenstva?, Verbum, Ružomberok 2012

Vaňo Boris: Je súčasná rodina v kríze? Demografický pohľad na rodinu na Slovensku In *Rodina v súčasnom svete*, Zborník z vedeckej konferencie, TFTU, Bratislava 2006, 53-55.

www.hkrsr.sk

www.mstretnutia.sk

www.manzelske vecery.sk

www.ntm.sk

Údaje o autorovi:

Seko Roman, ThLic., Mgr.

Sekcia pre pastoráciu rodín a mládeže Žilinskej diecézy

**Príspevky študentov Teologickej fakulty Trnavskej univerzity
v Trnave**

Bc. Andrea Galková

Ročník: 1. Mgr.

Odbor: Sociálna práca so zameraním na rodinu

Každá jedna prednáška bola zaujímavá, užitočná, či v niečom poučná. Veľmi sa mi páčila prednáška dr.Jamborovej, hlavne jej záver, nad ktorým som sa aj trošku zamyslela (že by sme mali ponúknut' našim kňazom vo farnostiach pomoc a trochu ich odbremeniť, možno nás odmietnu a možno povedia, že práve na nás čakali....) určite to stojí za zváženie. Aj vďaka našej obohacujúcej efektívnej praxe, ktorú som už 3x absolvovala s rôznymi cieľovými skupinami by som vedela byť prínosná napr. pri práci s ľuďmi so zdravotným postihnutím, pri ich integrácii do nášho spoločenstva, organizovaní spoločných akcií či aktivít apod. Tiež sa mi páčilo, ako páter Trebský vyzdvihol, že všetci pokrstení patria do Cirkvi bez ohľadu na manželstvo, či rodinný stav, v ktorom sa nachádzajú. Nemáme vyčleňovať a robiť rozdelenia medzi tzv.regulárnymi a neregulárnymi manželstvami a rodinami, ale je potrebná integrácia všetkých ľudí...Každopádne všetky konferencie, ktoré naša fakulta organizuje sú vždy obohacujúce a potrebné, o čom svedčí aj účasť bývalých študentov fakulty, ktorí si vo svojich zamestnaniach vybavujú voľno, aby sa mohli týchto konferencií zúčastniť.

Bc. Alžbeta Zámečníková,

absolventka TF TU

Nezúčastnila som sa celej konferencii. Ale tú časť, ktorej som sa zúčastnila, sa mi páčila, obohatila ma. Exhortáciu AmorisLeticia, o ktorej sa na konferencií hovorilo, teraz čítam, je veľmi podnetná, takže spolu s konferenciou mi rozširuje obzor. Len chvíľu potrvá, kým to človek strávi a ešte dlhšie, kým to vo svojom živote uskutoční.

Bc. Mária Markovičová

Ročník: 1. Mgr.

Odbor: Náuka o rodine

Samotná exhortácia je zameraná na otvorenie sa Cirkvi voči ľuďom. Na konferencii túto skutočnosť zdôraznil Dr. theol. Jozef Žuffa vo svojom príspevku. Konkrétnie potrebu Cirkvi otvárať sa ľuďom a svetu. Ak sa my ako Cirkev uzatvoríme, citujem Dr. theol. Jozefa Žuffu, „a budeme sa klubovať“, stratíme generáciu mladých ľudí, ale aj ľudí celkovo, ktorí by mohli požívať dobrá Cirkvi a mať živý a zrelý vzťah s Pánom. Ved' čo je cieľom Cirkvi ak nie spása ľudí? Práve z tohto dôvodu všetci v Cirkvi potrebujeme formáciu, ako zostať otvorení svetu a prijímať ľudí, rovnako však aj prehlbovať vzťah s Pánom, aby sme boli jeho svedkami vo svete.

Mne osobne Teologická fakulta Trnavskej univerzity veľmi pomohla v mojom duchovnom živote, ale aj vo vyzrievaní osobnosti. Vďačím svojej Alma mater za veľa a cítim potrebu dávať to, čo mi bolo zverené ďalej. Študujem náuku o rodine, druhý stupeň vysokoškolského štúdia a som v prvom ročníku a čo ma veľmi obohatilo v rámci sociálnej práce boli efektívne praxe, ktoré organizuje pani docentka Šmidová za pomoci ostatných pedagógov a za účasti študentov formou counsellingu. Zúčastnila som sa troch víkendových pobytov, ktoré boli vždy zamerané na inú cielovú skupinu a vždy to bol pre mňa zážitok sily krásneho spoločenstva, vzájomného prijatia a obohatenia.

Veľmi by som odporúčala aby tieto efektívne praxe pokračovali aj ďalej, sú veľkým požehnaním. Práve na týchto praxiach som si uvedomila ako potrebné je prijatie a záujem o druhého človeka. A myslím si, že nie sú to vedomosti, ktoré sú cielom štúdia na teologickej fakulte, ale práve prehlbovanie ľudskosti a zrelosti študentov, ktorí obohatení o skúsenosť krásneho spoločenstva, ktoré na teologickej fakulte denne zažívame, budú môcť byť svedkami Božej lásky a takto premieňať okolie – ten „malý“ svet, ku ktorému sú poslaní.

Lucia Husárová,

Ročník: prvý

gymnázium

Dňa 25. 4. 2017 som sa zúčastnila na medzinárodnej konferencii na pôde Trnavskej Univerzity. Konali sa tam rôzne zaujímavé prednášky. Hlavnou tému celej tejto medzinárodnej konferencie bola rodina a manželstvo. Zúčastnili sa tam prednášajúci z viacerých krajín, napríklad z Poľska. Niektorým veciam, čo hovorili som nerozumela, ale dalo sa to pochopit'. Diskutovalo sa o vzťahoch v rodine, o spôsoboch vychovávania detí, o tom, že veľa rodičov nevychováva deti k tomu, aby viedli kresťanský spôsob života. Hovorilo sa aj o rozchodoch v manželstvách. Týmito rozchodom najviac trpia deti. Organizátor strediska Rodinkovo v Belušských Slatinách predstavoval rôzne zaujímavé programy napríklad pre snúbencov, mladé rodiny, alebo pre manželov, ktorí stratili k sebe cestu. Sú to napríklad duchovné obnovy konajúce sa počas víkendov. Ľudia, ktorí sa takýchto pobytov zúčastnia, potom odtiaľ odchádzajú šťastnejší a naberú viac nových síl na prežívanie každodenného života. Som veľmi rada, že som sa mohla zúčastiť takejto zaujímavej konferencie. Veľmi som za to vdľačná. Odporučila by som to aj ostatným ľuďom.

Bc. Terka Baková,

Ročník: 1. Mgr.

Odbor: Sociálna práca so zameraním na rodinu

Ako sme počuli počas medzinárodnej konferencie pozícia Pastoračného pracovníka existuje v okolitých krajinách. Táto pozícia je využívaná, nápomocná a potrebná. Vďaka menšiemu prieskumu, ktorý sme si urobili medzi aktívnymi laikmi vo farnosti, si vedia predstaviť pastoračného pracovníka vo farnosti. Sami nám vymenovali oblasti, v ktorých by mohol pracovať pastoračný pracovník. Predostreli nám svoje skúsenosti, tŕňnosti a predstavy.

Ja by som sa pristavila pri jednom z problémov na ktoré sa vyskytli vo viacerých výpovediach. Je to problém Skupinkovania a elitárstva. Prečo je to tak? Všade počúvame aj ako študenti a aj ako mladí, že sme perspektívni, zruční a plní elánu. Chceme ponúknut' našim kňazom pomocnú ruku, ale nespĺňame nejaké predpoklady už existujúcej skupiny. Kde je

chyba? Veľa z nás má vysokoškolské vzdelanie /či už prvého alebo druhého stupňa/, má doplnkové pedagogické vzdelanie, má animátorské školy, ale aj tak nie sme kompetentní.... Ako porušíť toto skupinkovanie? Je za tým nedôvera medzi kňazmi a laikmi? Ako na tomto pracovať? Myslím, že toto by mohol prepojiť pastoračný pracovník, ktorý bude komunikovať z oboma stranami a vytvorí tak potrebnú dôveru. Pastoračný pracovník vypomôže kňazovi z kancelárskymi potrebami, plánovaním a kňaz sa môže viac venovať svojim ovečkám, spáse duší, duchovným sprevádzaniam a ďalším potrebným veciam.

Bc. Dominika Horniaková

Ročník: 1. Mgr.

Odbor: Sociálna práca so zameraním na rodinu

Počas konferencie som si hlbšie uvedomila aj našu cestu, cestu budúcich ale aj našich súčasných sociálnych pracovníkov, či našich fundovaných prednášajúcich. Veľmi ma nadchla výpoved' jednej bývalej študentky, ktorá podčiarkla hodnotu nášho štúdia, našich snažení a našich cieľov. Na prvom mieste by sme mali celého seba odovzdať Bohu, aby sme sa tak mohli stať Jeho nástrojmi, a potom Boh bude s nami počas štúdia, po štúdiu... Naša práca bude mať hlbší zmysel...

Druhou, pre mňa dôležitou myšlienkom, bola úloha pastoračného pracovníka, ktorý by mohol byť zameraný na pomoc, či už sociálne alebo teologicky. Myslím si, že povolania duchovné a laické sa vzájomne potrebujú, aby spoločne budovali Kristovu Cirkev. Každé zo spomínaných povolaní má veľa darov, ktoré je potrebné rozdávať. Ako môžeme čítať vo Svätom písme, že žatva je veľká ale je málo robotníkov... Kňazi určite potrebujú cítiť dôveru, úctu a pomoc... Dnes však v mnohých farnostiach nenájdú zodpovedných laikov, ktorí by mali záujem pomôcť... Alebo sa stretáme tiež s mnohými inými variantmi nedorozumení, ktoré brzdia apoštola tak kňazov ako aj laikov. Farnosti nie sú tým, čím by mali byť. Akým sme svedectvom? Pastoračný pracovník by sa mohol stať naozaj zodpovednou pomocnou rukou kňaza pre farnosť, a tiež pomocnou rukou a spojivom pre farnosť a kňaza naopak. V dnešnom svete, kvôli neraz mnohým zlým skúsenostiam v dôsledku pokrivených vzťahov vo farnostiach, si myslím, že by bola potrebná istá dôveryhodnosť, v zmysle kanonickej misie na výučbu náboženstva. Pastoračný pracovník by tak bol oficiálne poverený na pomoc kňazovi vo farnosti. Myslím si, že by to vo veľkej miere mohlo pomôcť pri budovaní nových,

lepších vzťahov vo farnosti. Na tomto základe by sa mohlo začať nanovo budovať, a tak by sa postupom času získalo spoločenstvo kresťanov, ktorí si budú vážiť kňaza, ktorý im sprítomňuje Krista. Kňaz bude môcť tiež naplno žiť svoje povolanie, do ktorého ho povolał Boh.

Bc. Ingrida Hašková,

Ročník: 1. Mgr.

Odbor: Náuka o rodine

Chýbajú nám pastorační asistenti

Z poslednej konferencie, na ktorej som sa zúčastnila na našej Teologickej fakulte, som si odnášala pozitívne dojmy. Predovšetkým preto, lebo bola zameraná na praktické uplatnenie študijných odborov Náuka o rodine a Sociálna práca. Moju účasť na tomto podujatí podporil na jednej strane záujem dvoch nevidiacich študentiek z Bratislavy, ktoré som na konferenciu priviedla ale, samozrejme, aj samotné odborne zameranie konferencie.

Najviac podnetov som si odniesla z prednášky doktorky Jamborovej, ktorá hovorila o tom, že práve pozícia sociálneho pracovníka a pastoračného asistenta by sa mala prelínať. To je skutočne zásadné. Z jej prednášky ma osloviло aj to, že pastoračný asistent by vlastne mohol byť dobrovoľník alebo by bol platený z cirkevných zdrojov. Pripomínam, že na území Slovenska doteraz nefungujú nijakí pastorační asistenti/asistentky, ale viem, že sú v Českej republike, Rakúsku i Švajčiarsku. V Česku sú zamestnancami Cirkvi s cieľom vykonávania pastorácie. Sú to v podstate laici, ženy i muži, ktorí môžu, ale nemusia mať ukončené teologické vzdelanie, čiže sú aktuálne študentmi katolíckej teológie alebo príbuzných odborov, napr. náuky o rodine, a ktorí sú činní v pastorácii v danej farnosti alebo pôsobia v charitných službách. Čo sa týka definície tohto pojmu, na univerzálnej úrovni Cirkvi nie je definovaný, t. j. trpí definičou núdzou, avšak definoval ho Peter Neuner (*Laici a klérus? Společenství Božího lidu*. Praha : Vyšehrad, 1997, s. 150). Napríklad na úrovni pražskej arcidiecézy existujú dva pojmy – pastoračný asistent a samostatný pastoračný asistent. Na tomto území to však vymedzuje „směrnice 4/2004 o zřizování míst pastoračních asistentů/asistentek“, vydaná Arcibiskupstvom pražským.

Vráťme sa však k pomerom na Slovensku. U nás by mohol byť pastoračný asistent do diania farnosti zapojený širokospektrálne. Vykonával by napríklad výučbu predmanželskej prípravy pre snúbencov, podával by sviatost' oltáru, roznášal by sväté prijímanie chorým do domácností, pôsobil by v nemocniach, vo väzniciach, kde by spolupracoval s väzenskou službou, pôsobil by v armáde, v domovoch dôchodcov alebo v rozličných strediskách pastorácie. Mohol by však vo farnosti organizovať aj poznávacie výlety pre mládež i seniorov, spojené s prednáškou napríklad umeleckého historika alebo iného pozvaného odborníka.

Možno načrtnúť aj inú alternatívnu. Povedzme to tak, že pastoračný asistent je počiatočná pozícia čerstvého absolventa katolíckej teológie, ktorý má možno v úmysle pokračovať v ďalších štúdiách, doktorátom. Kariérny postup by bol v pozícii učiteľ náboženskej výchovy.

Žiada sa na území Slovenska vydať istú smernicu, a to diecéznu či arcidiecéznu, určenú na zriadenie miest pastoračných asistentov/asistentiek. Túto smernicu by museli sformulovať odborníci z katedier liturgickej a pastorálnej teológie (v Prahe túto smernicu spísal Mons. doc. Aleš Opatrný). Následným krokom by bolo samotné zriadenie pozícii pastoračných asistentov/asistentiek na území Slovenskej republiky.

Mgr. Veronika Endrychová

Ročník: 1. Mgr.

Odbor: Sociálna práca zameraná na rodinu

Konferencie som sa nezúčastnila pre zdravotné dôvody. Preto som sa rozhodla vychádzať z kvalitatívneho výskumu na tému ***Očakávania služieb a kompetencií laikov v pastoračnej praxi***, ktorý bol zadaný z predmetu Kvalitatívny výskum v letnom semestri pre prvý ročník programov Náuka o rodine a Sociálnu prácu so zameraním na rodinu.

Zber dát: v období marec-apríl 2017

Respondenti: 10 aktívnych laikov vo farnosti (výber bol zvolený podľa trvalého bydliska výskumníkov)

Oblast' výberu: západoslovenský a východoslovenský kraj

Metóda: hĺbkové individuálne rozhovory (IDI)

Vo výskume boli zadané štyri základné výskumné otázky:

1. V akých oblastiach, vo farnosti by ste očakávali prácu laika, ako pastoračného pracovníka?
2. Aké skúsenosti máte s prácou laikov vo farnosti?
3. S akými ťažkosťami sa podľa vás profesionalizácia laikov môže stretnúť v praxi?
4. Aké kompetencie by mal takýto človek získať počas štúdia?

Interpretácia výsledkov výskumu:

Z výsledkom respondentov je zjavné, že poukazujú svojimi odpoveďami na potrebu pastoračného pracovníka. Stretávajú sa s podobnými situáciami vo farnosti, ktoré sú ťažko riešiteľné bez profesionálnej pomoci zo strany pastoračného laika.

Z výpovedí desiatich respondentov sme získali informácie, ktorí majú skúsenosti s laikmi poväčšine pozitívne. Často sa zamieňajú kompetencie a vlastnosti, aký by mal byť pastoračný pracovník. Problematická je otvorenosť farnosti a spolupráca samotného kňaza s aktívnymi laikmi. Pre tieto príčiny prichádza ku fluktuácii pracovníkov. Prichádza sa ku samotnej demotivácii vykonávať aktivitu vo farnosti pre ostatných farníkov. Nedostatočná komunikácia je ďalšou ťažkosťou, kde prichádza ku „klubovosti“ a „elitárstvu“, a nie je možnosť pre empatiu. Určitou možnosťou v napredovaní je aj finančná stránka, ktorá je aj samotnou prekážkou.

Pastoračný pracovník je potrebný, aby sa podieľal na pastorácii farnosti. Aktívna účasť na príprave katechumenov, realizácii činností pre farníkov (napr. katechéza, ...) a tak vytvárať spoločenstvo, kde sa každý môže podieľať na vzrastaní farnosti.

Jednotlivec a rodina v pastoračnej starostlivosti vo farnosti

Výzvy Posynodálnej apoštolskej exhortácie Amoris laetitia

Editor: Mária Šmidová

Zborník z konferencie

Prvé vydanie

Vydala Dobrá kniha
pre Teologickú fakultu Trnavskej univerzity
ako svoju 1299 publikáciu, na Slovensku 1041.

Dobrá kniha
P. O. Box 26
Štefánikova 44, 917 01 Trnava
tel.: 033 / 59 34 211
fax: 033 / 59 34 226
www.dobrakniha.sk

ISBN 978-80-8191-082-1